

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI

PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**ÇEVİRİMİÇİ ORTAMDA GRUPLAR ARASI TEMAS KURMANIN
DIŞ GRUBA YÖNELİK TUTUMLARA VE KOLEKTİF EYLEME
ETKİLERİ**

(DOKTORA TEZİ)

Deniz ENİÇ

Danışman:

Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN

BURSA – 2020

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

02/07/2020

Tez Başlığı / Konusu: Çevrimiçi Ortamda Gruplar Arası Temas Kurmanın Dış Gruba Yönelik Tutumlara ve Kolektif Eyleme Etkileri: Sosyal Varoluş Kuramı Bağlamında Bir İnceleme
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam .....176..... sayfalık kısmına ilişkin, ...02.../...07.../...2020..... tarihinde şahsım tarafından ..... adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % ...6.. 'dir.

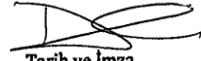
Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

02.07.2020

Tarih ve İmza
Deniz ENİÇ

Adı Soyadı: Deniz Eniç
Öğrenci No: 711545007
Anabilim Dalı: Psikoloji
Programı: Psikoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
Doç. Dr. Leman Pınar Tosun, 02.07.2020

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum "Çevrimiçi Ortamda Gruplar Arası Temas Kurmanın Dış Gruba Yönelik Tutumlara ve Kolektif Eyleme Etkileri: Sosyal Bulunuşluk Kuramı Bağlamında Bir İnceleme" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün atımların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim...

Tarih ve İmza

02.07.2020

Adı Soyadı: Deniz ERİÇ

Öğrenci No: 711545007

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Psikoloji

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Ad Soyad : Deniz ENİÇ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Psikoloji
Bilim Dalı : Psikoloji
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : VII + 166
Mezuniyet Tarihi : 05.08.2020
Danışman : Doç. Dr. L. Pınar TOSUN

ÇEVİRİMİÇİ ORTAMDA GRUPLAR ARASI TEMAS KURMANIN DIŞ GRUBA YÖNELİK TUTUMLARA VE KOLEKTİF EYLEME ETKİLERİ

Bu çalışma, avantajlı ve dezavantajlı grupların çevrimiçi bir platformda bireysel ya da grup kimlikleri belirgin kılınarak temas etmelerinin, birbirlerine yönelik tutumlarınave gruplar arasındaki eşitsizliği azaltmaya yönelik kolektif eyleme katılmaniyetlerine etkilerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Amaçlardan bir diğeri, gruplar arası temas ile kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide düzenleyici (alt grupla özdeşleşme düzeyi) ve aracı (sosyal bulunuşluk, meşruiyet algısı, çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyi) rol oynayabileceği düşünülen faktörlerin etkilerini anlamaktır. Araştırmanın verileri, aynı ilde bulunan ve aralarında öğrencilere sunulan imkânlar açısından konum farklılığı olan Çukurova Üniversitesi (ÇÜ) ile Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin (ATÜ) öğrencilerinden toplanmıştır. Katılımcılar, farklı kimlik temsillerinin belirginleştirildiği üç deney grubundan (Deney 1: Ortak üst grup kimliği, Deney 2: İkili kimlik, Kontrol Grubu: Bireysel kimlik) birine atanmış; bir ay boyunca dörder kişilik gruplar halinde metin tabanlı çevrimiçi bir platform üzerinde yazışarak birbiri ile temas etmiştir. Bu süreçte katılımcılardan, çevrimiçi temastan iki hafta önce (368 katılımcı: 212 ATÜ, 156 ÇÜ), temas deneyimlerinin hemen ardından (159 katılımcı: 98 ATÜ, 61 ÇÜ) ve temas deneyimlerinden bir ay sonra (138 katılımcı: 84 ATÜ, 54 ÇÜ) olmak üzere üç zaman diliminde ölçüm alınmıştır. Analizler, deney gruplarının dış gruba yönelik tutumlarının birbirinden anlamlı ölçüde farklılaştığını, fakat kolektif eylem niyeti ve gruplar arasındaki eşitsizliklere yönelik meşruiyet algılarının benzer düzeyde olduğunu göstermiştir. Ayrıca, gruplar arası çevrimiçi temasın dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinde birbirinden farklı şekilde ortaya çıktığı ve dolayısıyla çevrimiçi temasın bu süreçler üzerindeki yansımalarının grubun konumu ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Aracı ve düzenleyici değişkenlerle ilgili analiz sonuçları alt grupla özdeşleşme düzeyinin ilgili süreçlerde oynadığı düzenleyici rolün anlamlı olmadığını, sosyal bulunuşluk ve meşruiyet algısının ise ele alınan süreçler arasındaki ilişkiye anlamlı aracılık ettiğini ortaya koymuştur. Çalışmadan gelen sonuçlar, literatürdeki araştırma sonuçları ışığında değerlendirilmiş, çalışmanın güçlü yanları ve kısıtlılıkları tespit edilerek gelecekteki araştırmalara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Gruplar Arası Çevrimiçi Temas, Önyargı, Kolektif Eylem, Avantajlı Grup, Dezavantajlı Grup

ABSTRACT

Name Surname : Deniz ENİC
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Psychology
Branch : Psychology
Degree Awarded : PhD
Page Number : VII + 166
Degree Date : 05.08.2020
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. L. Pınar TOSUN

EFFECTS OF ONLINE INTERGROUP CONTACT ON OUTGROUP ATTITUDES AND COLLECTIVE ACTION

This study was conducted to investigate the effects of advantaged and disadvantaged groups' online contact with certain identity representations on their outgroup attitudes and collective action orientations. Another aim is to understand effects of factors thought to play moderator (subgroup identification level) and mediator (social presence, legitimacy perception and common group identification level) role in the relationship between contact and collective action orientation. The data of the research were collected from the students of Çukurova University (CU) and Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University (ATÜ), which are located in the same province and differ in terms of opportunities offered to students. Participants were assigned to one of three groups (Experiment 1: Common ingroup identity, Experiment 2: Dual identity, Control Group: Individual identity) in which different identity representations were made clear, and they were in contact with four people on a text-based platform for one month. Measurements were taken from the participants two weeks before the contact (368 participants: 212 ATU, 156 CU), immediately after the contact (159 participants: 98 ATU, 61 CU) and a month after the contact (138 participants: 84 ATU, 54 CU). Analysis has shown that the attitudes of the experimental groups towards the outgroup members differ significantly from each other, but collective action orientation and perception of the legitimacy of experimental groups are similar. In addition, it was understood that the effects of online contact on attitudes towards the outgroup members and the collective action orientation appeared differently in advantaged and disadvantaged group members, and therefore the reflections of online contact on these processes were related to the group's position. The results of the analysis on mediator and moderator variables revealed that the moderator role of the level of identification with the subgroup is not significant, and the social presence and legitimacy perception mediates the relationship between the processes under consideration. Results were evaluated in the light of the literature, the strengths and limitations of the study were identified and suggestions were made for future research.

Keywords: Online Intergroup Contact, Prejudice, Collective Action, Advantaged Group, Disadvantaged Group

1. GİRİŞ	1
1.1. GRUPLAR ARASI UYUMU ARTTIRMA YOLUYLA SOSYAL DEĞİŞİM YARATMAYI HEDEFLEYEN MODELLER	1
1.1.1. Gruplar Arası Temas Yaklaşımı	2
1.1.1.1. Gruplar Arası Temasın Avantajlı ve Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri.....	4
1.1.2. Ortak Üst Grup Kimliği Modeli.....	5
1.1.2.1. Kimlik Temsillerinin Avantajlı ve Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri.....	7
1.2. KOLEKTİF EYLEM YOLUYLA SOSYAL DEĞİŞİM YARATMAYI HEDEFLEYEN MODELLER	10
1.3. SOSYAL DEĞİŞİM YAKLAŞIMLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMA	11
1.4. ÇEVİRİMİÇİ İLETİŞİM	15
1.4.1. Çevrimiçi İletişimin Kişiler Arası İlişkilere Etkileri ile İlgili Kuramlar	16
1.4.2. Çevrimiçi Platformlarda Gruplar Arası Temas	18
1.4.2.1. Çevrimiçi Platformda Gruplar Arası Temas Kolektif Eylemi Nasıl Etkiler?	21
1.4.3. Deneysel Manipülasyonun Dış Gruba Yönelik Tutumlar ve Kolektif Eylem Yönelimi Üzerindeki Etkisinde Rol Oynayabilecek Faktörler	23
a. Sosyal Bulunuşluk Hissi.....	23
b. Gruplar Arasında Eşitsizliklere Dair Meşruiyet Algısı.....	26
c. Grupla Özdeşleşme Düzeyi	28
2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLER	29
3. ÖN ÇALIŞMA	43
3.1. YÖNTEM	43
3.1.1. Katılımcılar	43
3.1.2. Veri Toplama Araçları	43
3.2. BULGULAR	44
3.3. TARTIŞMA	45
4. ANA ÇALIŞMA	46
4.1. YÖNTEM	47
4.1.1. Katılımcılar	47
4.1.2. Veri Toplama Araçları	48
4.1.2.1. Demografik bilgi formu	49
4.1.2.2. İç ve dış gruba yönelik duygular ölçümü	49
4.1.2.3. Dış gruba yönelik tutumlar ölçümü.....	49
4.1.2.4. Gruplar arası kaynak paylaşımı ile ilgili ölçüm.....	50
4.1.2.5. Alt grup kimliği ile özdeşleşme ölçümü.....	50
4.1.2.6. Gruplar arası eşitsizliğe dair meşruiyet algısı	51
4.1.2.7. Kolektif eylem niyeti ölçümü	51
4.1.2.8. çevrekirliligini altmaprojesi.com (bkz. Ek 2).....	52
4.1.2.9. Statü farklılığının belirlenildiği metin	52
4.1.2.10. Deneysel manipülasyonu sağlamak için hazırlanan yönergeler	53

4.1.2.11.	<i>Grup temsililerine ilişkin manipülasyon kontrolünü ölçmek amacıyla hazırlanan maddeler</i>	53
4.1.2.12.	<i>Sosyal bulunuşluk ölçümü</i>	53
4.1.2.13.	<i>Çevrimiçi grupla özdeşleşme ölçümü</i>	54
4.1.2.14.	<i>Çevrimiçi Temasa İlişkin Değerlendirmeler</i>	54
4.1.3.	<i>İşlem</i>	54
4.2.	BULGULAR	59
4.2.1.	Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimleri Öncesinde ve Sonrasında Alınan Ölçümlerle İlgili Analizler	59
4.2.1.1.	Müdahale öncesi ölçümlere ilişkin analizler	59
4.2.1.1.1.	<i>Kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri</i>	59
4.2.1.1.2.	<i>Müdahale öncesinde incelenen tüm değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları</i>	59
4.2.1.1.3.	<i>Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahale öncesi ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi</i>	61
a)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması</i>	61
b)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri</i>	63
c)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme, Dış Gruba Yönelik Tutumlar, Kolektif Eylem Niyeti, Gruplar Arası Meşruiyet</i>	63
4.2.1.2.	Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimlerinin Hemen Ardından Alınan Ölçümlerle İlgili Analizler	64
4.2.1.2.1.	<i>Müdahale sonrası ilk ölçümlerde kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri</i>	65
4.2.1.2.2.	<i>Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahaleden hemen sonra alınan ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi</i>	65
a)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimlerinin Karşılaştırılması</i>	65
b)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması</i>	65
c)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Müdahale Sonrası Alınan İlk Ölçümlerde İncelenen Değişkenler Açısından Karşılaştırılması</i>	66
4.2.1.3.	Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimlerinden Sonra Alınan İkinci Ölçümlerle İlgili Analizler	67
4.2.1.3.1.	<i>Müdahale sonrası ikinci ölçümlerde kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri</i>	68
4.2.1.3.2.	<i>Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi</i>	68
a)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimlerinin Karşılaştırılması</i>	68
b)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması</i>	69
c)	<i>Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Müdahale Sonrası Alınan İkinci Ölçümlerde İncelenen Değişkenler Açısından Karşılaştırılması</i>	69
4.2.2.	Korelasyon Analizi Sonuçları	71
4.2.3.	Hipotez Testleri ile İlgili Analiz Sonuçları	79
4.2.3.1.	Kimlik Temsili Manipülasyon Kontrolüne İlişkin Bulgular	79
4.2.3.2.	Deney Grupları Arası Karşılaştırma, Aracı ve Düzenleyici Değişken Analizleri	81
4.2.3.2.1.	<i>Dış gruba yönelik tutumlar</i>	81
4.2.3.2.2.	<i>Kolektif eylem niyeti</i>	84
4.2.3.2.4.	<i>Meşruiyet algısı</i>	96

4.2.3.2.6. <i>Alt grupla özdeşleşme düzeyi</i>	104
4.3. TARTIŞMA.....	105
KAYNAKLAR	120
EK 1: VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	133
EK 2: CEVREKİRLİLİĞİNİAZALTMAPROJESİ.COM İNTERNET SİTESİ	162
EK 3: DENEY GRUPLARININ ÇEVİRİMİÇİ ORTAMDA YAZIŞMA ÖRNEKLERİ ...	163

TABLULAR

Tablo 1 : Katılımcıların Öğrenim Görülen Üniversite, Cinsiyet ve Sınıflara Göre Dağılımı	48
Tablo 2: Müdahale Öncesi Ölçümlerde Tüm Katılımcılar için Değişkenler Arası Korelasyonlar (N= 368)	60
Tablo 3: Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Araştırma Değişkenlerinden Aldıkları Ortalama Puanlar ve Standart Sapma Değerleri.....	62
Tablo 4: Birinci, İkinci ve Üçüncü Ölçümde Araştırma Kapsamında Kullanılan Tüm Değişkenlerin Birbiri ile Korelasyonu	73
Tablo 5: ATÜ ve ÇÜ Öğrencileri İçin Tüm Değişkenlerin Birbiri ile Korelasyonu	76
Tablo 6: Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İki Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisine İlişkin Uygulanan Analizlerden Elde Edilen Yol Katsayıları ve Dolaylı Etki Sonuçları.....	89
Tablo 7: Avantajlı Grup Üyelerinden Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İki Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisine İlişkin Uygulanan Analizlerden Elde Edilen Yol Katsayıları ve Dolaylı Etki Sonuçları	92
Tablo 8: Dezavantajlı Grup Üyelerinden Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İki Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisine İlişkin Uygulanan Analizlerden Elde Edilen Yol Katsayıları ve Dolaylı Etki Sonuçları	95
Tablo 9: Deney Gruplarının ve Avantajlı/Dezavantajlı Grubun Üç Farklı Ölçümdeki Eşitsizliklere İlişkin Meşruiyet Algısının Ortalama Değerleri.....	97
Tablo 10: Avantajlı Grup Üyelerinden Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İki Ölçümde Meşruiyet Algısının Aracılık Etkisine İlişkin Uygulanan Analizlerden Elde Edilen Yol Katsayıları ve Dolaylı Etki Sonuçları	100
Tablo 11: Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İki Ölçümde Çevrimiçi Özdeşleşme Düzeyinin Aracılık Etkisine İlişkin Uygulanan Analizlerden Elde Edilen Yol Katsayıları ve Dolaylı Etki Sonuçları	103

ŞEKİLLER

Şekil 1: Veri Toplama Süreci Adımları	58
Şekil 2: Deney 1, Deney 2 ve Kontrol Grubunda Bulunan Katılımcıların Dış Gruba Yönelik Tutumlarının Zaman İçerisindeki Değişimi	83
Şekil 3 : Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Gruba Yönelik Tutumlarının Zaman İçerisindeki Değişimi	84
Şekil 4: Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Kolektif Eylem Niyetinin Zaman İçerisindeki Değişimi	86
Şekil 5 : Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İlk Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi	88
Şekil 6:Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İkinci Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi	88
Şekil 7: Avantajlı Gruptan Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İlk Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi.....	91

Şekil 8: Avantajlı Gruptan Çevrimiçi Temasın Ardından Bir Ay Sonra Alınan İkinci Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi	92
Şekil 9: Dezavantajlı Gruptan Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İlk Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi	94
Şekil 10: Dezavantajlı Gruptan Çevrimiçi Temastan Bir Ay Sonra Alınan İkinci Ölçümde Sosyal Bulunuşluğun Aracılık Etkisi	94
Şekil 11: Avantajlı Ve Dezavantajlı Grubun Eşitsizliklere Yönelik Meşruiyet Algısının Zaman İçerisindeki Değişimi	97
Şekil 12: Avantajlı Grup Üyelerinden Çevrimiçi Temasın Ardından Alınan İlk Ölçümde Meşruiyet Algısının Aracılık Etkisi	98
Şekil 13: Temasın Ardından Alınan İlk Ölçümde Çevrimiçi Özdeşleşme Düzeyinin Aracılık Etkisi	101
Şekil 14: Temasın Ardından Alınan İkinci Ölçümde Çevrimiçi Özdeşleşme Düzeyinin Aracılık Etkisi	102

1. GİRİŞ

Sosyal psikoloji alanyazınında, toplumun dezavantajlı gruplarının dezavantajlı durumlarının nasıl değiştirilebileceğine yönelik iki temel yaklaşım vardır. Bu yaklaşımlardan ilki avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasındaki uyumu arttırarak grupların birbirine yönelik olumsuz tutum ve davranışlarını azaltmaya odaklanırken (örn. temas hipotezi, ortak üst grup kimliği temsili); ikincisi, dezavantajlı grupların toplumsal konumunu kolektif eylem yoluyla iyileştirmeyi amaçlar. Literatüre bakıldığında her ikisi de toplumsal yapıda dezavantajlı konumda olan grupların yaşadığı olumsuzlukları düzeltmeyi hedefleyen bu yaklaşımlarınıüz yüze bağlamda incelendiği çok sayıda araştırma olduğu görülür(Örn. Banfield ve Dovidio, 2013: 840; Crisp, Walsh ve Hewstone, 2006: 1204;Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio, 1989: 245; Ufkes, Dovidio ve Tel, 2015: 178). İletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte kişiler arası iletişimin doğası değişmiş; çevrimiçi iletişim günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Bugün telefon, tablet ve bilgisayarlar aracılığıyla dünyanın bir ucundan diğer ucuna bağlantı kurmak yalnızca birkaç saniye içinde mümkündür. Alanyazın incelendiğinde yeni teknolojik iletişim araçları yoluyla kurulan iletişimin her iki sürece (gruplar arası temas ve kolektif eylem süreçleri) etkilerini inceleyen az sayıda çalışma (Örn. Walther, Hoter, Ganayam ve Shonfeld, 2015: 550;White ve Abu Rayya, 2012: 601) olduğu fark edilmektedir.Mevcut araştırmanın amacı, iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin bir sonucu olan çevrimiçi iletişimin gruplar arası uyumu arttırma yaklaşımları üzerindeki etkilerini anlamak; grupların çevrimiçi ortamda birbiri ile temasının avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumlarını ve kolektif eylem niyetlerini nasıl etkilediğini deneysel bir yöntemle incelemektir.

1.1.GRUPLAR ARASI UYUMU ARTTIRMA YOLUYLA SOSYAL DEĞİŞİM YARATMAYI HEDEFLEYEN MODELLER

Sosyal psikoloji alanında önyargının doğası ile ilgili süreç ve mekanizmaları ortaya çıkarmak amacıyla uzun yıllardır çok sayıda çalışmayapılmaktadır (Dovidio, 2001: 829; Duckitt, 1992: 1182; Tarjfel ve Turner, 1979: 38). Literatürde önyargıyı, bazı kişilik örüntülerinin (örn. Otoriteryanizm: Adorno ve ark., 1950, akt. Parker, 2012: 5) veya bilişsel yönelimlerin (Dogmatizm: Rokeach, 1954, akt. Tolunay, 2001: 25) bir sonucu olarak açıklamaya çalışan yaklaşımlar mevcuttur. Öte yandan, önyargıyı, gruplar arasında rekabetin olduğu koşullarda ortaya çıkan bir olgu (Örn. Gerçekçi Grup

Çatışması Kuramı: Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961: 42) veya kişinin kendini ve çevresini anlamlandırmak için zihninde oluşturduğu sosyal kategorizasyonun bir çıktısı (Sosyal Kimlik Kuramı: Tajfel ve Turner, 1979: 38) olarak değerlendiren çeşitli görüşler de mevcuttur.

Sosyal değişimin nasıl mümkün olabileceğine dair açıklama ve öneri sunan iki yaklaşım olan önyargıyı azaltma ve kolektif eylem yaklaşımları içinden ilkinin daha popüler bir yaklaşım olduğu ifade edilebilir. Toplumsal düzende sosyal değişimi önyargıları azaltma yoluyla sağlamayı amaçlayan yaklaşımlar, tutumlarda meydana gelen değişikliklerin davranışa yansıtacağı varsayımına dayanır ve gruplar arasındaki olumsuz tutumların hafifletilmesi adına çeşitli reçeteler sunar. Gruplar arasındaki sosyal değişimi uyumu artırma yoluyla sağlamayı hedefleyen önemli yaklaşımlardan ikisi, gruplar arası temas ve ortak üst grup kimliği yaklaşımlarıdır.

1.1.1. Gruplar Arası Temas Yaklaşımı

Dış gruba yönelik olumsuz tutumların azaltılması ve gruplar arası ilişkilerin uyumlu bir şekilde sürdürülmesi adına geliştirilen en önemli çözüm önerilerinden biri *gruplar arası temas yaklaşımından* gelmiştir. Allport'un ileri sürdüğü temas hipotezine göre, dış grup üyeleriyle yaşanan olumlu temas deneyimleri onlara yöneltilen önyargıların azalmasına katkı sağlar. Gruplar arası temasın önyargıları hafifletebilmesi ancak belirli koşullar altında mümkündür. Bu koşullar; etkileşime giren grupların eşit statüde olması, ortak hedeflere sahip olması, birbiri ile işbirliği halinde olması ve bu ilişkinin yasa veya gelenek formlarında ortaya çıkan otoriteler tarafından desteklenmesidir. Allport'un 1954 yılında yayımladığı *Önyargının Doğası* kitabında ileri sürdüğü *temas hipotezi* ile başlayan gruplar arası temas yaklaşımı, yıllar içinde farklı araştırmacılar tarafından geliştirilerek popülerliğini ve güncelliğini korumaya devam etmiştir (Pettigrew, 1998: 65; Turner, Crisp ve Lambert, 2007: 427; Wright, Aron, McLaughlin-Volpe ve Ropp, 1997:73).

Ortaya atıldığı ilk günden itibaren temas hipotezinin temel varsayımlarının farklı bağlam ve gruplarda test edildiği sayısız çalışma yapılmış ve bu araştırmaların çok önemli kısmında gruplar arasında olumlu temas deneyimlerinin önyargıları azalttığı hipotezi desteklenmiştir (Örn. Cook, 1984: 155; Pettigrew, 1998: 80). Pettigrew ve Tropp (2006: 753), gruplar arası temas ve önyargı arasındaki ilişkinin incelendiği 1940-

2000 yılları arasında yayınlanan 515 çalışmanın meta analizini yapmış, tüm bu çalışmalardan gelen bulguları bir arada değerlendirerek gruplar arası temasın önyargıları ciddi ölçüde azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya dâhil edilen örneklemelerin %94'ünde temas deneyimlerinin gruplar arasındaki olumsuz tutumları azalttığı ortaya çıkmıştır. Bu meta analiz çalışmasından elde edilen kıymetli bulgulardan bir diğeri, gruplar arası temas esnasında gerekli olduğu belirtilen koşullar bulunmadığında dahi temasın olumsuz tutumları azaltmasıdır.

Gruplar arası temastan elde edilen kazanımların söz konusu temas deneyiminin ötesine geçebilmesi ancak temas deneyimini yaşayan kişilerin bu temas sırasında geliştirdikleri olumlu tutum ve hisleri genellemeler halinde mümkündür. Pettigrew (1998: 73), temas deneyimleri sonrasında ortaya üç tip genelleme çıkabileceğini belirtmiştir: Bireyin gruplar arası temas deneyimi dışında kalan diğer durumlara genelleme yapması; temasa girilen kişilerin dışında kalan dış grup üyelerine genelleme yapması; temasa girilmeyen diğer dış gruplara genelleme yapması. Temas deneyimlerinin tekrarlanması, grup üyelerinin bu üç tip genellemeyi yapabilmelerine ve sonuç olarak temas deneyiminden kaynaklanan olumlu etkilerin sürdürülmesine ve yayılmasına yol açmaktadır.

Gruplar arası temas yaklaşımından hareketle yürütülen çalışmaların açıklık getirmeye çalıştığı başka bir soru, temasın önyargıları hangi yolla veya nasıl azalttığı sorusudur. Bu araştırmalar temasın önyargıları azaltmasında hangi psikolojik süreçlerin rol oynadığını açığa çıkarmaya çalışmıştır. Araştırmaların sonuçlarına göre, gruplar arası temas deneyimleri dış grupla ilgili bilginin artması (Pettigrew ve Tropp, 2008: 923), karşı tarafa empati hissinin yoğunlaşması (Swart, Hewstone, Christ ve Voci, 2011: 1235) ve gruplar arası temasa ilişkin kaygının azalması (Blascovich, Mendes, Hunter, Lickel ve Kowai-Bell, 2001: 265) gibi farklı süreçler üzerinden dış gruba ilişkin olumsuz tutumların azalmasına katkı sağlamaktadır.

Temas deneyimlerinin dış grup üyelerine yöneltilen tutumları ılımlı hale getirdiği ve gruplar arasındaki çatışmaları azalttığı pek çok araştırmada ortaya konmuş olsa da, alanyazında her temas deneyiminin gruplar arasındaki ilişkileri yumuşatmak adına benzer sonuçlara yol açmadığını gösteren çalışma bulguları da mevcuttur (Örn. Barlow ve ark., 2012: 1630; Paolini, Harwood, ve Rubin, 2010: 1724). Temasın ne gibi çıktılar ortaya çıkaracağına rol oynayan önemli bir etken, gruplar arasında temasın

niteliğinin olumlu veya olumsuz oluşudur. Pek çok çalışmada temasın sonuçlarının, etkileşimin niteliğine bağlı olduğu; olumlu ve olumsuz temas deneyimlerinin grup üyeleri üzerindeki etkisinin birbirinden farklı şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Şöyle ki, gruplar arasındaki negatif temas deneyimleri, önyargıları azaltmanın aksine arttırmaktadır (Barlow ve ark., 2012: 1629). Hatta *olumlu-olumsuz temas asimetrisine* göre olumsuz temasın gruplar arasındaki önyargıyı artırma potansiyeli, pozitif temasın önyargıyı azaltma potansiyelinden daha yüksektir (Barlow ve ark., 2012: 1634; Techakesari ve ark, 2015: 454). Dolayısıyla, temasın önyargıları azaltabilmesi için birbirine karşı önyargılı grupların bir araya getirildiğinde onlara sağlanan iletişim ortamının negatif deneyimler değil pozitif deneyimler yaşayacakları bir ortam olması gerekmektedir.

1.1.1.1. Gruplar Arası Temasın Avantajlı ve Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri

Gruplar arası temas bağlamında yürütülen araştırmalar incelendiğinde, çalışmaların büyük kısmının avantajlı/çoğunluk grup üyelerinin dezavantajlı/azınlık grup üyelerine yönelik olumsuz tutumlarını azaltmaya odaklanıldığı ve araştırmalarda durumun genel olarak çoğunluk grubun üyeleri perspektifinden ele alındığı fark edilmektedir (Saguy, Shchori-Eyal, Hasan-Aslih, Sobol ve Dovidio, 2016: 54). Tropp ve Pettigrew (2005: 954), gruplar arası teması konu edinen 698 çalışmadan gelen verileri inceledikleri meta analiz çalışmasında, bu araştırmalardan 505'inin çoğunluk, 142'sinin azınlık, 51 çalışmanın ise hem azınlık hem de çoğunluk grup üyeleri ile yürütüldüğünü bulgulamıştır. Görüldüğü üzere temas çalışmaları yoğunluklu olarak avantajlı grup üyeleri ile yürütülmektedir; fakat grupların birbiri ile temas etmelerinin dezavantajlı grup üyelerine etkileri, temasın avantajlı bir grubun üyeleri üzerindeki yansımalarından farklıdır (Bastian, Lusher ve Ata, 2012: 105). Dolayısıyla, temas araştırmalarında süreci dezavantajlı grup açısından değerlendiren çalışma sayısının artması gerektiği kolaylıkla ifade edilebilir.

Temas deneyiminin avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerini farklı şekillerde etkilemesi şaşırtıcı değildir; çünkü avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin, gruplar arasındaki ilişkileri algılama ve değerlendirme biçimleri birbirinden büyük ölçüde başkalaşmaktadır (Hehman ve ark., 2012: 46). Bu konudaki çalışmalar, azınlık ve çoğunluk gruptakilerin gruplar arası temas deneyimi sırasında odaklandığı noktaların

birbirinden başka olduğunu ortaya koymuştur. Örneğin, gruplar arası temas deneyimi esnasında çoğunluk grubun üyeleri, azınlık gruba yönlendirdikleri önyargılarının farkında iken azınlık gruptakiler dış gruptan gelen önyargıların hedefi olduklarının ayrımındadır (Stephan ve Stephan, 1985: 159). Ayrıca, azınlık grubun gruplar arası ilişkilere dair tutumları, genel olarak çoğunluk gruptan gelen önyargıların varlığı temelinde şekillenirken çoğunluk grubun üyeleri kendi algı ve inançlarına odaklanırlar. Gruplar arasındaki bir başka farklılık azınlık grubun, çoğunluk grubun üyeleri ile kıyaslandıklarında temas deneyimi sırasında kendilerini daha fazla iç grup kimlikleri çerçevesinde düşünmeleridir (Leach, Snider ve Iyer, 2002: 138).

Temas deneyiminin algılanmasındaki farklılık, bu etkileşimlerin azınlık ve çoğunluk grup üyeleri üzerindeki etkilerinin de birbirinden farklı olması ile sonuçlanmaktadır. Temasın etkilerinin gruplar için birbirinden başkalaştığını açıkça ortaya koyan çalışmalardan biri Bastian, Lusher ve Ata (2012: 105) tarafından gerçekleştirilmiş; Avustralyalı azınlık (Müslüman) ve çoğunluk grubun (Müslüman olmayan) üyesi olan ortaokul öğrencileri ile gerçekleştirilen iki çalışmada, gruplar arası temasın azınlık ve çoğunluk grupta başka çıktılara yol açtığı bulunmuştur. Araştırmacılar, ilk çalışmayı Müslüman olmayan çoğunluk grubun üyeleri ile yürütmüş ve Müslüman arkadaşı olan öğrencilerin, dış grup üyelerine daha düşük sosyal mesafe ve daha olumlu tutumlar beyan ettiklerini bulgulamıştır. İkinci çalışma ise azınlık grubun üyeleri ile yürütülmüş ve dış grupla girilen sosyal temasın sosyal mesafeye ve dış grup üyelerine yönelik tutumlara etkisinin anlamlı olmadığı anlaşılmıştır. Tropp ve Pettigrew (2005: 953), 60 yıl boyunca gruplar arası temas konusunda 38 ülkede yürütülen 515 çalışmayı inceledikleri meta analiz çalışmalarında gruplar arasındaki temas deneyimlerinin dış gruplara yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin azınlık grubu üyeleri için daha zayıf olduğunu bulgulamıştır.

Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda görüldüğü üzere gruplar arası temasın nasıl algılandığı ve dış gruba yönelik olumsuz tutumları azaltmak adına ne denli etkili olduğu, temasa giren grupların konumu ile yakından ilişkilidir. Gruplar arası temas deneyimlerinin nasıl çıktılara yol açtığı bütüncül bir pencereden çözümlenebilmesi için temas çalışmalarının avantajlı gruplarla olduğu kadar, dezavantajlı grup üyeleri ile yürütülmesi gerekmektedir.

1.1.2. Ortak Üst Grup Kimliği Modeli

Gruplar arası uyumu arttırma yoluyla önyargının azaltılmasının hedeflendiği görüşlerden birisi, uyumu arttırmak için grup üyelerinin sosyal gruplara dair bilişsel kategorizasyonlarını yenilemeleri gerektiği görüşüdür. *Ortak Üst Grup Kimliği Modeli*'nde, bu yeniden kategorilendirmenin nasıl olması gerektiğinedair ilk öneri, iç ve dış grupların her ikisini de kapsayan bir üst grup kimliği yaratarak, gruplar arasındaki kategori sınırlarının yeniden çizmek şeklindedir. Modele göre, iç ve dış gruplar ortak bir üst grup kimliği altında birleştirilirse dış gruba yönelik olumsuz tutumların azaltılması mümkün olacaktır. Farklı grupların üyesi olan bireyler kendilerini aynı gruba ait değerlendirdiğinde, önceden dış grup üyesi sayılan kişiler artık iç gruptan biri olarak görüleceğinden gruplar arasındaki olumsuz tutumlar azalacaktır (Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio, 1989: 245).

Ortaya atıldığı ilk günden itibaren grupları ortak bir üst kimlik altında birleştirmenin önyargıyı azaltıp azaltmayacağı çok sayıda görgül araştırma tarafından test edilmiş ve birçoğundan elde edilen bulgular bunun mümkün olduğunu göstermiştir (Örn. Crisp, Walsh ve Hewstone, 2006: 1204; Gaertner, Dovidio, Mann, Murrell ve Pomare, 1990: 692). Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio (1989)'nun yürüttüğü çalışma bu konuda yapılan ilk araştırma olması bakımından önem taşır. Ortak üst kimliğin etkisini laboratuvar ortamında deneysel manipülasyon ile oluşturulmuş yapay alt ve üst kimlikler üzerinden inceleyen araştırmacılar, ortak üst grup kimliğinin gruplar arası yanlılığı azalttığını bulgulamıştır. Geliştirildiği ilk dönemde, genel olarak deneysel ortamda oluşturulan grup kimlikleri üzerinde incelenen bu yöntemin etkinliği daha sonraki dönemde siyasi parti üyeliği (Riek ve ark. 2010: 412) ve ırk (Nier ve ark. 2001: 310) gibi gerçek grup kimlikleri üzerinde de incelenmiştir. Gerçek grup üyelikleri ile yürütülen araştırmalardan da benzer sonuçlar elde edilmiş ve ortak üst grup kimliğinin dış gruba yönelik tutumlarda olumlu etkisi laboratuvar ortamı dışında da ortaya çıkmıştır.

Sonraki dönemde yapılan araştırmalarda, ortak üst grup kimliği ediminde alt grup kimliğini bırakan bireylerin *farklılaşma tehdidi* (diğerlerinden farklılaşma ve kendini biricik hissetme ihtiyacının tehdit altında algılanması) hissettiği ve bu kişilerin dış gruba yönelik olumsuz tutumlarının arttığı görülmüştür (Örn. Hornsey ve Hogg, 1999: 548;). Alt grup kimliğinin bırakılmasının olumsuz sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilmesi üzerine modeli revize eden Dovidio, Gaertner ve Saguy, (2007: 297), alt grup kimliğini

korurken eş zamanlı olarak üst grup kimliğinin de benimsendiği alternatif bir kimlik temsili geliştirmiş ve önyargıyı azaltmada temasın en etkili yolunun, ikili kimlik temsilini benimsemek olduğunu ileri sürmüştür. Grupları ortak bir üst grup kimliği altında birleştirirken alt grup kimliklerini korumanın, gruplar arası ilişkileri iyileştirmede etkili bir yöntem olduğu görüşü farklı araştırmalardan gelen bulgular tarafından desteklenmiştir (Örn. Gaertner ve ark., 1994: 234; Gonzales ve Brown, 2003: 209; 2006: 760).

1.1.2.1. Kimlik Temsillerinin Avantajlı ve Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri

Ortak ve ikili kimlik temsilinin önyargıyı azaltmadaki etkileri ile ilgili çalışmalara bakıldığında, grup statüsünün bu çalışmalarda ele alınan önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Kimlik temsillerinin dış gruba yönelik önyargıları azaltmada ne kadar etkili olacağı, bireyin üyesi olduğu grubun konumu (avantajlı/dezavantajlı; azınlık/çoğunluk) ile yakından ilişkilidir. Çalışmalarda azınlık ve çoğunluk grupların farklı kimlik temsilini tercih ettikleri ve kimlik temsillerinin bu gruplar üzerindeki etkilerinin birbirinden farklı şekilde ortaya çıktığı bulunmuştur (Dovidio, Gaertner, Niemann ve Snider, 2001: 180; Guerra ve arkadaşları, 2010: 454). Dovidio, Gaertner ve Kafati (2000), Amerika'daki farklı etnik grup üyeleri ile yürüttükleri ilişkiyel araştırmada katılımcıların kimlik temsiline ilişkin tercihleri ve yanlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş, avantajlı konumdaki beyazların ortak bir üst grup kimliği temsilini tercih ederken; etnik azınlıkların ikili kimlik temsiline yöneldiğini ortaya koymuştur. Dahası, bu araştırmada çoğunluk grup üyeleri için gruplar arası temasın olumlu algılanması güçlü ortak üst grup temsili ile ilişkili iken; azınlık gruptakiler için temasın olumlu algılanması ikili kimlik temsili ile ilişkili bulunmuştur.

Kimlik temsillerinin değiştiği temas koşullarının, azınlık ve çoğunluk grup üyelerinin yanlılık düzeylerini azaltmadaki etkinliğini inceleyen Dovidio, Gaertner, Niemann ve Snider (2001: 182) tarafından yürütülen deneysel çalışmadan, Dovidio ve arkadaşlarının (2000) elde ettiği sonuçlara paralel bulgular elde edilmiştir. Farklı etnik grupların bir arada eğitim aldıkları bir liseden veri toplanan çalışmada, kimlik temsillerinin gruplar arası yanlılığı azaltma gücünün grubun konumuna göre farklılaştığı bulgusu yinelenmiş; çoğunluk grup üyeleri için üst grup temsiline dayanan temas

koşullarının, etnik azınlıklar için ise ikili kimlik temsiline dayalı temasın gruplar arasındaki uyumu arttırmada daha başarılı olduğu bulunmuştur. Johnson, Gaertner ve Dovidio'nun (2001) başarı konusunda aralarında hiyerarşik bir ilişki olan öğrenci gruplarından veri topladıkları çalışmasında düşük statülü gruplar için ikili kimlik temsilinin düşük düzeyde gruplar arası yanlılığı, yüksek statülü grup üyeleri için ise aynı kimlik temsilinin yüksek düzeyde yanlılığı yordadığı görülmüştür (akt. Dovidio, Gaertner ve Saguy, 2007: 308). Kısacası, grupları ortak bir üst kimlik altında birleştirme çabalarının etkileşim taraflarınca nasıl algılandığı ve bu yöntemin dış gruba yönelik tutumları iyileştirmede ne kadar başarılı olduğu, grubun statüsüne göre şekillenmektedir. Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda, çoğunluk grubu üyeleri için gruplar arası yanlılığı azaltmada etkili kimlik temsilinin ortak üst grup temsili (Dovidio, Gaertner, Niemann ve Snider, 2001: 183); azınlık grubu üyeleri için ise ikili kimlik temsili olduğu görülmektedir (Johnson, Gaertner ve Dovidio, 2001; akt. Dovidio, Gaertner ve Saguy, 2007: 308).

Avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri ile yürütülen ortak üst grup kimliği çalışmalarında, grupların birbirine yönelik önyargısını azaltma müdahalelerinin avantajlı gruplardaki etkililiği ile dezavantajlı gruplardaki etkililiğinin, aynı olmadığını ortaya konmuştur. Araştırma sonuçları ortak üst kimlik temsilinin, toplumsal düzendeki statüsünü kaybetmeme amacını güden çoğunluk grup için hayli işlevsel olduğuna, alt grup kimliklerini koruma amacını güden azınlık grubu içinse işlevsel olmadığına işaret etmektedir. Diğer taraftan, azınlık grubun kimliğini korumasına zemin hazırlayan ikili kimlik temsili, baskın grubun asimilasyon stratejisi ile çatıştığından bu grup tarafından benimsenmemektedir. Hornsey ve Hogg (2002: 213) tarafından yürütülen çalışmada ise avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kimlik temsillerine ilişkin tercihlerinin önceki araştırma bulgularında elde edilen sonuçların tam tersi yönde olduğu bulunmuştur. Araştırmacılar, bu bağlamda yaptıkları iki çalışmada fen bölümleri veya sosyal bölümlerde eğitim almayı katılımcıların alt grup kimliği, öğrenim görülen üniversiteyi ise üst grup kimliği olarak belirlemiş; çalışmalardan ilkinin deneysel, ikincisi ilişkisel yöntemle gerçekleştirmiştir. İki çalışmanın sonuçları birbiri ile tutarlı şekilde, düşük statülü grup üyelerinin kendilerini yüksek statülü gruptan kişilerle ortak bir grubun üyesi olarak görmeyi tercih ettiklerini göstermiş; araştırmacılar, ortak üst grup kimliğinin düşük statülü grup üyeleri için bir kimlik yükseltme yolu olabileceğini ifade

etmiştir. Ayrıca, ortak üst grup kimliği temsilinin yanlılığı azaltıcı etkisinde, grubun statüsünün önceki araştırma sonuçlarının aksi yönünde bir etkisi bulunmuştur: Yüksek statülü grup üyeleri düşük statüdekiler ile kıyaslandığında, alt grup kimliklerini koruma eğilimi sergilemiş ve ortak üst grup kimliği sunumunda daha fazla gruplar arası yanlılık sergilemiştir.

Rebello, Guerra ve Monteiro (2005) aynı konuda yürüttükleri araştırmalarında, tek ve ikili grup temsillerinin azınlık-çoğunluk gruplarının dış gruba yönelik tutumlarını iyileştirmedeki etkinliğinin sosyo-kültürel bağlamla ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Portekiz’de yürütülen bu araştırmadan elde edilen bulgular-Dovidio ve arkadaşlarının (2001) Amerika’da elde ettiği sonuçların aksine- çoğunluk grubun üyesi olan çocukların gruplar arası yanlılık düzeylerini azaltmada ikili kimlik temsilinin, ortak bir üst grup temsiline kıyasla daha etkili olduğunu göstermiştir (akt. Guerra ve ark., 2010: 446). Guerra ve arkadaşları (2010: 455) benzer bir amaçla farklı etnik grupları bir araya getirerek hangi kimlik temsilinin hangi grupta daha etkili olduğunu incelemiş ve Rebello, Guerra ve Monteiro (2005) tarafından yapılan çalışmadaki sonuçlara paralel bulgular elde etmiştir. Bulgulara göre ikili kimlik temsili, azınlık grup üyelerine (Afrika kökenli Portekizliler) kıyasla çoğunluk grubun (Avrupa kökenli Portekizliler) gruplar arası yanlılık düzeylerini azaltmada daha etkilidir. Guerra ve arkadaşlarına göre bu sonuçların Amerika’dan elde edilen verilerin tam aksi yönde olması, araştırmalara iki ülkeden dâhil edilen azınlık ve çoğunluk grupları arasındaki ilişkilerin dinamiği ve geçmişinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, Portekiz’deki gruplar arasında 40 yıllık bir ilişki geçmişi söz konusu iken; Amerika’daki gruplar 400 yıldan beri birlikte yaşamaya çalışmaktadır. Araştırmacılara göre, gruplar tarafından hangi kimlik temsilinin tercih edileceği ilgili kimlik temsilinin söz konusu grup açısından işlevselliğine bağlıdır. Amerika gibi azınlık grubun uzun yıllar boyunca kültüre ve ekonomiye entegre olduğu toplumlarda, avantajlı grup üyeleri için işlevsel olan ortak grup temsilidir: Bu kimlik temsili ile gruplar arasındaki ortaklıklara odaklanılması, eşitlik illüzyonu yaratarak statükonun sürdürülmesine ve avantajlı grubun konumunu korumasına neden olacaktır. Bu toplumdaki azınlık grup üyeleri için ise ikili kimlik temsili daha işlevseldir: İkili kimlik temsili azınlık grubun tarihsel kökenlerini ve gruplar arasındaki eşitsizlikleri belirginleştirecektir. Portekiz gibi azınlık ve çoğunluk grubun birlikteliğinin kısa süre öncesine dayandığı toplumlarda ise durum farklıdır. Bu

toplumlarda, ortak kimlik temsili azınlık grubun kültüre aidiyetine işaret ettiği için azınlık grup üyeleri açısından daha işlevsel iken; toplumsal düzendeki konumunu korumaya çalışan çoğunluk grubun üyeleri için gruplar arasındaki farklılıkları belirginleştiren ikili kimlik temsili daha faydalıdır.

Yukarıda ele alınan çalışmalardan gelen bulgular, genel olarak bireylerin iç gruplarının hedefleri ile uyumlu olan kimlik temsilini tercih ettiğini ve amaçları birbirinden başka olan avantajlı ve dezavantajlı grupların farklı kimlik temsillerine yöneldiğini göstermektedir. Ayrıca, bu konuda yürütülen araştırmalarda önyargıları azaltmak adına kimlik temsili temelinde geliştirilen yaklaşımların etkinliğinin, avantajlı ve dezavantajlı gruplarda birbirinden farklılaştığı açıkça görülmektedir.

1.2.KOLEKTİF EYLEM YOLUYLA SOSYAL DEĞİŞİM YARATMAYI HEDEFLEYEN MODELLER

Gruplar arasında uyumu artırma çabalarının yanı sıra ayrımcılık ve eşitsizlik olguları ile baş etmenin bir diğer etkili yolu kolektif eylemlerdir (De La Sablonnière, Bourgeoi ve Najih, 2013: 256). Kolektif eylemler birden fazla kişi veya grubun ortak bir amaç doğrultusunda birlikte hareket etmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu kavram psikoloji, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi farklı sosyal disiplinlerin ilgi alanına giren çok yönlü yapıdadır. Bahsi geçen disiplinlerin her birinin kolektif eylem olgusunu kavrayış ve ele alış yöntemi birbirinden başkalaşmaktadır. Psikoloji alanındaki kolektif eylem çalışmaları, genel anlamda insanları bu eylemlere yönlendiren faktörlerin neler olduğunu ortaya çıkarmaya çalışır (Batel ve Castro, 2015: 249). Sosyal psikoloji yazınına bakıldığında kolektif eyleme ilişkin farklı bakış açıları göze çarpar. Kolektif eylemi sosyal kimlik ile ilişkisi üzerinden açıklamaya çalışan yaklaşımlar, kolektif eylemleri kimlik kazanmanın bir yolu olarak kabul eder (De La Sablonnière, Bourgeoi ve Najih, 2013: 256). Sosyal kimlik ve kendini sınıflandırma yaklaşımlarından hareketle ortaya çıkan kimlik yaklaşımına göre, düşük statülü grup üyelerinin olumlu kimlik kazanmasının bir yolu kolektif eylemlerdir (Duncan, 2012: 785).

Önyargı ve kolektif eylem konularında yapılan çalışmalara bakıldığında, kolektif eylem olgusunun sosyal psikologlar tarafından önyargı kavramı kadar ilgi görmediği ifade edilebilir. Fakat duruma dezavantajlı grupların bakışından yaklaşan kolektif eylem çalışmalarının son yıllarda arttığı görülmektedir (Tausch, Saguy ve Bryson, 2015: 536).

Önyargıyı azaltma ve kolektif eylem çabalarının ikisi de toplumsal düzende sosyal değişim yaratmak amacıyla olsa da, bu iki yaklaşım, toplumdaki avantajlı ve dezavantajlı grupların toplumsal değişim sürecindeki rollerinin nasıl gördükleri açısından oldukça farklı noktalarda durmaktadır. Gruplar arası ilişkileri dezavantajlı grubun çerçevesinden ele alan kolektif eylem çalışmaları, ayrımcılığın hedefi olan bireyi pasif kurban konumundan süreç içerisindeki aktif bir aktöre yeniden konumlandırır (Wright ve Lubensky, 2009: 296). Dezavantajlı grup üyesi olan bir birey, önyargıyı azaltma yaklaşımında başına gelen olayların seyircisi konumunda iken; kolektif eylem yaklaşımında kendisi ile ilgili konularda karar veren ve amacına ulaşmak için çaba gösteren bir aktör pozisyonundadır.

İnsanları kolektif eyleme yönlendiren süreçleri açığa çıkarmaya çalışan araştırmalar, sosyal eşitsizliklere dair farkındalığın kolektif eylemin temel yordayıcılarından biri olduğuna işaret eder (Van Zomeren ve ark. 2004: 661). Bireyin eşitsizlik karşısında harekete geçebilmesi için öncelikle bu eşitsizliklerin farkında olması gerekir; ancak, kolektif eylem adaletsizlik farkındalığının söz konusu olduğu her durumda kolaylıkla gözlenebilen bir tepki değildir. Günlük yaşam içerisinde karşılaştığı adaletsizliklerin farkında olan çok sayıda kişi arasından yalnızca küçük bir topluluğun örgütlü eyleme geçebildiği görülmektedir.

1.3.SOSYAL DEĞİŞİM YAKLAŞIMLARI ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Her ikisi de gruplar arasındaki eşitsizliği azaltmayı amaçlayan önyargıyı azaltma ve kolektif eylem yaklaşımlarına ilişkin çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların genel olarak birbirinden bağımsız bir şekilde yürütüldüğü görülür. Biri diğeri ile ilişkili olan ve aynı hedefe ulaşmaya çalışan bu iki yaklaşımdan hareket eden çalışmaların bağımsız yürütülmesinin nedeni iki yaklaşımın temel noktalarda birbirinden farklılaşmasıdır. İki gelenek arasındaki en önemli ayrım, hedef gruplarının farklı olmasıdır. Daha önce ifade edildiği gibi, önyargı temelli çalışmalar genel anlamda avantajlı gruba odaklanır ve bu kişilerin dezavantajlı gruplara ilişkin olumsuz tutumlarını azaltmaya çalışırken; kolektif eylem temelli çalışmaların araştırma grubunu dezavantajlı grup üyeleri oluşturur. İki geleneğin birbirinden ayrıldığı bir başka nokta ise analiz düzeyleridir. Önyargı çalışmaları genel anlamda düşünce ve duygu gibi mikro düzey olgularla ilgilenirken, kolektif eylem çalışmaları odağına toplumsal düzende gruplar arası statü farklılıkları

gibi makro düzey süreçleri alır. Psikolojik bir yaklaşımın durumu bir şekilde mikro düzey süreçler ile ilişkilendirmesi kaçınılmaz olduğundan, kolektif eylem modellerinde de mikro seviye analizler söz konusudur. Fakat bu yaklaşımda incelenen birey düzeyindeki duygu ve düşünceler, geniş bağlamda grupların konumu ve toplumsal yapıyla ilişkilidir (Wright ve Lubensky, 2009: 297).

Yukarıda ifade edildiği gibi Temas Kuramları ve Ortak Üst Grup Kimliği Modeline ilişkin ilk dönemlerde yapılan çok sayıda görgül çalışmada bu yaklaşımların temel varsayımları desteklenmiş; modellerin belirttiği koşullar altında gerçekleştirilen etkileşimlerin gruplar arasındaki olumsuz havanın dağılmasına katkı sağladığı görülmüştür (Örn. Brown, Vivian ve Hewstone, 1999: 741; Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio, 1989: 239; Gaertner, Dovidio, Mann, Murrell ve Pomare, 1990: 692). Fakat sonraki dönemde yürütülen araştırmalardan gelen bulgular, iki sosyal değişim yaklaşımı arasında çatışma olduğunu ortaya koymuştur (Örn. Saguy ve ark. 2009: 120; Wright ve Lubensky, 2009: 296). Gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalara bakıldığında, Wright ve Lubensky'nin (2009: 291) yaptığı çalışmadan önemli sonuçlar elde edildiği görülür. Araştırmacılar çoğunluğunu beyaz öğrencilerin oluşturduğu bir üniversiteden veri toplayarak, gruplar arası temas, dış gruba yönelik tutumlar ve sosyal değişim desteği arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma bulguları, temas hipotezinde ileri sürüldüğü gibi, dış grupla yüksek düzeyde pozitif temasa geçen Afro Amerikan öğrencilerin temas etmeyenlere kıyasla beyazlara karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan, dezavantajlı grup üyelerinin avantajlı grupla yüksek düzeyde teması, bu kişilerin kolektif eylemi düşük düzeyde desteklemeleri ile ilişkilidir. Dixon ve arkadaşlarının (2010) Siyahi Güney Afrikalılar ile yürüttükleri başka bir araştırmada da benzer sonuçlar görülmüş, bulgular Beyaz Güney Afrikalılar ile gerçekleştirilen sık ve pozitif temasın, dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizliğe dair farkındalığının azalması ve ırk eşitliğine dayalı politikalara düşük destek göstermeleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Dixon, Durrheim, Tredoux, Tropp, Clock ve Eaton, 2010: 79). Hindistan'daki azınlık gruplardan biri olan Müslümanlardan veri toplanan başka bir araştırmada (Tausch, Saguy ve Singh, 2009), dezavantajlı grup üyelerinin çoğunluk grupla kurduğu arkadaşlığın, bu kişilerin çoğunluk gruba dair olumlu tutumlarının artması ve gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin farkındalığının azalması ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır

(akt. Dovidio, Gaertner, Ufkes, Saguy ve Pearson, 2016: 23). Bulgulara göre dış grupla girilen temas, dezavantajlı grup üyelerinin çoğunluk grubun daha adil olacağı yönündeki inancını arttırırken, kolektif eylem niyetini azaltmaktadır.

Gruplar arası temasın bireylerin eşitsizliklere karşı yaklaşımını nasıl etkilediğini inceleyen deneysel bir çalışmada Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto (2009: 116), gruplar arası temasın içeriğinin göz önünde bulundurulması gereken önemli bir faktör olabileceğini ileri sürmüştür, temas durumunu değişimleyerek bazı katılımcıların gruplar arasında benzerliklere odaklandığı bazı katılımcıların ise farklılıklara odaklandığı bir temas süreci tasarlamıştır. Deneysel ortamda hazırlanan gruplardan elde edilen bulgulara göre ortaklık temeline dayalı temas, katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir. Öte yandan, ortaklık odaklı temas deneyimleri sonrasında dezavantajlı grup üyelerinin mevcut eşitsizliklere dikkatlerinin azaldığı, bu kişilerin gruplar arası ilişkilere dair gerçekdışı bir iyimserlik içinde oldukları görülmüştür. Günlük yaşamda sahip olunan gerçek bir grup kimliği üzerinden kurgulanan ikinci çalışmada, dezavantajlı grup olarak İsrail’de yaşayan Araplardan veri toplayan araştırmacılar ilk çalışmadan gelen bulgulara paralel sonuçlar elde etmiş; avantajlı grup ile yüksek temasın, dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki adaletsizliğe düşük farkındalık göstermeleri ve gelecekteki ilişkilerin adaletli olacağına dair iyimser beklentilere sahip olmaları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, avantajlı grubun adaletli olacağı yönündeki bu beklentilerin, dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizlik karşısında sosyal değişimi destekleme düzeylerini azalttığı anlaşılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle, Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto (2009: 120) dış grupla ortaklık odaklı temasın gruplar arasındaki farklılıkları azalttığından kolektif eylemin ortaya çıkması için gerekli koşulları engellediğini ifade etmiştir.

Gruplar arası temasın kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalardan elde edilen bulgulara paralel şekilde, grupları ortak bir üst grup kimliği altında birleştirmenin de bireylerin kolektif eylem niyetlerini etkilediğini gösteren çalışmalar mevcuttur. Ufkes, Dovidio ve Tel (2015: 178) Avrupa’daki Kürt katılımcılarla yürüttükleri çalışmada, katılımcıların alt (Kürt) ve üst grup kimliği (Avrupalı) ile özdeşleşme düzeyinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini incelemiş ve ortak üst grup kimliği ile yüksek düzeyde özdeşleşmenin katılımcıların

gruplar arası eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme niyeti ile negatif, alt grup kimliği ile yüksek düzeyde özdeşleşmenin ise kolektif eylem niyeti ile pozitif ilişkili olduğunu göstermiştir. Yapılan analizler sonucunda her iki etkinin de öfke duygusu aracılığıyla ortaya çıktığı; ortak kimlikle özdeşleşmenin katılımcıların dezavantajlı konumlarına dair düşük düzeyde öfke deneyimlemeleriyle, alt grup kimliği ile özdeşleşmenin ise eşitsizlikler karşısında yüksek düzeyde öfke hissetmeleri ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Kimlik temsillerinin bireylerin sosyal değişim motivasyonları üzerindeki etkilerinin incelendiği deneysel bir araştırmada Glasford ve Dovidio (2011: 1023), ortak kimlik temsilinin belirginleştirilmesinin dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba dair iyimserliğini arttırdığını bulmuştur. Amerika'daki dezavantajlı grup üyelerinden veri toplanan çalışmada, ortak üst grup kimliği belirginliğinde katılımcıların avantajlı gruba dair iyimserliğinin artmasının yanı sıra sosyal değişime dair motivasyonunun da azaldığı anlaşılmıştır. Ufkes ve arkadaşları (2016: 32) ise yürüttükleri iki farklı çalışma ile ortak üst grup ve ikili kimlik temsilinin katılımcıların kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini ve bu ilişkide rol oynayan mekanizmaları incelemiştir. Çalışmaların her ikisinde de ortak üst grup kimliği koşulunda bulunan katılımcıların kolektif eylemi destekleme ve grup temelli öfke düzeylerinin ikili kimlik koşulunda yer alanlardan daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca, ortak kimliğin belirginleştirildiği koşulda yer alan katılımcıların sosyal değişime dair inancının daha düşük olduğu anlaşılmış ve ortak grup kimliğinin dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini, eşitsizliklere dair öfke ve değişime ilişkin inancı azaltma yoluyla zayıflattığı anlaşılmıştır.

Banfield ve Dovidio (2013: 840), önceki çalışmalardan farklı olarak ortak üst grup temsilinin bu kez avantajlı grupta yer alan bireylerin ayrımcılık deneyimlerine ilişkin algılarını nasıl etkilendiğini incelemiştir. Araştırmacılar bu kapsamda, katılımcıların alt grup kimliklerini (ırk) veya üst kimliğini (Amerikan) belirginleştirerek, kimlik temsiline ilişkin manipülasyonun avantajlı grup üyelerinin ırk temelli önyargılara ilişkin duyarlılığını nasıl etkilediğini incelemiştir. Elde edilen bulgular, ortak üst grup kimliği belirginliğinin yalnızca dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizliklere dair tutumunu değil, avantajlı grubun da tutumlarını etkilediğini açığa çıkarmıştır: Ortak kimlik belirginliği

avantajlı grup üyelerinin hem gruplar arasındaki adaletsizliği algılamasını engellemiş hem de eşitsizliklere karşı durma motivasyonlarını azaltmıştır.

Özetlemek gerekirse, incelenen araştırmalar sonucunda hem gruplar arasında pozitif temas deneyimlerinin hem de grupları ortak bir üst kimlik altında birleştirmenin bireylerin kolektif eylem niyetini azaltıcı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi her ikisi de gruplar arasındaki uyumu arttırmaya çalışan önyargıyı azaltma ve kolektif eylem yaklaşımlarının genel olarak birbirinden bağımsız şekilde yürütüldüğü görülmektedir. İki yaklaşımın bir arada ele alındığı yukarıda bahsi geçen çalışmalar ise yalnızca yüz yüze ortamda gerçekleşen etkileşimler üzerinde durmaktadır. Mevcut çalışma, grupların farklı kimlik temsilleri (ortak üst grup kimliği, ikili kimlik ve bireysel kimlik) belirginliği altında temasının dış gruba yönelik tutumlarına ve kolektif eylem niyetine etkilerini çevrimiçi bir ortamda incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu tez çalışması ile avantajlı ve dezavantajlı grubun eşzamansız bir çevrimiçi platform üzerinde birbiri ile temasının dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti üzerindeki sonuçları her iki grubun üyeleri açısından ele alınmaktadır.

1.4.ÇEVİRİMİÇİ İLETİŞİM

Günümüzde çevrimiçi iletişim, bireylerin birbiri ile etkileşime girmelerinin sık kullanılan yollarından biri haline gelmiştir. İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, sosyal etkileşimlerin doğasını değiştirmiş; kişiler arası etkileşimler zamanın ve mekânın sınırlamalarını aşmıştır. Teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisi ile coğrafi sınırlar belirginliğini yitirirken yeni ve karmaşık bir iletişim ağı ortaya çıkmıştır. İletişim kuramcılarında Marshall McLuhan, 1960'lı yıllarda teknolojinin günümüz dünyasındaki dramatik etkilerini öngörmüş, ileri sürdüğü *Global Köy* kavramı ile gelişen elektronik ve iletişim teknolojilerinin dünyayı küresel bir köy haline getireceğini ifade etmiştir. İnternetin giderek artan şekilde günlük yaşantımızın bir parçası haline gelmesinin ardından, *Global Köy* kavramı yeniden tartışılmaya başlanmış, bazı araştırmacılar McLuhan'ın 60 yıl önce ortaya attığı durumun bugünü yansıttığını ifade etmiştir (Georgiadou, 1995: 9).

Kitle iletişim araçlarındaki değişimler, insanların birbiri ile etkileşime girebileceği yeni kanalların ortaya çıkmasına yol açmış; çevrimiçi iletişim araçları, her

yaştan insanın gün içinde diğerleri ile iletişime girmek için sıklıkla başvurduğu bir yol haline gelmiştir. İnsanların cep telefonu veya bilgisayar gibi teknolojiler yoluyla birbiri ile etkileşim halinde bulunmaları şeklinde tanımlanabilecek *çevrimiçi iletişim*, bilgisayar aracılı iletişim (computer mediated communication), sanal iletişim veya siber iletişim gibi kavramlarla da ifade edilmektedir. Bugün insanlar mobil telefonlar, tabletler ve bilgisayarlar aracılığıyla, günün her anında aralarında coğrafi mesafe olan kişilerle kolayca etkileşime girer hale gelmiştir.

Çevrimiçi platformlarda gerçekleşen kişiler arası etkileşimler iletişim tarafları arasındaki fiziksel uzaklık, senkronizasyon ve sözel olmayan ipuçlarının aktarımı bakımından geleneksel yüz yüze iletişimden farklılaşmaktadır. Yüz yüze geleneksel etkileşimler, iletişim tarafları arasında fiziksel bir yakınlık ve senkronizasyon içerisinde ortaya çıkar. Yüz yüze iletişim kanalı üzerinden kurulan bir etkileşimde, birbirlerini görebilecek ve işitebilecek yakınlıkta bulunan iletişim taraflarının birbirlerine anlık olarak yanıt vermeleri söz konusudur. Öte yandan, çevrimiçi iletişim araçları üzerinden kurulan etkileşimlerde fiziksel yakınlık ve senkronizasyon kritik rol oynamaz (Bryant, Marmo ve Ramirez, 2011: 5). Çevrimiçi iletişim, etkileşim taraflarının fiziksel olarak bir arada olmasını gerektirmediği gibi, internet ortamında kurulan etkileşimde tarafların birbirine anlık yanıt vermeleri de şart değildir. Dijital platformları yüz yüze iletişimden ayıran en önemli noktalardan bir diğeri, bu kanalların çeşitli iletişim ipuçlarını filtrelemesidir. Yüz yüze iletişimde ses tonu, yüz ifadesi ve beden dili gibi sözel olmayan ipuçları, kişiler arası etkileşim sırasında oldukça önemli bir yer tutarken; dijital ortamda kurulan iletişimde hangi ipuçlarının yer alacağı, kullanılan elektronik iletişim aracının teknik özelliklerine bağlıdır. Örneğin, elektronik posta gönderilerinde yalnızca yazılı mesajlar yer alırken; video konferans görüşmelerinde ses ve görüntü gibi farklı kanallardan gelen ipuçları söz konusudur.

1.4.1. Çevrimiçi İletişimin Kişiler Arası İlişkilere Etkileri ile İlgili Kuramlar

Hemen hemen herkesin diğerleri ile bağlantı kurma adına çevrimiçi iletişim araçlarını kullanır hale gelmesi ile birlikte çok sayıda teorisyen, çevrimiçi iletişimin kişiler arası ilişkiler kurma ve sürdürme konusunda ne kadar etkili olduğunu araştırmaya yönelmiştir. İlgili alanyazın incelendiğinde, çevrimiçi iletişimin kişiler arası ilişkilere etkilerini inceleyen araştırmacıların iki zıt görüş etrafında toplandığı

anlaşılmaktadır. İlk görüş, çevrimiçi etkileşimlerin yüz yüze iletişimden farklılaşan yönleri- özellikle iletişim ipuçlarının filtrelenmesi özelliği- nedeniyle yüz yüze iletişim kadar etkili olmadığını savunmaktadır (Daft ve Lengel, 1984: 191). Durumu bu bakış açısından değerlendiren yaklaşımlar, çevrimiçi iletişim araçları yoluyla kurulan etkileşimlerin yüz yüze iletişim kadar tatmin edici olmadığını ileri sürer. Çevrimiçi iletişim araçlarının yüz yüze iletişimden farklılaşan özelliklerinin kişiler arası ilişkileri olumsuz etkilemeyeceğini savunan diğer görüşte ise bu araçlar üzerinden kurulan iletişimin yüz yüze iletişim kadar etkili olabileceği savunulur (Walther, 2011: 458).

İnternet aracılı iletişimlerin etkinliği konusundaki iki zıt görüş, iletişim araçlarını kullanan bireyleri ne kadar aktif veya pasif bir yere konumlandıkları açısından da farklılaşmaktadır. Çevrimiçi etkileşimlerin yüz yüze iletişim kadar etkili olamayacağı savına dayanan ilk bakış açısı çevrimiçi platformlara başvuran kişileri daha pasif bir konuma yerleştirir. Bu yaklaşıma göre çevrimiçi iletişimin sosyal etkilerini belirleyen, bu teknolojileri kullanan kişilerin özellikleri değil kullanılan iletişim aracının özellikleridir. Aracılı etkileşimlerin yüz yüze iletişim kadar tatmin edici olabileceğini iddia eden ikinci yaklaşımda ise teknoloji kullanıcıları daha aktif bir yerde durur. Bu kuramsal bakış açısında çevrimiçi iletişim kanallarının sosyal etkilerinin kullanılan iletişim kanalının özelliklerine bağlı olduğu kadar, bu teknolojileri kullanan bireylerin ve kullandıkları bağlamın özellikleriyle de ilişkili olduğu iddia edilir (Tosun, 2017: 49).

Çevrimiçi iletişimin sosyal ilişkilere etkisi üzerine yapılan araştırmalara ve geliştirilen kuramlara tarihsel açıdan bakıldığında, bu konuda yapılan ilk çalışmaların çevrimiçi etkileşimin yüz yüze iletişim kadar etkili olamayacağı görüşüne dayandığı görülür (Tosun, 2017: 43). Çevrimiçi iletişim kanallarının kişiler arası ilişkilere etkilerine dair yürütülen ilk dönem çalışmaları, iletişim aracının kişiler arası yakınlık kurmada ne kadar başarılı olacağının, ilgili iletişim aracının farklı duyuşal kanallardan (örneğin görsel, işitsel kanallar) gelen bilgileri aktarabilme gücüne bağlı olduğu savı temelinde yürütülmüştür. Bu yaklaşıma göre iletişim aracının çeşitli kanallardan gelen bilgileri aktarma gücü arttıkça aracı kullanan kişiler arasındaki yakınlık hissi de artacaktır (Short, Williams ve Christie, 1976, akt. Lowenthal 2009: 129). Sonraki dönemde ise teknoloji kullanıcılarının edilgen bir konuma yerleştirilmesine itiraz edenler, yazıya dayalı platformlar gibi sınırlı ipucu aktarımına izin veren iletişim araçlarının da kişilerin birbirine yakınlık kurmasını mümkün kıldığını ileri sürmüş

(Walther, 1992: 52); bu iddianın araştırma bulgularınca desteklenmesinin ardından (Örn. Walther ve Barzarova, 2008: 640), teknoloji kullanıcılarına daha aktif bir rol biçen ikinci görüş yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu konuda yürütülen araştırmalarda yazılı iletişimde farklı kanallardan gelen ipuçlarının yer almamasının, kişiler arası ilişkileri olumlu dahi etkileyebileceği ortaya çıkmıştır (Örn. Walther ve ark., 2010: 381).

1.4.2. Çevrimiçi Platformlarda Gruplar Arası Temas

Çevrimiçi platformların kişiler arası ilişkilere etkilerini inceleyen ilk dönem araştırmalarının ardından, sosyal psikologlar çevrimiçi iletişim araçlarının gruplar arası ilişkilere yansımalarını araştırmaya başlamış; araştırmacılar, dijital platformların kişiler arası etkileşimleri kolaylaştırabileceği görüşüne paralel şekilde, grup düzeyindeki ilişkileri de olumlu etkileyeceğini ileri sürmüştür. İnternetin, çatışmalı gruplar arasındaki ilişkiyi yumuşatabilecek bir bağlam olabileceğini ifade eden bazı araştırmacılar, çevrimiçi iletişim araçlarının çeşitli teknik özellikleri sayesinde gruplar arası önyargıyı azaltmaya katkı sağlayabileceğini belirtmiştir (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 831). Allport'un gruplar arası olumlu temas için gerekli olduğunu belirttiği koşulların çoğunu yüz yüze iletişim bağlamında sağlamanın zor olduğunu belirten Amichai-Hamburger ve McKenna'ya (2006) göre, internet ortamı bu koşulların kolaylıkla düzenlenebileceği uygun bir platformdur. Örneğin, anonim çevrimiçi platformlarda grup kimliklerine ilişkin bilgilerin görünür olmaması, gruplar arası temas yaklaşımında ileri sürülen eşit statü koşulunu sağlamayı kolaylaştırmaktadır. Çevrimiçi etkileşimler sırasındaki anonimlik, bireye statü farklılığı olabilecek ipuçlarını kontrol etme olanağı sunar (Kienzle ve Soliz, 2017: 379). Anonim çevrimiçi platformların yanı sıra görsel ipuçlarının aktarılmadığı çevrimiçi etkileşimler de gruplar arasındaki eşit statünü koşulunu kontrol etmeyi kolaylaştırmaktadır. Çoğu yüz yüze iletişim ortamında, avantajlı ve dezavantajlı grupları eşit bir statüde bir araya getirmek zordur; çünkü karşılıklı iletişimde beden dili, kişisel alanın kullanımı ya da oturma düzenindeki ufak farklılıklar dahi birer statü göstergesi olabilir. Öte yandan, internet ortamında gerçekleşen etkileşimler esnasında yüz yüze ortamda geçerli olan bu statü göstergelerinin birçoğunun aktarılmaması, gruplar arası temasın eşitlik zemininde gerçekleşmesine olanak sağlar (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 829). Ayrıca, metin tabanlı çevrimiçi ortamda gerçekleşen gruplar arası etkileşimlerde ten rengi,

cinsiyet, yaş gibi grup kimliklerine ilişkin bilgiler- yüz yüze iletişimin aksine- karşı tarafa görsel ipuçları ile aktarılmadığından, böyle bir ortamda da gruplar arası etkileşimlerin eşitlik temelinde sürdürülmesi yüz yüze iletişime kıyasla daha kolay ve mümkündür. Yine metin tabanlı çevrimiçi etkileşimlerde kıyafet, takı, aksesuar gibi statü sembolü olabilecek nesnelerin belirginliği söz konusu değildir. Kısacası, hiyerarşiyi belirginleştirebilecek görsel ipuçlarının yer olmadığı çevrimiçi platformlarda gruplar arasında eşit statü koşulunu sağlamak yüz yüze iletişime kıyasla daha kolaydır.

Amichai-Hamburger ve McKenna'ya göre çevrimiçi ortamın, hiyerarşi farklılıklarının bilindiği durumlarda dahi bu farklılıkları azaltan bir yanı vardır. Şöyle ki, yüz yüze ortamda farklı konumlardan grup üyeleri bir araya geldiğinde, birey karşı tarafın hiyerarşik yapıdaki konumuna ilişkin bilgi sahibi olmasa da kendi grubunun konumunu bildiğinden etkileşim esnasındaki davranışları hiyerarşik bir düzlemde gerçekleşir. Örneğin, yüz yüze iletişimde kısık sesle konuşma ya da nadiren söz alma gibi davranışlar, karşı taraf bireyin düşük konumuna dair ipuçları sunar. Araştırmacılara göre, düşük konumdaki grubun üyelerinin, üst konumdaki kişilerle çevrimiçi ortamda girdikleri etkileşimler esnasında deneyimledikleri engellenme davranışı yüz yüze iletişime kıyasla daha azdır. Spears, Postmes, Lea ve Wolbert'e (2002) göre ise görsel ipuçlarının belirgin olmadığı çevrimiçi iletişim, düşük statülü grup üyelerine yüksek sesle konuşabilecekleri daha güvenli bir ortam sunar. Dolayısıyla, çevrimiçi gruplar arası temas durumunda iç gruba dair statü farklılıkları bilinse dahi, bu farklılıklar yüz yüze iletişimde olduğundan daha az etkili olur ve grup üyelerinin davranışlarını o denli etkilemez (Sproull & Kiesler, 1991; akt. Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 829). Amichai-Hamburger ve McKenna, çevrimiçi gruplar arası temasın etkileşim esnasında deneyimlenen kaygıyı da azalttığını ifade eder. Şöyle ki, çevrimiçi ortamda fiziksel mesafe ve fiziki özelliklerin belirginliğinin ve öneminin azalması ile birlikte, bireyler gruplar arası etkileşimler esnasında yüz yüze iletişime kıyasla daha az kaygı deneyimler.

Çevrimiçi etkileşimlerin gruplar arası teması olarak sağlayan başka bir yönü etkileşim tarafları arasında fiziksel mesafeye izin vermesidir. Gruplar arası temasın yüz yüze bir ortamda gerçekleşebilmesi adına, etkileşime giren herkesin uygun bir zaman diliminde, belirli bir konumda bir araya gelmesi gerekir. Böylesi bir gereklilik, etkileşime girecek bireyler arasında fiziksel uzaklık söz konusu olduğunda temasın

önünde ciddi bir güçlük olarak kendini gösterir. Bu durumda grup üyelerinin tamamı yerine ancak finansal kaynağı, zamansal ve mekânsal esnekliği olan grup üyelerinin etkileşime dâhil olması mümkün olacaktır. Dolayısıyla, gruplar arası temasın yüz yüze gerçekleştiği bağlamlarda etkileşime girebilecek kişi sayısının oldukça sınırlandığı söylenebilir (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 830). Zaman farklılığı ya da fiziksel mesafeler internet ortamında grupları bir araya getirmenin önünde bir engel değildir. Diğer bir deyişle, çevrimiçi etkileşim, yüz yüze iletişimde mümkün olmayan etkileşimlere kapı aralamakta; yüz yüze iletişime kıyasla daha düşük bir bütçe, daha küçük bir zaman dilimi ve daha az fiziksel efor gerektirmektedir.

Çevrimiçi etkileşimlerin avantajlarından bir diğeri insanların kendilerini güvende hissettikleri bir fiziksel ortamdan (örneğin evlerinden) ayrılmalarına gerek kalmadan diğerleri ile etkileşime girebilmelerine olanak sağlamasıdır. Aslına bakılırsa birey, aşına olduğu ortamda kendini daha fazla güvende hissedip daha az kaygılanır; hatta kendini karşısındakine daha fazla açma eğilimi gösterir. Herkese açık kamusal alanlarda, insanların alışkın oldukları baskın tepkiyi verdikleri; ev gibi özel ortamlarda ise otomatik olan tepkiyi inhibe etmeye ve değiştirmeye daha açık olduklarını gösteren araştırma bulguları mevcuttur (Örn. Lambert ve ark. 2003: 292). Yani, çevrimiçi iletişim araçları üzerinden güvenli ev ortamında kurulan etkileşimler, yeni bir ortamda yüz yüze girilen etkileşimlerle kıyaslandığında kalıpyargıların aktivasyonunu engellemeye daha fazla hizmet etmektedir (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 838).

Literatüre bakıldığında, çevrimiçi ortamlarda gerçekleştirilen temasın etkilerine dair sınırlı sayıda çalışma olduğu görülür. Tynes ve arkadaşları (2008: 459), farklı etnik gruptan kişilerle çeşitli çevrimiçi araçlar yoluyla etkileşime girmenin, bireylerin ilgili dış grupla etkileşime girme isteğini arttırdığını bulmuştur. Schwab ve Greitemeyer (2015: 249) ise Avustralya'da veri topladıkları çalışmalarında, Facebook'ta yurtdışı bağlantısı daha fazla olan katılımcıların etnik azınlıklara karşı daha olumlu tutumlara sahip olduğunu göstermiştir.

Çevrimiçi temasın gruplar arası ilişkilere olumlu etkilerine dair bazı kanıtlar, deneysel çalışmalar yoluyla elde edilmiştir. White ve Abu Rayya (2012: 601), geliştirdikleri uzun süreli müdahale programı ile ikili kimlik rekategorizasyonu (alt ve

ortak üst grup kimliğinin eş zamanlı belirgin olması) ve temas yaklaşımlarını entegre ederek ileri sürdükleri *e-temas* kavramının, iki dini grup (Müslüman ve Hristiyan) arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu çalışma kapsamında Avustralya’da birbirinden farklı okullarda öğrenim gören iki gruptan veri toplayan araştırmacılar, her gruptan iki kişinin yer aldığı dört kişilik sanal grupları internet ortamında, ortak bir amaç doğrultusunda, dokuz haftalık bir süre boyunca kontrollü olarak birbiri ile temas ettirmiştir. Sonuç olarak, çevrimiçi iletişim araçları yoluyla gerçekleşen temasın, gruplar arası yanlılığı ve kaygıyı düşürürken dış gruba ilgili sahip olunan bilgiyi arttırdığı bulunmuştur. Araştırmacılar, ikili kimlik rekategorizasyonu ve temas yaklaşımının entegre edildiği *e-temas* paradigmasının günlük yaşamda birbirinden ayrılmış gruplar arasındaki uyumu arttırmak için etkili bir alternatif olduğunu ifade etmiştir. Aynı konunun ele alındığı bir başka çalışma Walther ve arkadaşlarının (2015: 550) dindar Yahudiler, seküler Yahudiler ve Arap Müslümanlardan veri topladıkları araştırmadır. Yarı deneysel yöntemi kullanan araştırmacılar, her üç gruptan iki öğrencinin yer aldığı altı kişilik çalışma gruplarının, bir ders dönemi boyunca çevrimiçi bir platform üzerinde ortak bir amaç doğrultusunda birlikte çalışmalarını sağlamıştır. Sonuçlar genel olarak, sanal gruplarda işbirliği içinde kurulan gruplar arası temasın dış gruba yönelik olumsuz tutumları azalttığına işaret etmektedir.

Bahsi geçen araştırmalarda açıkça görüldüğü üzere çevrimiçi platformlar grupların birbiri ile etkileşime girebilmeleri adına uygun bir ortam sağlamaktadır. Farklı sosyal grupların üyeleri, çevrimiçi platformlarda birbiri ile temas ettikçe dış gruba yönelik olumsuz tutumları azaltmakta, daha uyumlu gruplar arası ilişkiler gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda gruplar arası ilişkileri düzenlemede faydalı olduğu ortaya konan çevrimiçi iletişim tüm gruplar için aynı derecede ulaşılabilir olmadığını ifade eden araştırmacılar, her grubun teknolojiye ulaşma ve teknolojiyi kullanma konusunda benzer olanaklara sahip olmadığını belirtir. Bir diğer ifadeyle, birçok avantajı olan çevrimiçi gruplar arası temasın, önemli bir sınırlılığı ancak teknolojiye ulaşabilen gruplar için mümkün bir iletişim yolu olmasıdır (Kienzle ve Soliz, 2017: 382).

1.4.2.1. Çevrimiçi Platformda Gruplar Arası Temas Kolektif Eylemi Nasıl Etkiler?

Yukarıda ifade edildiği gibi, temas hipotezi yakın zamanda dijital ortamda incelenmeye başlanmış; araştırmalar sonucunda çevrimiçi platformlarda gerçekleşen temas deneyimlerinin gruplar arasındaki olumsuz tutumları azaltmaya katkı sağladığı görülmüştür. Çevrimiçi iletişim araçlarının gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkileri sosyal psikologların yaklaşık olarak son on yıldır yöneldiği bir konu olduğundan, literatür incelemesi sırasında çevrimiçi platformlarda gerçekleşen gruplar arası temasın kolektif eylem yönelimi üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmaması şaşırtıcı değildir. Daha önce belirtildiği gibi, elektronik ortamlarda kurulan iletişim, bazı noktalarda yüz yüze iletişimden farklılaşmaktadır. Dolayısıyla, bu farklılığın gruplar arası uyumu artırma ve kolektif eylem yaklaşımları arasındaki ilişkiye nasıl yansıtacağına incelenmesi gerekmektedir. Mevcut tez çalışmasının temel amaçlarından biri, çevrimiçi ortamda gerçekleşen gruplar arası temasın hem avantajlı hem de dezavantajlı grubun kolektif eylem yönelimi üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda yürütülen çalışmada -White ve Abu Rayya'nın (2012) çalışmasında olduğu gibi- gruplar arası uyumu artırma stratejilerinden temas hipotezi ve rekategorizasyon yaklaşımı entegre edilmiştir. Çalışmanın ana amacına ulaşmak adına temas sırasında hangi tür kimliklerinin belirgin olacağı deneysel olarak manipüle edilen tartışma grupları yaratılmış, katılımcılar şu üç tartışma grubundan birine seçkiz atanmıştır (Deney 1: Ortak üst grup kimliğinin belirgin olduğu gruplar arası temas koşulu; Deney 2: Alt ve üst grup kimliklerinin belirgin olduğu gruplar arası temas koşulu; Kontrol Grubu: Bireysel kimliklerin belirgin kılındığı koşul). Böylece, gruplar arasında uyumu artırma stratejilerinin hem dış gruba yönelik tutumlara hem de kolektif eylem niyetine etkileri çevrimiçi bir platformda incelenebilmiştir.

Deneysel yöntemin kullanıldığı tez çalışmasının avantajlı ve dezavantajlı grup çiftini, Adana'daki iki farklı üniversitede (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi/ATÜ ve Çukurova Üniversitesi/ÇÜ) öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Avantajlı ve dezavantajlı grupları belirlerken Becker, Wright, Lubensky ve Zhou'nun (2013: 447) araştırmasından hareket edilmiştir. Kolektif eylem ve temas arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmacılar, Vancouver'da yer alan iki üniversitenin (SFU ve UBC) öğrencilerinden veri toplamıştır. UBC, birçok açıdan öğrencilerine (kampüsün büyüklüğü, eğitim programlarının çeşitliliği, bütçesinin geniş olması, vb.) SFU'dan daha iyi imkânlar sunmaktadır. Deneysel yöntemi kullanan

araştırmacılar, dezavantajlı konumda olan SFU öğrencilerini, UBC öğrencisi olarak tanıttıkları bir işbirlikçi ile temas ettirerek, gruplar arası temasın ardından öğrencilerin kolektif eyleme yönelimini incelemiştir. Söz konusu çalışmada Vancouver'daki SFU ve UBC'de öğrencilere sunulan imkânlar açısından farklılıklar, Adana'daki ATÜ ve ÇÜ arasında da gözlenmektedir. 1973 yılında kurulan Çukurova Üniversitesi; öğretim kadrosu, kampüsü, ulaşım olanakları ve sosyalleşme alanları gibi üniversite değerlendirme ölçütlerinin büyük kısmında, 2011 yılında kurulan Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinden daha avantajlı durumdadır. Dolayısıyla, ATÜ'de öğrenim gören öğrenciler eğitim hayatlarını, ÇÜ öğrencilerinin sahip olduğu birçok olanaktan uzak bir şekilde sürdürmektedir. Bu tez çalışmasında ilkinin avantajlı ikincisinin dezavantajlı konumda oldukları düşünülen ÇÜ ve ATÜ'nün öğrencilerine ulaşarak bir ön çalışma yapılmış, üniversiteler arasında dışarıdan gözlenen konum farklılığın öğrenciler açısından nasıl değerlendirildiği incelendikten sonra ana çalışmaya geçilmiştir.

1.4.3. Deneysel Manipülasyonun Dış Gruba Yönelik Tutumlar ve Kolektif Eylem Yönelimi Üzerindeki Etkisinde Rol Oynayabilecek Faktörler

Çalışmanın temel amaçlarından bir diğeri, gruplar arası uyumu arttırmaya yönelik uygulanan deneysel manipülasyonun dış gruba yönelik tutumlara ve kolektif eylem yönelimine etkisinde düzenleyici ve aracı rol oynayabileceği düşünülen değişkenleri incelemektir. Hem gruplar arasında uyumu artırma hem de kolektif eylem yaklaşımı oldukça karmaşık yapıda gerçekleşen çok boyutlu süreçlerle ilişkilidir. Dolayısıyla, yapılacak çalışmalarla uyum artırma çabalarının ardından bireylerin dış gruba yönelik tutumlarını ve kolektif eylem niyetini etkileyen faktörlerin açığa çıkarılması gereklidir. Bu araştırma kapsamında yapılan literatür incelemesinin ardından, gruplar arası uyumu artırma ve kolektif eylem yaklaşımları arasında ilişkide katılımcıların sahip olduğu sosyal bulunuşluk hissinin, eşitsizliklere dair meşruiyet algısının ve çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aracı, alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyinin ise düzenleyici rolünü incelemeye karar kılınmıştır.

a. Sosyal Bulunuşluk Hissi

Short, Williams ve Christie (1976) tarafından geliştirilen *Sosyal Bulunuşluk Kuramı* (Social Presence Theory), kişilerin çevrimiçi ortamlarda diğerleri ile nasıl

iletişim kurduğunu tanımlama ve açıklama amacıyla geliştirilen en popüler kuramlardan birisidir (akt. Lowenthal, 2009: 129). Mevcut tezde “*sosyal bulunuşluk*” olarak kullanılan “*social presence*” kavramının Türkçe karşılığını “*sosyal varoluş*” şeklinde tercüme eden araştırmacılar da vardır (Çakmak, Çebi ve Kan, 2014: 755; Olpak ve Kılıç-Çakmak, 2009: 142). Geliştirildiği günden beri çok sayıda araştırmamanın konusu olan kavramın gerek tanımlanmasında gerekse ölçümünde araştırmacılar arasında bir uzlaşma sağlanmamıştır. Kuramı geliştiren Short, Williams ve Christie (1976) sosyal bulunuşluğu, iletişim aracını kullanan tarafların etkileşim sırasındaki belirginliği ve hissettikleri *orada olma duygusu* olarak tanımlamıştır (akt. Lowenthal, 2009: 133). Sonraki dönemde ise kavramın tanımı üzerine farklı görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin, Gunawardena’ya göre (1995: 151), sosyal bulunuşluk kavramı medya araçları üzerinden iletişim kuran bireylerin birbirleri tarafından gerçek birer insan olarak algılanma düzeyini ifade eder. Garrison ve arkadaşları (2000: 91) ise aynı kavramı, medya aracılığıyla iletişime giren bir grubun üyelerinin sosyal ve duygusal olarak gerçekten var olduklarını yansıtmaya becerisi şeklinde tanımlamıştır.

Sosyal bulunuşluk kavramının gruplar arası ilişkilere en yakın tanımlarından biri Picciano’dan (2002: 22) gelmiştir. Bu tanımda bireyin bir topluluğa ait olma hissi üzerinde durulmaktadır. Picciano’ya göre sosyal bulunuşluk, çevrimiçi ortamda insanlarla etkileşime giren kişinin deneyimlediği diğerleri ile iletişim kurma ve bir gruba dâhil olma hissidir. Sosyal bulunuşluk olgusunun açıklanmasındaki uzlaşmazlıklar, araştırmacılar arasında ortaya çıkan küçük farklılıklar gibi görünse de, söz konusu ufak ayrımlar aslında sosyal bulunuşluğun kavramsallaştırılmasında, ölçüm yolunda ve dolayısıyla elde edilecek sonuçlarda önemli farklılıklara yol açmaktadır. Bulunuşluk hissini ölçmek için çeşitli yöntemler geliştiren araştırmacılardan bazıları, sosyal bulunuşluğu iletişim taraflarının davranışlarını gözlemleyerek ölçümlerken (Rourke, Anderson, Garrison ve Archer, 2001: 63), diğerleri öz bildirim dayalı yöntemler aracılığıyla katılımcıların tutumlarını ölçmüştür (Tu, 2002: 39).

Kuramın ortaya çıktığı ilk dönemde, bireylerin çevrimiçi ortamda diğerleri ile iletişim kurarken deneyimleyeceği sosyal bulunuşluk hissini, kullandıkları medya aracının özellikleri ile ilişkili olduğu görüşü kabul görmüştür. Bu bakış açısına göre, bulunuşluk hissini en yüksek deneyimleneceği iletişim yolu, farklı kanallardan gelen bilgilerin bir arada bulunduğu yüz yüze iletişimidir ve çevrimiçi ortamda yüksek sosyal

bulunuşluk hissi yaratan medya araçları, çeşitli ipuçlarının aynı anda aktarılmasını sağlayan araçlardır. Bir iletişim aracının, taraflara aktardığı ipucu çeşitliliği ne kadar yüz yüze iletişimdeki çeşitliliğe yaklaşırsa, iletişime giren bireyin deneyimleyeceği sosyal bulunuşluk hissi de o ölçüde artacaktır. Elektronik posta gibi yalnızca yazılı mesajların iletildiği iletişim araçlarında bireyin karşı tarafın varlığını hissetme düzeyi daha düşük olacaktır. Fakat sosyal bulunuşluk kavramının, ilerleyen dönemlerde elektronik ortamda gerçekleşen eğitim yöntemlerinin değerlendirilmesinde kullanılmaya başlanması ile sınırlı ipucu aktarımına izin veren uzaktan eğitim ve internet aracılı etkileşimin, yüz yüze etkileşimi destekleyeceği anlaşılmıştır (Gunawardena, 1995: 163; Gunawardena ve Zittle, 1997: 23; Richardson ve Swan, 2003: 79). Çalışmalar, çevrimiçi iletişim araçları ile kurulan etkileşimin çeşitli ipuçları aktarılmamasına rağmen, oldukça sosyal etkileşimler olduğunu ortaya koymuştur. İpuçlarının hayli sınırlı olduğu elektronik posta iletişimi dahi kişiler tarafından sosyal, sıcak ve duyarlı gibi olumlu sıfatlarla değerlendirilmiştir (Perse, Burton, Kovner, Lears and Sen, 1992: 164). Diğer bir deyişle, yalnızca yazılı ipuçlarının yer aldığı iletişim kanallarının da sosyal bulunuşluk hissine yol açtığı anlaşılmıştır. Böylece araştırmacılar, ipuçlarının filtrelediği çevrimiçi iletişimin hangi özelliklerinin taraflara oradalık hissi verdiğini anlamaya yönelmiştir. Çevrimiçi iletişimde etkileşime giren kişilerin, emojiler kullanarak, hikâyeler anlatarak ve espriler yaparak, yalnızca yazılı araçların olduğu ortamlarda dâhi gerçek oldukları hissini yarattıkları ve birbirleri ile iletişime girdikleri görülmüştür (Garrison, Anderson ve Archer, 2000: 87; Rourke, Anderson, Garrison ve Archer, 2001: 54). Ayrıca, yapılan araştırmalar karşı tarafın varlığını hissetme durumunun kullanıcıların algısı ile ilgili olduğunu (Tu, 2002: 41) ve aynı platformda yer alan kişilerin bildirdiği sosyal bulunuşluk düzeyinin birbirinden farklı olduğunu ortaya koymuştur (Tu ve McIssac, 2002: 140). Bu bulguların ardından söz konusu yaklaşımında önemli bir anlayış değişikliği gerçekleşmiş, hissedilen bulunuşluk düzeyinin başvuru iletişim aracının özelliklerine değil iletişime giren tarafların algısına bağlı olduğu görüşü benimsenmeye başlanmıştır (Tosun, 2017: 43). Böylece, çevrimiçi iletişim araçları yoluyla kurulan etkileşimlerin kullanıcıları tarafından ne düzeyde sosyal algılandığı incelenirken, medya aracının özelliklerine daha az, medya aracı kullanıcılarının özelliklerine ise daha fazla odaklanılmaya başlanmıştır (Lowenthal, 2010: 125).

Son dönemde çevrimiçi eğitim platformları ile ilişkili yürütülen çalışmalarda sosyal bulunuşluk kavramı üzerinde durulmasının birçok nedeni vardır (Picciano, 2002: 24). Örneğin, çevrimiçi eğitim platformunda sosyal bulunuşluğun yüksek düzeyde hissedilmesi ve o ortamdaki tartışmanın canlılığı katılımcıların fikirlerini paylaşmaya, işbirliği aktivitelerine ve grup projelerine katılmaya istekli olmaları gibi öğrenmeyi verimli kılacak koşulları olumlu yönde etkileyebildiğinden, eğitim araştırmacıları için çevrimiçi eğitim platformlarındaki sosyal bulunuşluk düzeyi incelenmeye değerdir. Benzer bir gerekçelendirme, “Çevrimiçi ortamda gerçekleşen gruplar arası temas çalışmalarında sosyal bulunuşluk düzeyi neden incelenmelidir?” sorusunu yanıtlarken de getirilebilir. Sosyal bulunuşluk hissi, bir ölçüde gruplar arasında gerçekleşecek temasın niteliği ile ilişkili bir kavram olduğundan, dolaylı olarak, gruplar arası temasın çıktılarını etkileme potansiyeli de söz konusudur.

Sosyal bulunuşluk algusu, günümüzde çevrimiçi ortamlarda gerçekleşen etkileşimleri konu edinen çalışmalarda kullanılan temel kavramlardan birisidir. Bireyin karşı tarafla iletişim kurarken ne ölçüde sosyal bulunuşluk hissi deneyimleyeceği, etkileşimin nasıl algılanacağını ve sonuçlanacağını belirleyen önemli etmenlerden birisidir. Ayrıca, sosyal bulunuşluk kavramı kimi araştırmacılara göre sosyal kimliklerle yakından ilişkili bir olgudur ve gruplar arası süreçleri etkiler (Rogers ve Lea, 2005: 151). Dolayısıyla, çevrimiçi gruplar arası temasın incelendiği bu çalışmada katılımcıların deneyimleyecekleri sosyal bulunuşluk hissine yer verilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

b. Gruplar Arasında Eşitsizliklere Dair Meşruiyet Algısı

Gruplar arası uyum artırma çabaları ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide rol oynayabilecek bir faktör, katılımcıların gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısıdır. Meşruiyet kavramı, gruplar arasındaki statü farklılığının kabulü olarak tanımlanabilir (Tajfel, 1978, akt. Şen, 2014: 17). Gerek avantajlı konumda yer alan, gerekse dezavantajlı gruptan olan her birey toplumsal sistemin meşruiyetine dair bir bakış açısına sahiptir. İlgili literatür incelendiğinde, bireyin mevcut toplumsal düzenlemelerin meşruiyetine ilişkin algısının hem temas deneyimleri ile hem de kolektif eylem niyeti ile ilişkilendirildiği araştırmalar göze çarpmaktadır.

Temas ve meşruiyet algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışmadan biri Cheung, Noel ve Hardin (2011: 255) tarafından yürütülmüştür. Araştırmacılar, baskın grupla kişiler arası etkileşime girmenin, dezavantajlı grup üyelerinin sistemi meşrulaştırma tutumlarını arttırdığını bulgulamıştır. Sengupta ve Sibley (2013: 1391) ise Yeni Zelanda’da dezavantajlı grup üyeleri ile yürüttükleri çalışmada katılımcıların baskın grupla temasının, herkesin hak ettiğini aldığı meritokratik bir düzende yaşadıklarına dair inancı arttırarak, dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısını güçlendirdiğini bulgulamıştır. Bir diğer ifadeyle, avantajlı grupla temas etmek, dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki eşitsizliklerin meşru ve dolayısıyla kabul edilebilir olduğunu düşünmelerine katkı sağlamaktadır.

Meşruiyet algısı ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda, mevcut eşitsizlikleri meşru algılayan dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki eşitsizliklere daha kolay katlandığı, sonuç olarak bu kişilerin sistemin değişmesi yönünde bir çaba sarf etmedikleri anlaşılmaktadır. Eşitsizlikleri meşru algılamayan dezavantajlı grup üyeleri ise bu eşitsizliklerin ortadan kaldırılması adına harekete geçmektedir (Osborne, Jost, Becker, Badaant ve Sibley, 2019: 263). Örneğin, Jost ve arkadaşları (2012: 206), sistemi meşru algılama eğiliminin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmada, katılımcıların sistemi meşru gören inançları arttıkça eşitsizlikler karşısında eyleme geçme niyetlerinin azaldığını bulgulamıştır. Sistemi meşru görme, katılımcıların deneyimledikleri öfke hissini azaltarak kolektif eyleme geçme niyetlerini zayıflatmıştır. Aynı soruya yanıt arayan Osborne ve Sibley (2013: 1000) ise dezavantajlı grup üyelerinin eşitsizlikleri meşru görme eğilimlerinin, bu kişilerin grup kimliklerine ilişkin deneyimledikleri görelî yoksunluk hissini azalttığını bulgulamıştır. Birey, sistemi meşru gördükçe iç grubunun ayrımcılığın hedefi olduğuna dair algısı ve eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme eğilimi azalmıştır. Bu araştırmalarda açıkça görüldüğü üzere, kişilerin eşitsizlikler karşısında harekete geçmeleri ancak eşitsizliklerin meşru algılanmadığı durumlarda söz konusudur.

Yukarıda sözü edilen araştırma bulgularından hareketle, mevcut çalışmada gruplar arasındaki eşitsizliklere dair meşruiyet algısının, temasın ardından dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini şekillendirecek faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, çevrimiçi platformda gruplar arası uyumu artırma

çabasının katılımcıların kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisinde, meşruiyet algısının aracı rolü incelenmiştir.

c. Grupla Özdeşleşme Düzeyi

Grup üyeliğinin birey için anlamı, bireyin söz konusu gruba ne denli bağlı hissettiği ile ilişkilidir. Kişinin bir gruba hissettiği bağlılık olarak tanımlanabilecek grupla özdeşleşme düzeyi, ilgilenilen konu ne olursa olsun gruplar arası ilişkiler literatüründe etkisi en çok incelenen değişkenlerin başında gelir.

Önceki araştırmalarda- gerek önyargıyı azaltma (Crisp, Walsh ve Hewstone, 2006: 1204) gerekse kolektif eylem (Kelly ve Breinlinger, 1995: 41) yaklaşımları ile ilgili çalışmalarda- grupla özdeşleşme düzeyi, bireyin tutum ve davranışını belirleyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkar. Örneğin, ortak üst grup kimliğinin önyargıyı azaltıcı etkisine ilişkin yürütülen çalışma sonuçları, grubun birey için önemi arttıkça ortak üst grup kimliğinin gruplar arası tutumları iyileştirici gücünün zayıfladığına işaret etmektedir (Crisp, Walsh ve Hewstone, 2006: 1211). Hatta gruplar arası uyum artırma stratejilerinin, alt grupları yüksek düzeyde özdeşleşenlerde gruplar arası yanlılığı arttırdığını gösteren araştırma bulguları mevcuttur (Crisp, Stone ve Hall, 2006: 233).

Grupla özdeşleşme, uyum artırma stratejilerini verilen tepkiyi etkilediği gibi bireylerin kolektif eyleme niyetini de şekillendirmektedir. Özdeşleşme düzeyini sosyal hareketliliğin bir öncülü olarak niteleyen Wright'a (2010) göre, özdeşleşme bireyin alt grubun dezavantajlı konumunu değiştirmesinde güçlü bir motivasyon kaynağıdır (akt. Güler, 2013: 50). Araştırma bulguları, kadınların cinsiyet kimlikleri ile özdeşleşme düzeyinin kadın haklarına ilişkin kolektif eyleme katılımını belirlediğini göstermektedir (Liss ve ark. 2004: 777). Benzer şekilde, gey kimliği ile özdeşleşme düzeyi de gey haklarına ilişkin kolektif eyleme yönelimi yordamaktadır (Simon ve ark. 1998: 654). Bireyin ait olduğu bir gruba bağlılığı ne kadar yüksekse grubuna yönelik adaletsizlikler karşısında örgütlenme ve kolektif eyleme katılım düzeyi de o kadar artmaktadır (Klandermans, 2002: 887).

Grupla özdeşleşme düzeyi uyum artırma ve kolektif eylem süreçlerini ayrı ayrı etkilediği gibi bu yaklaşımlar arasındaki ilişkiyi de şekillendiren bir faktördür. Bu konuda yürütülen çalışmalar grupla özdeşleşme düzeyinin, önyargıyı azaltıcı müdahale

stratejilerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisinde önemli rolü olduğuna işaret etmiştir. Örneğin, Ufkes, Dovidio ve Tel (2015: 180) Avrupa’da yaşayan Kürt katılımcılardan veri topladıkları çalışmada, katılımcıların hem alt ve hem de üst (Avrupalı) grup kimlikleri ile özdeşleşme düzeylerinin kolektif eylem niyeti ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Elde edilen bulgularda, Kürt kimliği ile yüksek düzeyde özdeşleşenlerin eşitsizlikler karşısında daha fazla öfke deneyimlediği; Avrupalı kimliğini güçlü hissedен Kürtlerin ise düşük düzeyde öfke hissi beyan ettiği görülmüştür.

Kuramsal açıklamalar ve yukarıda özetlenen araştırma bulgularından hareketle, mevcut tez kapsamında katılımcıların, hem eğitim gördükleri üniversiteye ilişkin alt kimlikleriyle hem de deneysel ortamda oluşturulan tartışma grubu üst kimliği ile özdeşleşme düzeyinin etkileri incelenmektedir.

2. ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLER

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile birlikte çevrimiçi iletişim araçları günlük yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Mevcut tez çalışmasının amacı, gruplar arası uyum artırma yaklaşımını dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini çevrimiçi bir ortamda araştırmaktır. Bu çalışmada, avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin çevrimiçi ortamda farklı kimlik temsilleri belirginliği altında birbiri ile temasının, katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarına ve kolektif eylem niyetlerine etkileri deneysel yöntemle incelenmektedir. Bu amaçla Adana’daki iki farklı üniversitenin (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi/ATÜ ve Çukurova Üniversitesi/ÇÜ) öğrencilerinden oluşan dört kişilik çalışma grupları, çevrimiçi ortamda dört hafta süreyle ortak bir hedef doğrultusunda çalışmak için bir araya getirilmiş, içlerinden seçkisiz olarak belirlenen bazılarında ortak üst grup kimliğini (Adana ilinde öğrenim gören üniversite öğrencisi kimliği), bazısında alt ve ortak üst grup kimliklerini (öğrenim görülen üniversite kimliği/Adana ilinde öğrenim gören üniversite öğrencisi kimliği), bazısında ise bireysel kimliği belirgin kılan manipülasyon uygulanarak her grupta iki farklı üniversitenin öğrencilerinin birbirlerine yönelik önyargı düzeylerinde ve dezavantajlı üniversitenin (ATÜ) dezavantajını ortadan kaldırmaya yönelik kolektif eylemlere katılma niyetlerinde yaşanan değişimi saptamaya yönelik tekrarlı ölçümler alınmıştır. Çalışmanın başat amaçlarından bir diğeri, yüz yüze

iletişimde bu iki yaklaşım arasında gözlenen ilişkinin bir çevrimiçi iletişim platformunda nasıl ortaya çıkacağını irdelemektir. Gruplar arası temasın kolektif eylem niyeti ile ilişkisinde düzenleyici veya aracı rol oynayabileceği düşünülen değişkenlerin etkilerini incelemek, araştırmanın temel hedeflerinden bir başkasıdır. Bu kapsamda katılımcılardan sosyal bulunuşluk, gruplar arası eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı ve grupla özdeşleşme düzeyine dair ölçümler alınmış, bahsi edilen değişkenlerin bu süreçteki rolleri açığa çıkarılmıştır.

Tez çalışması kapsamında yanıtı aranan araştırma soruları ve sınanacak temel hipotezler aşağıda ayrıntılı bir şekilde sıralanmıştır:

Mevcut çalışmanın ilk hipotezleri, kimlik temsillerine ilişkin manipülasyonun çalıştığını test etmeye yöneliktir. Hangi sosyal kimliğinin belirgin kılınacağını manipüle etmek üzere uygulanan kimlik manipülasyonunun etkili olup olmadığını incelemek adına aşağıda sıralanan hipotezler test edilmiştir.

H1A: Çevrimiçi temas manipülasyonunun ardından alınan iki ölçümde (biri ilk manipülasyonun hemen ardından, diğeri bir ayın sonunda), katılımcıların temas kurdukları diğer kişileri “bağımsız bireyler” olarak görmesi, diğer koşuldakilere (D1 ve D2) kıyasla, kontrol grubunda (bireysel kimliğin belirgin kılındığı grup; K) daha yüksek düzeyde olacaktır.

Bağımsız birey olarak hissetme düzeyi:

$$K(T2) > D1(T2) = D2(T2),$$

$$K(T3) > D1(T3) = D2(T3)$$

H1B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun ardından alınan her iki ölçümde, katılımcıların temas kurdukları diğer kişileri “iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi” olarak görmesi, diğer koşuldakilere (K ve D2) kıyasla, Deney 1 grubunda (ortak üst grup kimliğinin belirgin kılındığı grup; D1) daha yüksek düzeyde olacaktır.

Ortak üst grubun üyesi olarak hissetme düzeyi:

$$D1(T2) > D2(T2) = K(T2),$$

$$D1(T3) > D2(T3) = K(T3)$$

H1C. Çevrimiçi temas manipülasyonunun ardından alınan her iki ölçümde, katılımcıların temas kurdukları diğer kişileri “aynı grubun üyesi” olarak görmesi, diğer koşuldakilere (D1 ve K) kıyasla, Deneysel 2 grubunda (alt ve üst grup kimliklerinin belirgin kılındığı grup; D2) daha yüksek düzeyde olacaktır.

Aynı grubun üyesi olarak hissetme düzeyi:

$$D2(T2) > D1(T2) = K(T2),$$

$$D2(T3) > D1(T3) = K(T3)$$

DIŞ GRUBA YÖNELİK TUTUMLARLA İLGİLİ HİPOTEZLER

Literatüre bakıldığında, grupların birbiri ile temas etmesinin katılımcıların dış grup üyeleri hakkındaki tutumlarını olumlu etkilediği ve temasın önyargıları azaltma adına etkili bir yöntem olduğu hem deneysel ortamda kurgulanan grup kimlikleri (Örn. Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto, 2009: 114), hem de gerçek yaşamda sahip olunan kimlikler (Örn. Bastian, Lusher ve Ata, 2012: 100) üzerinden yürütülen çok sayıda çalışmada açıkça görülmektedir (Pettigrew ve Tropp, 2005: 951). Teknolojik ilerlemeler ile birlikte iletişimin doğası değişmiş ve çevrimiçi iletişim, diğeri ile temas etmenin etkili ve sık kullanılan yollarından biri haline gelmiştir. Günlük yaşam pratiklerindeki gelişmeleri takip eden sosyal psikologlar, grupların çevrimiçi ortamda birbiri ile temas etmelerinin dış grup tutumları üzerindeki etkilerini incelemeye başlamış (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 825) ve yapılan ilişkisel çalışmalarda çevrimiçi iletişim yoluyla gerçekleşen temas deneyimlerinin dış grupları hedef alan önyargıların azalmasıyla ilişkili olduğu anlaşılmıştır (Örn. Schwab ve Greitemeyer, 2015: 249; Tynes ve arkadaşları, 2008: 459). Mevcut çalışmada deneysel yöntemle başvurulmuş ve daha önce çevrimdışı temas ortamlarında test edilmiş olan (Örn. Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio, 1989; Ufkes, Dovidio ve Tel, 2015), grup kimliklerinin (ortak üst grup kimliği veya alt ve üst grup kimliklerinin) belirgin kılındığı gruplar arası temasın bireysel kimliklerin belirgin kılındığı temasa kıyasla önyargıyı azaltmada daha başarılı olduğu yönündeki iddia test edilmiştir. Bu doğrultuda aşağıdaki hipotezler sınanmıştır.

H2A. Çevrimiçi temas manipülasyonunun ardından alınan ilk ölçümde, temas sırasında hangi kimliğin belirgin kılındığına bağlı olarak (bireysel kimlik, ortak üst grup kimliği veya üst ve alt grup kimlikleri) katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarında

değişim gözlenecektir. Şöyle ki, Deney 1 (ortak üst grup kimliğinin belirgin kılındığı grup) ve Deney 2 (üst ve alt grup kimliklerinin belirgin kılındığı grup) gruplarında dış gruba yönelik tutumlar, çevrimiçi temas öncesi ölçümlere kıyasla, temas sonrası alınan ilk ölçümlerde daha olumlu olacaktır. Kontrol Grubunda (bireysel kimliğin belirgin kılındığı grup) temas öncesi ve sonrası tutumları arasında böyle bir farklılık gözlenmeyecektir.

Dış gruba yönelik tutum:

$$D1(T2) > D1 (T1),$$

$$D2(T2) > D2 (T1),$$

$$K (T2) = K (T1)$$

H2B. Çevrimiçi temas manipülasyonun hemen ardından dış gruba yönelik tutumlarda oluşması beklenen ve H2A'da açıklanmış olan etkinin, temas manipülasyonundan bir ay sonra alınan ölçümlerde de ortaya çıkması beklenmektedir.

Dış gruba yönelik tutum:

$$D1(T3) > D1 (T1),$$

$$D2(T3) > D2 (T1),$$

$$K (T3) = K (T1)$$

H2C. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından alınan dış gruba yönelik tutum ölçümleri, grup kimliklerinin (ortak üst grup kimliği veya üst ve alt grup kimliklerinin) belirgin kılındığı koşullarda, kontrol koşuluna (bireysel kimliğin belirgin kılındığı koşula) kıyasla daha olumlu olacaktır.

Dış gruba yönelik tutum:

$$D1(T2) = D2 (T2) > K(T2)$$

H2D. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından dış gruba yönelik tutumlarda oluşması beklenen ve H2C'de açıklanmış olan etkinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

Dış gruba yönelik tutum:

$$D1(T3) = D2(T3) > K(T3)$$

Gruplar arası temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri üzerindeki etkileri ile ilgili araştırmalara bakıldığında, temasın aralarında konum farklılığı olan grupları benzer şekilde etkilemediği anlaşılmaktadır. Bazı çalışmalardan gelen bulgular temas deneyimlerinin, dezavantajlı grupların avantajlı gruba yönelik tutumlarına etkisinin anlamlı olmadığını gösterirken (rn. Bastian, Lusher ve Ata, 2012: 105), kimi araştırma sonuçları temas deneyimlerinin dış gruplara yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin azınlık grubu yeleri için daha zayıf olduğuna işaret etmektedir (Tropp ve Pettigrew, 2005: 956). Yüz yüze temas deneyimlerinin irdelendiği bu alışmalarınbu bulgularına benzer sonuçların, metin tabanlı ve eşzamansız birr evrimii ortamdaki temas deneyiminin ardından da ortaya çıkacağı fikrinden hareketle, aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H2E. Avantajlı grup üyelerinin evrimii temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerdeki dış gruba yönelik tutumları, dezavantajlı grup üyelerinin dış grup tutumlarında daha olumlu olacaktır.

Dış gruba yönelik tutum:

$$ (T2) > AT (T2)$$

H2F. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından dış gruba yneliktutumlarda oluşması beklenen ve H2E’de açıklanmış olan gruplar arası farklılığın, temas manipülasyonun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

Dış gruba yönelik tutum:

$$ (T3) > AT (T3)$$

KOLEKTİF EYLEM NİYETİ İLE İLGİLİ ARAŞTIRMA SORULARI VE HİPOTEZLER

Avantajlı ve dezavantajlı grup yeleri, birbirinden farklı yaşam koşulları, imkân ve kaynaklara sahip olduklarından bu grupların ihtiyaçları (Shnabel ve Ullrich, 2013: 217), amaçları (Van Oudenhoven, Prins ve Buunk, 1998: 996), dünyayı algılama ve çevresinde olup bitenlerle etkileşime girme biçimleri (Manstead, 2018: 287) birbirinden farklıdır. Kolektif eylem çalışmaları genellikle dezavantajlı grup yeleri ile

yürütülmekte, eşitsizliklerin farkında olan dezavantajlı grup üyelerinin iç gruplarının konumunu arttıracak eylemlere destek vermektedir (Mallett ve ark. 2008: 465). Her ne kadar eşitsizliklerin farkında olan avantajlı grup üyelerinden eşitsizlikler karşısında kolektif eylemi destekleyenler olsa da (Örn. Li, Xu, Yang ve Guo, 2019: 3); dezavantajlı grup üyelerinin sosyal değişim sağlama motivasyonunun avantajlı gruba kıyasla daha yüksek olduğu bilinmektedir (Saguy ve Kteily, 2014: 113). Grup temelli hiyerarşiler lehine olan avantajlı grup üyelerinin ise kendi konumlarını korumaya katkı sağlayacak yönde –özellikle konumlarına ilişkin bir tehlike algıladıklarında- davrandığı görülmektedir (Halabi ve ark. 2008: 855). Bu bilgiler ışığında, aşağıdaki hipotez test edilmiştir.

H3. Çevrimiçi temas deneyimleri öncesinde alınan ölçümlerde avantajlı ve dezavantajlı grupların kolektif eylem niyetinin birbirinden farklı olacağı; avantajlı grupla kıyaslandığında dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetinin daha yüksek olacağı beklenmektedir.

Kolektif eylem niyeti:

ATÜ (T1) > ÇÜ (T1)

Literatür incelendiğinde, gruplar arasında uyumu artırma stratejileri ve kolektif eylem yaklaşımı arasında bir çatışma olduğu görülmektedir (Wright ve Lubensky, 2009: 293). Hem gruplar arasında gerçekleşen temas deneyimleri (Dixon, Durrheim, Tredoux, Tropp, Clock ve Eaton, 2010: 76), hem de grupların ortak bir üst kimlik altında bir araya gelmeleri (Örn. Ufkes, Dovidio ve Tel, 2015: 183) dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetinin azalmasına neden olmaktadır. Yalnızca dezavantajlı konumda bulunan grupların değil, avantajlı grup üyelerinin de eşitsizlikler karşısındaki tutumları uyum artırma stratejilerinden etkilenmektedir. Ortak kimlik temsilinin belirginleştirilmesi, avantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki adaletsizliği algılamasını engellemekte ve eşitsizliklere karşı durma motivasyonlarını azalmaktadır (Banfield ve Dovidio, 2013: 840). Öte yandan, aynı temsil dezavantajlı gruptan olanların dış gruba dair iyimserliğini arttırmakta (Glasford ve Dovidio, 2011: 1023) ve kolektif eylem niyetini azaltmaktadır (Ufkes ve ark., 2016: 33). Fakat bu bulgular yüz yüze bağlamda yürütülen çalışmalardan gelmiştir. Mevcut araştırmada iki yaklaşım

arasındaki çatışmanın çevrimiçi bir iletişim kanalında nasıl ortaya çıkacağı araştırılmış ve bu konuda yanıtı aranan araştırma sorularına aşağıda yer verilmiştir.

S1. Avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri arasında gerçekleşen çevrimiçi temas, her iki gruptakilerin, dezavantajlıların konumunun iyileştirilmesine yönelik kolektif eylemlere katılma niyetini nasıl etkiler?

S2. Çevrimiçi temas sürecinde farklı kimlik temsillerinin belirgin kılınması, katılımcıların kolektif eylem niyetini etkiler mi?

SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ETKİLERİNE İLİŞKİN HİPOTEZLER

Bu çalışmada, çevrimiçi gruplar arası temasın önyargıyı azaltma işlevini ortaya koymak yanı sıra, bu etkinin ortaya çıkmasında sosyal bulunuşluğun aracı rolü incelenecektir. Gruplararası temasın olumlu çıktılar doğurabilmesi için, temasın pozitif olması gerektiği çevrimdışı çalışmalarla ortaya konmuştur. Çevrimdışı ortamda “pozitif temas” ile kast edilen, dışgrup üyeleri ile işbirliği, nezaket, uyum, neşe...vb. olumlu deneyimler içermesi anlaşılır. Ancak temas çevrimiçi ise, kişi sadece dış grup üyeleri ile değil, aynı zamanda temasın gerçekleştirdiği dijital platformla da ilgili deneyimler yaşar (kullanma kolaylığı, kendini ifade etmesine imkan veren araçları içermesi..vb). Bu tez çalışmasında, katılımcıların deneyimledikleri çevrimiçi teması ne ölçüde olumlu (ilginç, tatmin edici, keyifli, kapsayıcı) olarak algıladıklarına dair global bir değerlendirmeleri alınmış (ne ölçüde bireylerin sözel/sözel olmayan yollarla aktardıkları mesajların içeriğinden, ne ölçüde kullandıkları platformun özelliklerinden kaynaklandığını ayırt etmeksizin) ve bu global değerlendirmenin olumlu olmasının dış gruba yönelik önyargıların azalmasına katkıda bulunacağı ve sosyal bulunuşluk hissinin bu ilişkinin açıklayıcı mekanizması olacağı öngölmüştür. Şöyle ki, kişiler çevrimiçi teması ne denli pozitif olarak deneyilirse sosyal bulunuşlukları o kadar artacak, sosyal bulunuşluk arttıkça dış gruba yönelik önyargılı değerlendirmeler azalacaktır. Schumann ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında bu üç kavram arasında söz konusu ilişkiler saptanmış, ancak sınıadıkları araştırma modelinde, değişkenler arasındaki ilişkiler bu tezde önerilenden daha farklı bir sıralama içinde sunulmuştur (“sosyal bulunuşluktaki artış çevrimiçi temasın daha olumlu değerlendirilmesiyle, o da dış gruba yönelik olumsuz tutumlarda azalma ile ilişkilidir” şeklinde).

Sosyal bulunuşluk kavramı ile ilgili çevrimiçi eğitim alanında yürütülen çalışma sonuçlarında yüksek düzeyde sosyal bulunuşluk hissini, çevrimiçi ortamının etkileşim taraflarınca sıcak ve ulaşılabilir değerlendirilmesi ile ilişkili olduğu görülür (Rourke, Anderson, Garrison ve Archer, 2001: 55). Ayrıca, araştırmalar internet ortamında gerçekleşen etkileşimler esnasında bireyin deneyimlediği sosyal bulunuşluk düzeyinin yüksek olmasının, kişinin çevrimiçi ortamda fikirlerini paylaşmasına, işbirliği aktivitelerine ve grup projelerine katılmaya istekli olmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Olpak ve Çakmak, 2009: 145; 2014: 63). Eğitim alanında sosyal bulunuşluk kavramı ile ilgili yapılan araştırmalardan gelen bulgulardan hareketle, bu olgunun gruplar arasında gerçekleşen temasın katılımcılar tarafından nasıl değerlendirileceği ile ilişkili olacağı öngörülmektedir. Ayrıca, sosyal bulunuşluk hissini, çevrimiçi gruplar arası teması ilişkin değerlendirmeler ile bağlantılı olarak, gruplar arası temasın çıktılarını etkileyeceği düşünülmektedir. Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse, katılımcıların çevrimiçi teması ilişkin değerlendirmelerinin dış gruba yönelik tutum ve kolektif eylem niyeti ile ilişkilerinde sosyal bulunuşluk hissini aracı rol oynayacağı öngörülmektedir. Şöyle ki, gruplar arası temas deneyimleri ardından katılımcıların bu deneyimleri ne kadar olumlu değerlendirdikleri, temas esnasında deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissini etkileyecektir. Katılımcıların deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissindeki değişimise etkileşime girdikleri dış grup üyelerine yönelik tutumlarını etkileyecektir. Sosyal bulunuşluk hissini aracılık etkisi ile ilgili aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H4A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde sosyal bulunuşlukhissi, çevrimiçi temas deneyimlerine ilişkin değerlendirme ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki ilişkiye aracılık edecektir. Şöyle ki, teması dair olumlu değerlendirmelerin (ilginç, tatmin edici, keyifli, kapsayıcı) artması katılımcıların sosyal bulunuşlukhissinin artmasıyla; sosyal bulunuşlukhissindeki artış dış gruba yönelik olumlu tutum ve duyguların artmasıyla ilişkili olacaktır.

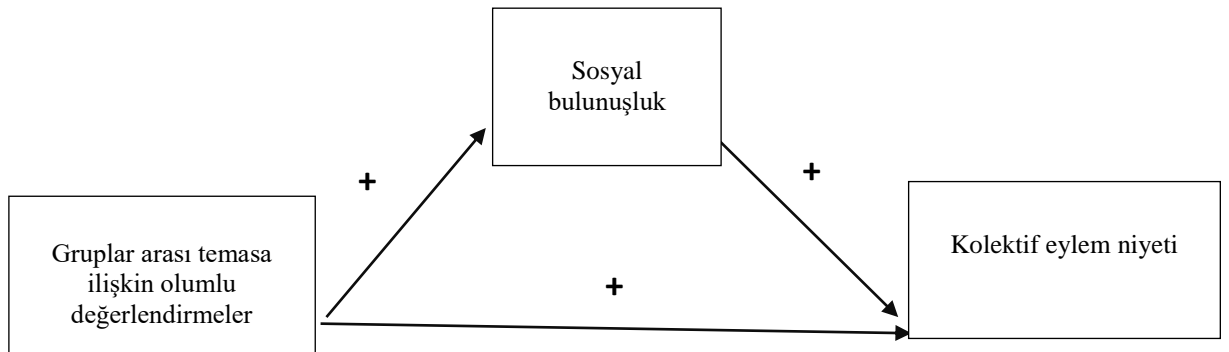

H4B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından alınan ölçümlerde sosyal bulunuşlukhissinin, temasa dair değerlendirmeler ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

Sosyal bulunuşluk hissini temasa ilişkin değerlendirmeler ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ilişkisinde oynayacağı öngörülen aracılık etkisine benzer şekilde, temasa ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide de aracılık edeceği düşünülmektedir. Bu çalışmada çevrimiçi ortamda gerçekleşen gruplar arası temas deneyimlerinin ne kadar olumlu değerlendirildiğinin hem doğrudan hem de sosyal bulunuşluk hissi ile dolaylı olarak iç ve dış grup arasındaki eşitsizliklere ilişkin kolektif eyleme geçme niyetini etkileme potansiyeli araştırılmıştır. Sosyal bulunuşluk hissini, temasa ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti ilişkisinde oynayacağı öngörülen aracı rolün avantajlı ve dezavantajlı grupta birbirinden farklılaşacağı düşünüldükçe aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H5A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde avantajlı grup üyelerinde gruplar arası temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerdeki artış (ilginç, tatmin edici, keyifli, kapsayıcı), daha yüksek düzeyde sosyal bulunuşluk hissiyle ve hem doğrudan hem de dolaylı biçimde eşitsizlikleri kaldırmaya yönelik kolektif eylem niyetinin artmasıyla ilişkili olacaktır.

AVANTAJLI GRUPTA:

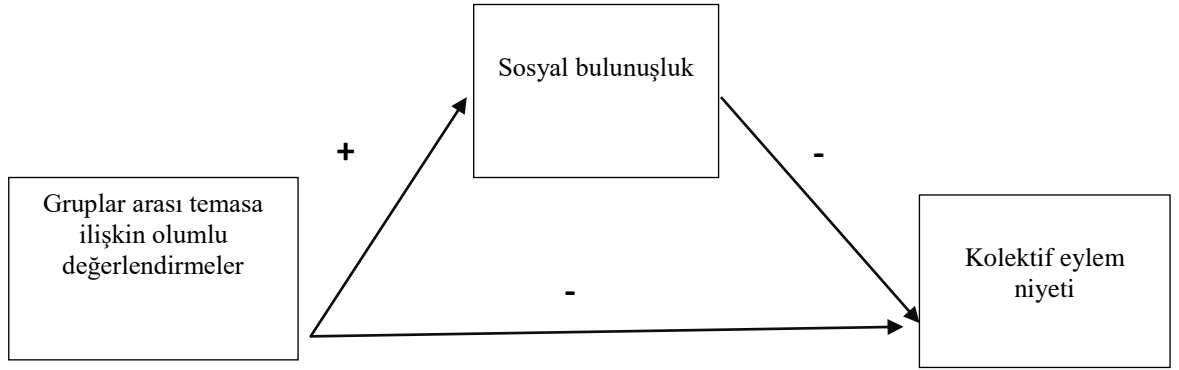

H5B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından avantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde sosyal bulunuşluğun, gruplar arası temasa ilişkin olumlu değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

H6A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde dezavantajlı grup üyelerinde gruplar arası temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerdeki artış (ilginç, tatmin edici, keyifli, kapsayıcı), daha yüksek düzeyde sosyal bulunuşluk hissiyle ve hem doğrudan hem de dolaylı biçimde eşitsizlikleri kaldırmaya yönelik kolektif eylem niyetinin azalmasıyla ilişkili olacaktır.

DEZAVANTAJLI GRUPTA:

H6B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından dezavantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde sosyal bulunuşluğun, gruplar arası temasa ilişkin olumlu değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

MEŞRUIYET ALGISINA İLİŞKİN HİPOTEZLER

Literatür incelendiğinde, bireyin toplumsal düzenlemelerin meşruiyetine ilişkin algısının hem temas deneyimleri ile hem de kolektif eylem niyeti ile ilişkili olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, dezavantajlı grup üyeleri avantajlı grupla temas ettikçe sistemi daha meşru algılamakta (Cheung, Noel ve Hardin, 2011: 255), sistemi daha meşru algıladıklarında ise eşitsizlikler karşısındaki kolektif eylemleri daha

düşük düzeyde desteklemektedir (Jost ve ark., 2012: 197).Literatür incelemesi sırasında, gruplar arası uyumu arttırma stratejilerinin avantajlı grubun eşitsizliklere yönelik meşruiyet algısı üzerindeki etkilerine ilişkin araştırma sonuçlarına rastlanmamıştır. Mevcut çalışma ile çevrimiçi temas deneyimlerinin, bireylerin meşruiyet algıları üzerinde anlamlı etki edip etmediği ve gruplar arası temasın meşruiyet algısı üzerindeki etkilerinin avantajlı ve dezavantajlı gruplarda birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda, aşağıdaki hipotez ve araştırma sorusuna yanıt aranmıştır.

H7A. Gruplar arası temas manipülasyonunun, eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısında farklılık yaratacağı; grup kimliklerinin belirginleştirildiği Deney 1 ve Deney 2’de yer alan katılımcıların müdahale sonrası iki ölçümde rapor edeceği meşruiyet algısının, müdahale öncesi ölçümlerdeki meşruiyet algısından daha yüksek olacağı, bireysel kimlik belirginliğinin söz konusu olduğu Kontrol Grubunda yer alan katılımcıların müdahale öncesi ve sonrası meşruiyet düzeyleri arasında böyle bir farklılığın gözlenmeyeceği beklenmektedir.

Meşruiyet algısı:

$$D1 (T2) = D1 (T3) > D1 (T1),$$

$$D2 (T2) = D2 (T3) > D2 (T1),$$

$$K (T1) = K (T2) = K (T3)$$

H7B: Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından eşitsizliğe dair meşruiyet algısı, grup kimliklerinin (ortak üst grup kimliği veya üst ve alt grup kimliklerinin) belirgin kılındığı koşullarda, kontrol koşuluna (bireysel kimliğin belirgin kılındığı koşula) kıyasla daha yüksek olacaktır.

Meşruiyet algısı:

$$D1(T2) = D2(T2) > K(T2)$$

H7C. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından eşitsizliğe dair meşruiyet algısında oluşması beklenen ve H7B’de açıklanmış olan etkinin, temas manipülasyonun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

Meşruiyet algısı:

$$D1(T3) = D2(T3) > K(T3)$$

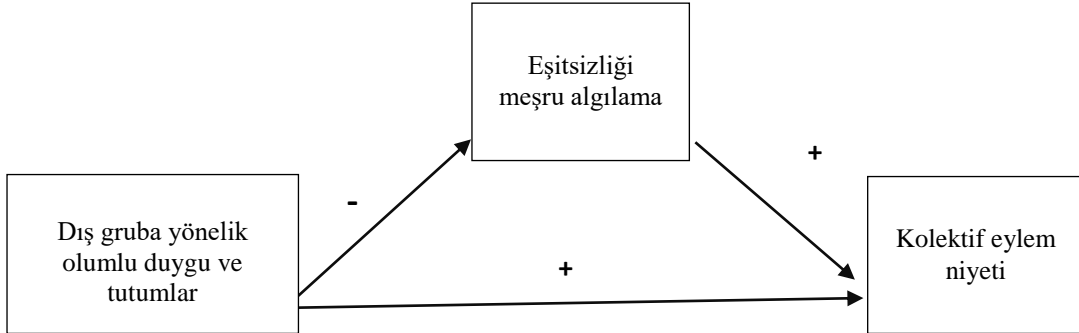
H8. Çevrimiçi temas öncesinde alınan ölçümlerde avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arası eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algılarının birbirinden farklı olacağı; dezavantajlı grupla kıyaslandığında avantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki eşitsizlikleri daha meşru algılayacakları öngörülmektedir.

Meşruiyet algısı

$$ÇÜ (T1) > ATÜ (T1)$$

H9A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde avantajlı grup üyelerinde dış gruba yönelik olumlu tutum ve duygulardaki artış, gruplar arası eşitsizliklerin daha az meşru görülmesiyle ve hem doğrudan hem de dolaylı biçimde eşitsizlikleri kaldırmaya yönelik kolektif eylem niyetinin artmasıyla ilişkili olacaktır.

AVANTAJLI GRUPTA:

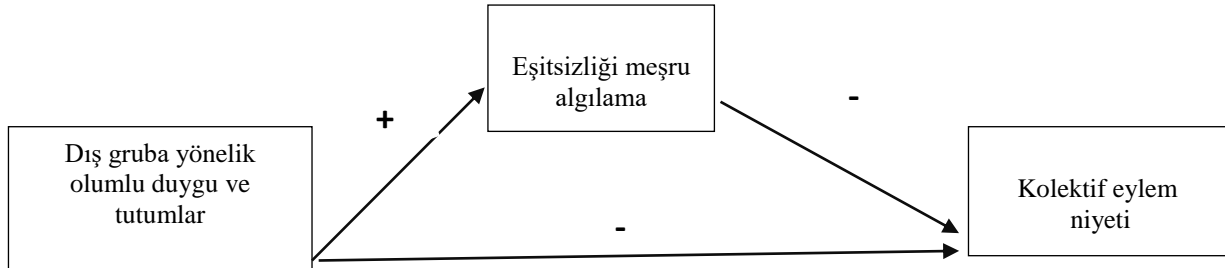

H9B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından avantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde meşruiyet algısının, dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

H10A. Dezavantajlı grup üyelerinde dış gruba yönelik olumlu tutum ve duygulardaki artış, gruplar arası eşitsizliklerin daha fazlameşru görülmesiyle ve hem doğrudan hem de dolaylı biçimde eşitsizlikleri kaldırmaya yönelik kolektif eylem niyetinin azalmasıyla ilişkili olacaktır.

H10B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından dezavantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde meşruiyet algısının, dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

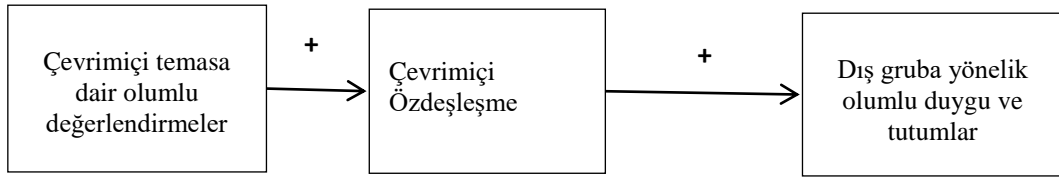
DEZAVANTAJLI GRUPTA:

ÇEVİRİMİÇİ ÖZDEŞLEŞME DÜZEYİNİN ARACILIK ROLÜNE İLİŞKİN HİPOTEZLER

Bireylerin bir aylık süreç boyunca internet ortamında bir araya geldiği grupla ne kadar özdeşleştiklerinin de sonuç değişkenlerini etkileyebileceği düşünüldüğünden çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin, üzerinde durulması gereken faktörlerden biri olduğuna karar verilmiştir. Katılımcıların çevrimiçi ortamda etkileşime girdikleri etkileşimleri ne kadar olumlu değerlendirdiklerinin ve çevrimiçi grup kimliği ile özdeşleşme düzeylerinin temasın ardından dış grup üyeleri ile ilgili beyan ettikleri duygu ve tutumları etkileyeceği düşünülmektedir. Dahası, çevrimiçi temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerin dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumlar üzerindeki etkisinde çevrimiçi özdeşleşme düzeyinin aracılık edeceği beklenmektedir. Çevrimiçi özdeşleşme düzeyinin bahsi edilen aracılık etkisi ile ilgili aşağıda yer alan hipotezler oluşturulmuştur.

H11A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde çevrimiçi özdeşleşme düzeyi, çevrimiçi temas deneyimlerine ilişkin değerlendirme ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki ilişkiye aracılık edecektir. Şöyle ki, temasa dair olumlu değerlendirmelerin (ilginç, tatmin edici, keyifli, kapsayıcı) artması katılımcıların çevrimiçi özdeşleşme düzeylerinin artmasıyla; çevrimiçi özdeşleşme düzeyindeki artış da dış gruba yönelik olumlu tutum ve duyguların artmasıyla ilişkili olacaktır.

H11B. Çevrimiçi temas manipülasyonunun hemen ardından alınan ölçümlerde çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin, temasa dair değerlendirmeler ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki ilişkide ortaya çıkması öngörülen aracılık etkisinin, temas manipülasyonunun bir ay sonrasında da sürmesi beklenmektedir.

Kimlik manipülasyonu ve gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlara ve kolektif eylem niyetine etkileri incelenirken, üzerinde durulması gereken başat faktörlerden biri grupla özdeşleşme düzeyidir. Alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyi hem gruplar arası uyumu artırma çabalarının birey tarafından nasıl algılanacağını; hem de kişinin eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme eğilimini etkilemektedir. Bu konuda yürütülen çalışmalar arasında, grubun birey için önemi arttıkça uyum artırma yaklaşımlarının gruplar arası tutumları iyileştirici gücünün zayıfladığını gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Crisp, Walsh ve Hewstone, 2006: 1211). Hatta temas ve ortak kimlik belirginliği gibi gruplar arası uyum artırma stratejilerinin, alt grup kimliği ile yüksek düzeyde özdeşleşenlerde gruplar arası yanlılığı arttırdığını gösteren bulgular söz konusudur (Crisp, Stone ve Hall, 2006: 239). Bir diğer taraftan, bireyin ait olduğu bir gruba bağlılığı ne kadar yüksekse iç grubuna yönelik adaletsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme eğilimi de o kadar artmaktadır (Klandermans, 2002: 887). Tüm bu bilgi ve bulgular doğrultusunda, aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur.

H12A. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümde dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumların kolektif eylem niyetiyle ilişkisinde alt grupla özdeşleşme düzeyinin düzenleyici rolü olacak; dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişki, alt grup kimliği ile özdeşleşmenin düşük ve yüksek olduğu kişilerde birbirinden farklılaşacaktır.

H12B. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümde, alt grup kimliğiyle özdeşleşme düzeyinde oluşması beklenen ve H11A'da açıklanmış olan etkinin, çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde de sürmesi beklenmektedir.

3. ÖN ÇALIŞMA

Mevcut tez çalışması kapsamında tasarlanan ana çalışmaya geçmeden önce, yapılan bir ön çalışma ile hem avantajlı hem de dezavantajlı konumda olduğu düşünülen iki üniversitenin öğrencilerine ulaşılmış ve üniversiteler arasında dışarıdan gözlenen konum farklılığın konunun tarafları açısından nasıl değerlendirildiği incelenmiştir. Böylece, esas araştırma öncesinde iki farklı üniversitede okuyan öğrencilerin gerçekten Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesini dezavantajlı ve Çukurova Üniversitesini avantajlı bir yere koyup koymadıkları açığa çıkarılmıştır.

3.1.YÖNTEM

3.1.1. Katılımcılar

İki üniversitenin farklı fakültelerinden veri toplanan ön çalışmaya yaşları 18-26 arasında değişen ($Ort = 21.12$, $SS = 1.73$) 115 öğrenci (59 kadın, 56 erkek) katılmıştır. Bu öğrencilerin 60'ı Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde, 55'i ise Çukurova Üniversitesinde eğitim almaktadır.

3.1.2. Veri Toplama Araçları

Ön çalışma kapsamında hazırlanan ankette öncelikle, katılımcıların yaş, cinsiyet, öğrenim gördükleri fakülte ve sınıf düzeyleri gibi temel bilgilerinin sorulduğu

maddelere yer verilmiştir. Bu maddelerin ardından, katılımcılara eğitim aldıkları üniversitede öğrenci olmanın, şehirde bulunan diğer üniversitede öğrenci olmakla kıyaslandığında hangi açılardan daha avantajlı ve dezavantajlı olduğu açık uçlu iki madde ile sorulmuştur. Sonrasında sunulan maddeler ile katılımcıların hem iç hem de dış grubu beş dereceli dört boyut (saygınlık, kampüs olanakları, akademik kadro, mezunlarının iş bulabilme potansiyeli) üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir (Örn. 1= Saygınlığı düşük, 5= Saygınlığı yüksek). Ön çalışma formunda yer alan son madde katılımcıların, iki üniversitede öğrenci olmayı birbiri ile kıyasladıklarında eğitim aldığı kurumun öğrencisi olmayı avantajlı/dezavantajlı sıfat çifti üzerinde nereye yerleştirdiğini anlamaya yöneliktir (1= Dezavantajlı, 5 = Avantajlı).

3.2.BULGULAR

Ön çalışmada yer alan maddeler ile katılımcıların hem kendi üniversitelerini hem de diğer üniversiteyi çeşitli açılardan değerlendirmeleri istenmiştir. Öğrencilerin eğitim aldıkları üniversiteyi, şehirde bulunan diğer üniversiteye kıyasla ne kadar yeterli/yetersiz algıladıkları Eşleştirilmiş Gruplar T Testi aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizler sonucunda, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin ilgili değerlendirme boyutlarında kendi kurumunu daha yetersiz ($Ort = 2.39$, $SS = 0.67$), Çukurova Üniversitesini daha yeterli ($Ort = 3.13$, $S = 0.55$) değerlendirdikleri görülmüştür, $t(59) = 6.30$, $p < .001$. Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin ise ilgili boyutlarda kendi üniversitelerini daha yeterli ($Ort = 3.16$, $SS = 0.64$), diğer üniversiteyi daha yetersiz ($Ort = 2.07$, $SS = 0.57$) değerlendirdikleri anlaşılmıştır, $t(54) = 8.77$, $p < .001$.

Ön çalışmada incelenen bir diğer durum öğrencilerin üniversite kimlikleri ile ilişkili olarak kendilerini avantajlı/dezavantajlı konumda hissedip hissetmedikleridir. Bu nedenle öğrencilere, kendilerini diğer üniversitede eğitim alan öğrencilerle kıyasladıklarında ne kadar avantajlı/dezavantajlı hissettikleri sorulmuştur. Bağımsız Gruplar T Testi aracılığıyla iki üniversitenin öğrencilerinden gelen bulgular karşılaştırılmış ve analizler sonucunda, ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin iç gruplarının konumuna ilişkin algılarının birbirinden anlamlı derecede farklılaştığı anlaşılmıştır.

Şöyle ki, ÇÜ öğrencileri ($Ort = 4.65$, $SS = 0.67$) ATÜ öğrencilerine ($Ort = 2.88$, $SS = 1.36$) kıyasla kendilerini daha avantajlı konumda hissetmektedir, $t(113) = -8.69$, $p < .001$.

Açık uçlu maddeler ile her iki üniversitenin öğrencilerinden, diğer üniversitede eğitim alan öğrenciler ile kıyasladıklarında kendilerini hangi açılardan avantajlı ve dezavantajlı hissettiklerini ifade etmeleri istenmiş, ATÜ öğrencilerinin ÇÜ öğrencisi olmaya kıyasla sıraladıkları avantajlar ve dezavantajlar Eşleştirilmiş Gruplar T Testi ile analiz edildiğinde, bu öğrencilerin üniversitelerine ilişkin daha çok dezavantaj ($Ort = 2.70$, $SS = 1.15$) ve daha az avantaj ($Ort = 1.66$, $SS = 0.88$) sıraladıkları anlaşılmıştır $t(59) = -5.35$, $p = .001$. Benzer analizler Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrenciler için yapıldığında, ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin daha çok avantaj ($Ort = 2.47$, $SS = 1.09$) ve daha az dezavantaj ($Ort = 0.42$, $SS = 0.76$) sıraladıkları görülmüştür $t(54) = 12.94$, $p < .001$.

3.3.TARTIŞMA

Tez kapsamında tasarlanan ana çalışmanın hayata geçirilebilmesi için öncelikle, Adana ilinde bulunan üniversitelerde eğitim alan öğrenciler açısından iki üniversite arasında bir konum farklılığı algılanıp algılanmadığı bir ön çalışma ile incelenmiştir. Bulgular, ATÜ ve ÇÜ karşılaştırıldığında, her iki üniversitede eğitim alan öğrencilerin birçok açıdan Çukurova Üniversitesini daha yeterli, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesini ise daha yetersiz gördüklerini göstermiştir. ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin iç gruplarını avantajlı/dezavantajlı hissetme durumlarına bakıldığında, sonuçlar beklendiği gibi ATÜ’de eğitim alan öğrencilerin kendi üniversitelerini dezavantajlı, ÇÜ’de eğitim alanların ise kendi kurumlarını avantajlı hissettiğine işaret etmiştir. Son olarak, ATÜ öğrencileri iki üniversite kıyaslamasında öğrenim gördükleri üniversiteye ilişkin daha fazla dezavantaj saymışken, ÇÜ öğrencileri kendi üniversiteleri ile ilgili daha fazla avantaj sıralamıştır.

Her iki üniversitede eğitim alan katılımcıların dâhil olduğu ön çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi arasında dışarıdan gözlemlenen konum farklılığının öğrenciler tarafından da benzer şekilde algılandığı ifade edilebilir. ATÜ’de eğitim alan öğrenciler

kendilerini ÇÜ öğrencileri ile kıyasladıklarında daha dezavantajlı bir konumda hissederken; ÇÜ öğrencileri kendilerini ATÜ’de eğitim alan öğrencilere göre daha avantajlı hissetmektedir. İki üniversite arasındaki konum farklılığına ilişkin beklentilerle tutarlı olan bu sonuçların ardından tez kapsamında tasarlanan ana çalışmaya geçilmiştir.

4. ANA ÇALIŞMA

Üniversiteler arasındaki konum farklılığının ön çalışma ile ortaya konmasının ardından ana çalışmaya geçilmiş ve grupların temas edecekleri internet platformunu oluşturmak için gerekli çalışmalar yürütülmüş, katılımcıların çevrimiçi ortamda birbiri ile temas edebilmesi için eşzamanlı ve metin tabanlı bir internet sitesi hazırlanmıştır. Katılımcılardan, temas deneyimlerinden önce bir kez, gruplar arası temasın ardından iki kez ölçüm alınmıştır.

Araştırmanın çevrimiçi temas aşamasında katılımcıların, *cevrekirliligiazaltmaprojesi.com* adlı site üzerinden dörder kişilik gruplar halinde çevre kirliliği konusunda birbiri ile yazışarak iletişime geçmeleri sağlanmıştır.

Allport’un temas yaklaşımında, gruplar arası temasın olumsuz tutumları azaltmasının ancak belirli koşullar altında mümkün olduğu ileri sürülür. İnternet, çeşitli teknik özellikleri nedeniyle temas hipotezinde söz konusu koşulları sağlamayı kolaylaştırmaktadır (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 826). Mevcut çalışmada metin tabanlı bir çevrimiçi platformun tercih edilmesi ile gruplar arasında statü göstergesi olarak değerlendirilebilecek görsel ipuçlarının yer almamasının, etkileşimlerin eşit statü çerçevesinde gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Dubrovsky, Kiesler ve Senthna’ya (1991) göre metin tabanlı çevrimiçi platformlar, görsel anonimlik nedeniyle etkileşimlerin yüz yüze iletişime kıyasla eşitlik düzleminde gerçekleşmesini kolaylaştırır. Mevcut çalışmada kullanılan metin tabanlı çevrimiçi ortamın gruplar arasındaki etkileşimlerin eşit statü koşulunda gerçekleşmesini kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Ana çalışmada, uygulanan manipülasyonla Allport tarafından ileri sürülen gruplar arasında eşit statü koşulunu sağlamak adına, temas koşullarında iki gruptan eşit sayıda üyenin yer alması sağlanmıştır. Ayrıca, katılımcılara araştırmanın başında verilen yazılı yönergede tartışma grubunda yer alan tüm üyelerin bu platformda eşit söz hakkı olduğu, çözüm

önerileri için herkesin katılımının beklendiği, her bir üyenin çözüm önerisi adına yapacağı katkının eşit değere sahip olduğu açıkça belirtilmiştir. Ortak hedef olarak, çalışma kapsamında oluşturulan her bir gruptan-çevrimiçi tartışma sürecinin son adımı olarak internet sitesinden yazılı şekilde sunmak üzere- dört haftalık sürecin sonunda o güne kadar geliştirdikleri öneriler arasından birini seçmeleri istenmiştir. Son olarak, katılımcılara mevcut araştırmanın yürütülmesi için üniversite yönetiminden izin alındığı ve araştırmacının ilgili platformda gerçekleştirilecek tartışmaları izleyeceği bilgileri verilerek, temasın otorite tarafından desteklenmesi koşulu sağlanmıştır.

4.1.YÖNTEM

4.1.1. Katılımcılar

Çevrimiçi temas deneyimlerinin dış gruba yönelik tutumlara ve kolektif eylem niyetine etkilerinin incelendiği bu çalışmaya dâhil olan katılımcılardan temas deneyimleri öncesinde bir ve temas deneyimleri sonrasında iki kez olmak üzere üç farklı zaman diliminde ölçüm alınmıştır. Çevrimiçi gruplar arası temas gerçekleştirilmeden önce ATÜ ($N = 212$) ve ÇÜ’de ($N = 156$) eğitim alan 368 lisans öğrencisine ulaşılmıştır (*bknz. Tablo 1*). Bu kişilerin 188’i kadın, 180’ni erkektir. Katılımcıların üniversite eğitimlerinin kaçınıcı yılında olduğuna bakıldığında, çalışmaya katılan 36 hazırlık, 105 birinci, 62 ikinci, 78 üçüncü, 82 dördüncü sınıf öğrencisi olduğu görülmüş, 5 katılımcının ise kaçınıcı sınıfta olduğu bilgisine ulaşılamamıştır.

Gruplar arası çevrimiçi temas deneyimlerinin gerçekleştirilmesinin hemen ardından, süreci tamamlayan gruplarda yer alan 159 katılımcı kendilerine yönlendirilen ölçüm araçlarını doldurmuştur. Söz konusu 159 kişinin 98’ini lisans eğitimine ATÜ’de devam eden öğrenciler oluştururken, 61’i lisans eğitimlerini ÇÜ’de sürdürmektedir. Bu kişilerin cinsiyetine bakıldığında, 81 kadın ve 78 erkek katılımcının müdahale sonrası ilk ölçümleri tamamladığı anlaşılmıştır. Öğrencilerin lisans eğitimlerinin hangi döneminde olduğu incelendiğinde, 2 katılımcının kaçınıcı sınıfta olduğu bilgisini paylaşmadığı; geri kalan katılımcılardan 7’sinin hazırlık sınıfında, 43’ünün birinci, 34’ünün ikinci, 36’sının üçüncü, 37’sinin ise dördüncü sınıfta olduğu görülmüştür.

Temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan son ölçümde, 138 katılımcının kendilerine gönderilen ölçüm araçlarını eksiksiz şekilde doldurduğu ve bu kişilerin 84'ünün ATÜ, 54'ünün ise ÇÜ öğrencisi olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyetine bakıldığında dengeli bir dağılım olduğu, araştırmayı neticelendiren öğrencilerden 70'inin kadın, 68'inin erkek olduğu görülmüştür. Ayrıca, araştırmanın tüm aşamalarını tamamlayan bu öğrencilerin 7'si hazırlık, 43'ü birinci, 31'i ikinci, 31'i üçüncü ve 31'i dördüncü sınıf öğrencisidir (*Tablo 1*).

TABLO 1: KATILIMCILARIN ÖĞRENİM GÖRÜLEN ÜNİVERSİTE, CİNSİYET VE SINIFLARA GÖRE DAĞILIMI

	1. Ölçüm	2. Ölçüm	3. Ölçüm
<u>Katılımcı Sayısı</u>	368	159	138
<u>Üniversite</u>			
ATÜ	212	98	84
ÇÜ	156	61	54
<u>Cinsiyet</u>			
Kadın	188	81	70
Erkek	180	78	68
<u>Sınıf Düzeyleri</u>			
Hazırlık	36	7	7
1. Sınıf	105	43	43
2. Sınıf	62	34	31
3. Sınıf	78	36	31
4. Sınıf	82	37	31
Sınıf Bilgisine Ulaşılamayan	5	2	-

4.1.2. Veri Toplama Araçları

Mevcut çalışmada hem deneysel müdahale öncesinde hem de müdahale sonrasında ölçümler alınmıştır. Müdahale öncesinde kullanılan ölçüm araçları, müdahalenin ardından yinelenmiş; ayrıca, müdahale öncesinde yer almayan bazı ölçüm araçları çevrimiçi gruplar arası temasın gerçekleştiği deneysel manipülasyonun ardından çalışmaya dâhil edilmiştir. Manipülasyon öncesinde katılımcılardan demografik

bilgiler, geçmiş temas deneyimleri, iç ve dış gruba yönelik duygular, dış grup üyelerine yönelik tutumlar, gruplar arası kaynak paylaşımı, alt grup kimliği ile özdeşleşme, eşitsizliklere karşı meşruiyet algısı ve kolektif eylem niyeti ile ilgili ölçümler alınmıştır. Deneysel müdahaleden sonra bu ölçüm araçlarına ek olarak, katılımcılardan grup temsillerine ilişkin manipülasyon kontrolü, sosyal bulunuşlukalgısı, çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyi ve gruplar arası temasın değerlendirilmesine ilişkin ölçümler alınmıştır.

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarının ile ilgili detaylı bilgiler aşağıda verilmiştir:

4.1.2.1. Demografik bilgi formu

Tez çalışmasında kullanılmak üzere hazırlanan demografik bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, yaş ve öğrenim gördükleri üniversite bilgileri ile ilgili maddeler yer almaktadır. Ayrıca, formda öğrencilerin mevcut araştırma kapsamında dış grup üyesi olarak değerlendirilen üniversite öğrencileri ile günlük yaşamda girdikleri temasın niceliğini ve niteliğini ölçmek üzere hazırlanmış iki maddeye yer verilmiştir. Bu sorulara ek olarak, hazırlanan iki madde ile katılımcıların dış grup üyeleri ile var olan arkadaşlıklarına dair bilgiler alınmıştır.

4.1.2.2. İç ve dış gruba yönelik duygular ölçümü

Önyargıların duygusal boyutunu ortaya çıkarmak amacıyla, Schumann ve arkadaşları (2017: 19) tarafından yapılan çalışmada olduğu gibi, duygu termometresi ölçümü kullanılarak katılımcıların hem iç hem de dış gruplarına ilişkin duyguları incelenmiştir. Duygu termometresi, bireylerin iç ve dış grup üyelerine karşı hissettiği duyguları değerlendirmek amacıyla birçok çalışmada tercih edilen yöntemlerden biridir (Örn. Becker ve ark., 2013: 449; Hewstone, Judd ve Sharp, 2011: 602). Söz konusu ölçümde katılımcıların iç ve dış grup üyelerine yönelik duygularını bir termometre üzerinde değerlendirmeleri istenmektedir (0°= en soğuk; 100°= en sıcak).

4.1.2.3. Dış gruba yönelik tutumlar ölçümü

Mevcut çalışmada önyargıların tutum boyutu ile ilgili ölçümler, bu konuda yürütülmüş önceki çalışmalarda (Saguy ve ark. 2009: 116; Schumann ve ark. 2017: 18; Wright ve ark. 1997: 77) kullanılan ölçüm araçlarından hareketle oluşturulmuş

maddeler ile sağlanmıştır. Saguy ve arkadaşları (2009) laboratuvar ortamında oluşturduğu grup üyelerinin, dış gruba yönelik tutumlarını ölçmek üzere üç madde kullanmıştır. Araştırmacılar, dış gruba yönelik tutumları ölçmek üzere kullandıkları bu maddelerin güvenirlik katsayısını .81 şeklinde bulmuştur. Benzer şekilde, Schumann ve arkadaşlarının (2017) farklı üniversitede eğitim alan öğrencileri çevrimiçi ortamda temas ettirdikleri çalışmasında (2. çalışma) da dış gruba yönelik tutumları ölçmek üzere, ikisi Saguy ve arkadaşlarının (2009) çalışmasındaki maddelerle ortak olan, üç maddeye yer verilmiştir. Bahsi geçen çalışmada kullanılan maddelerin güvenirlik değerleri temas öncesi ölçümler için .85, temas sonrası ölçümler için ise .68 olarak bulunmuştur. Bu tez çalışmasında sözü edilen iki araştırmadan yola çıkarak hazırlanan dört madde ile önyargıların tutum boyutu ile ilgili ölçümler alınmıştır.

Dış grup üyelerine ilişkin tutumları ölçen söz konusu dört maddenin mevcut çalışmadaki iç tutarlılık değeri hesaplandığında, bu değer mütahale öncesi ölçümlerde .71, gruplar arası çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde .65, temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde .65 şeklinde olduğu görülmüştür.

4.1.2.4. Gruplar arası kaynak paylaşımı ile ilgili ölçüm

Katılımcıların gruplar arası yanlılık düzeylerini ölçmek için belirli bir miktar kaynağı iç ve dış grupları arasında paylaşmalarını sağlanmıştır. Hazırlanan metin aracılığıyla katılımcılardan, kendilerini eğitim kurumlarını destekleyen bir derneğe üye olarak hayal etmeleri ve bir miktar parayı üniversiteler arasında paylaşmalarını istenmiştir. Katılımcıların verecekleri kararın, üniversiteler arasındaki statü ve bütçe ihtiyacı farklılığından etkilenmesini önlemek amacıyla, metnin başında hem eski hem de yeni üniversitelerde maddi kaynaklara büyük ölçüde ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir.

4.1.2.5. Alt grup kimliği ile özdeşleşme ölçümü

Araştırmaya katılan öğrencilerin alt grup kimliği olan üniversite kimlikleri ile özdeşleşme düzeyini ölçmek amacıyla, Luhtanen ve Crocker'in (1992: 307) geliştirdiği Kolektif Benlik Değeri Ölçeğinin ilgili alt boyutlarında yer alan maddeler kullanılmıştır. Dört boyuttan oluşan ölçeğin kişisel benlik değeri ve kimlik benlik değeri alt

boyutlarında yer alan sekiz maddesi ile katılımcıların öğrenim gördükleri üniversite kimliklerine ne kadar bağlı oldukları incelenmiştir. Günsoy (2011: 46) katılımcıların cinsiyetle özdeşleşme düzeyini ölçmek için Kolektif Benlik Değeri Ölçeğinin sözü edilen sekiz maddesini ve görsel öğeler içeren başka bir maddeyi kullandığı çalışmada özdeşleşme ölçümünün iç tutarlılık değerini .73 şeklinde bulmuştur. Mevcut çalışmada yapılan analizler sonucunda sekiz maddenin iç tutarlılık katsayısının müdahale öncesi ölçümlerde .76, müdahaleden hemen sonraki ölçümlerde .80, müdahaleden bir ay sonraki ölçümlerde .69 olduğu görülmüştür.

4.1.2.6. Gruplar arası eşitsizliğe dair meşruiyet algısı

Her iki üniversiteden çalışmaya katılan öğrencilerin gruplar arasındaki eşitsizliklere dair meşruiyet algısını ölçmek amacıyla Şen (2014: 148) tarafından geliştirilen yedi maddelik Etnik Gruplar Arası Meşruiyet Ölçeğinin mevcut araştırma gruplarına uyarlanmış versiyonu kullanılmıştır. Şen, maddeleri 7'li Likert formatında olan ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısını .82 şeklinde hesaplamıştır. Çevrimiçi ortamda gruplar arası temasın incelendiği mevcut çalışmada sekiz maddelik ölçüm aracının, temas deneyimleri öncesinde iç tutarlılık katsayısı .79, temas deneyimlerinin hemen ardından ve temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde iç tutarlılık katsayısı ise .82 şeklinde bulunmuştur.

4.1.2.7. Kolektif eylem niyeti ölçümü

Kolektif eylem ile ilgili ölçümler, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin, Çukurova Üniversitesi öğrencileri ile kıyaslandığında dezavantajlı durumda olmalarına tepki olarak, katılımcıların çeşitli eylemlere katılma durumlarını değerlendirdikleri 7'li Likert tipi beş madde ile alınmıştır. Bu maddeler, Becker ve arkadaşlarının (2013: 449) kolektif eylem ve temas arasındaki ilişkiyi iki farklı üniversitede eğitim gören öğrencilerden veri toplayarak inceledikleri araştırmalarında kullandıkları yedi maddeden uyarlanmıştır. Becker ve arkadaşlarının çalışmasında kullanılan kolektif eylem niyetine ilişkin ölçüm maddelerinin güvenilirlik katsayısı .84 olarak hesaplanmıştır. Önceki araştırma kurgusuna özgü olan iki madde, mevcut çalışmanın konusuna uygun olmadığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Katılımcıların kolektif eylem niyetini ölçen beş maddenin Alpha iç tutarlılık değeri, çevrimiçi temas deneyimlerinden hemen önce alınan ölçümlerde .75, gruplar arası

temasın hemen ardından alınan ölçümlerde .78, temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde .76 olarak hesaplanmıştır.

Müdahale öncesinde alınan ölçümlerin ardından, deney grupları için hazırlanan yönergelerin cevrekirliliginiazaltmaprojesi.com sitesi aracılığıyla katılımcılara sunulması ile deneysel manipülasyon gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, tez çalışması için hazırlanan internet sitesi üzerinde çevrimiçi temas deneyimlerinin gerçekleşmesinin ardından, katılımcılara yönlendirilen anket linki ile müdahale öncesinde uygulanan öz bildirim ölçümlerinin tamamı ile ilgili yeniden ölçüm alınmış; müdahale öncesinde kullanılan araçlara ek olarak, katılımcıların grup temsillerine ilişkin manipülasyon kontrolünü, gruplar arası teması nasıl değerlendirdiklerini, çevrimiçi grupla özdeşleşme ve sosyal bulunuşluk düzeylerini ölçmek amacıyla hazırlanmış maddeler sunulmuştur. Deneysel müdahalenin gerçekleştirilmesinde kullanılan araçlar ve çevrimiçi gruplar arası temasın ardından ölçüm alınan değişkenlerle ilgili bilgiler aşağıda sunulmuştur.

4.1.2.8. *cevrekirliliginiazaltmaprojesi.com* (bkz. Ek 2)

Grupların çevrimiçi etkileşimleri gerçekleştirebilmeleri için hazırlanan site eşzamanlı ve metin tabanlı bir altyapıya sahiptir. Gruplar arasında geçen yazışmaları incelemeye olanak sağlayacak şekilde programlanan internet sitesi, katılımcıların çalışmaya süreklilik göstermelerini kolaylaştırmak adına telefonları ile giriş yapabilmelerini sağlayacak mobil arayüze sahiptir. Siteye giriş yapan katılımcılar grup tartışmalarına başlamadan önce statü farklılığının belirlendiği metin ve deneysel manipülasyonun uygulandığı yönergelerle karşılaşmış, metinleri okuduklarına ilişkin onay vermelerinin ardından tartışmaların gerçekleştirildiği sayfaya yönlendirilmiştir. Bir aylık süre boyunca öğrenciler, zaman ve mekân sınırlaması olmadan, çalışmanın başında belirledikleri giriş kodu ve şifre ile siteye giriş yaparak çevrimiçi tartışmalara katkı sağlamıştır.

4.1.2.9. *Statü farklılığının belirlendiği metin*

Shnabel, Ullrich, Nadler, Dovidio ve Aydın (2013: 484) yüksek ve düşük statüde iki üniversiteden veri topladıkları çalışmanın başında katılımcılara üniversitelerin başarı düzeylerine ilişkin istatistikleri vererek, bu farklılıkların katılımcılar tarafından algılandığından emin olmuştur. Bu tez çalışmasında benzer bir yöntem kullanılarak,

yazılı bir metin ile avantajlı grubun yüksek ve dezavantajlı grubun düşük statüsü belirginleştirilmiştir.

4.1.2.10. Deneysel manipülasyonu sağlamak için hazırlanan yönergeler

Araştırmada uygulanacak deneysel manipülasyonu sağlamak amacıyla, her bir deney grubu için kimlik temsillerinin değiştiği yönergeler hazırlanmıştır. Bu yönergeler çevrimiçi ortamda temasın gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkilerini inceleyen önceki çalışmalardan (Örn. White ve Abu Rayya, 2012: 599; White, Abu Rayya ve Weitzel, 2014: 160) hareketle oluşturulmuştur. Söz konusu yönergeler aracılığıyla gruplar arası temasın gerçekleşeceği Deney 1’de ortak üst grup kimliğinin, Deney 2’de alt ve ortak üst grup kimliklerinin belirginleştirilmesi amaçlanmıştır. Gruplar arası temasın söz konusu olmadığı Kontrol Grubunun yönergelerinde ise bireysel kimlikleri belirginleştiren ifadeler yer verilmiştir.

4.1.2.11. Grup temsillerine ilişkin manipülasyon kontrolünü ölçmek amacıyla hazırlanan maddeler

Farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların iç ve dış gruba ilişkin zihinsel temsilleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak üzere 7’li Likert tipi 3 madde oluşturulmuştur. Bu maddeler önceki araştırmalarda (Hornsey ve Hogg, 2000: 951; Nier ve ark., 2001: 303) kimlik temsiline ilişkin manipülasyon kontrolünde kullanılan maddelerden yol çıkarak hazırlanmıştır. Söz konusu maddeler aracılığıyla katılımcılardan çevrimiçi ortamda temas ettiği kişileri ne ölçüde “aynı grubun üyesi”, “iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi” ya da “bağımsız bireyler” olarak algıladıklarını beyan etmeleri istenmiştir.

4.1.2.12. Sosyal bulunuşluk ölçümü

Katılımcıların sosyal bulunuşluk hissini ölçmek amacıyla Kang, Choi ve Park (2007) tarafından geliştirilen, Olpak ve Çakmak (2009: 142) tarafından Türkçe uyarlaması yapılan Sosyal Bulunuşluk Ölçeğine başvurulmuştur. Mevcut çalışma kapsamında 17 maddesi kullanılan ölçek, 5’li Likert formunda olup ortak bulunuşluk, etkileme ve kaynaştırma şeklinde 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Özgün ölçekteki faktörlerin güvenilirlik katsayıları .73-.76 aralığında bulunurken; Olpak ve Çakmak’ın (2009) çalışmasında elde edilen güvenilirlik katsayıları .79-.91 aralığında hesaplanmıştır.

Mevcut çalışmanın gruplar arası çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerinde ortak bulunuşluk boyutunun güvenilirlik katsayısı .82, kaynaştırma boyutunun güvenilirlik katsayısı .80 ve kaynaştırma boyutunun katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde ortak bulunuşluk faktörünün güvenilirlik değeri .83, etkileme boyutunun güvenilirlik katsayısı .83 ve kaynaştırma boyutunun katsayısı .85 olarak bulunmuştur. Temasın hemen ardından alınan ilk ölçümlerde ölçeğin genel güvenilirlik katsayısı .93 olarak hesaplanırken, temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerinde bu değer .94 olduğu görülmüştür.

4.1.2.13. Çevrimiçi grupla özdeşleşme ölçümü

Önceki çalışmalarda grupla özdeşleşme düzeyi ölçümünde kullanılan ölçeklerin genel anlamda uzun süreli grup üyelikleri ile ilgili olduğunu belirten Krizan ve Baron (2007: 196), yürüttükleri araştırmada katılımcıların kısa süreli tartışma grupları ile özdeşleşme düzeyini ölçmek için beş kısa madde hazırlamıştır. Araştırmacılar, 7'li Likert tipinde hazırladıkları maddelerin iç tutarlılık katsayısını .81 şeklinde bulgulamıştır. Mevcut çalışmada katılımcıların çevrimiçi platformda oluşturulan tartışma grupları ile özdeşleşme düzeyini ölçmek için Krizan ve Baron'un (2007) geliştirdiği maddeler kullanılmış ve bu maddelerin iç tutarlılık katsayısının, müdahaleden hemen sonra alınan ölçümlerde .80, müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde .83 olduğu görülmüştür.

4.1.2.14. Çevrimiçi Temasa İlişkin Değerlendirmeler

Çevrimiçi ortamda gruplar arası teması inceleyen Schumann ve arkadaşları (2017: 20), farklı üniversitelerde eğitim alan öğrencileri internet ortamında temas ettirdikleri araştırmada, öğrencilerden gruplar arasında gerçekleşen teması dört boyut (*ilginç, tatmin edici, hoş, kapsayıcı*) üzerinden değerlendirmelerini istemiştir. Mevcut tez çalışmasında, Schumann ve arkadaşlarının (2017) yaptığı gibi, avantajlı ve dezavantajlı gruplar dijital platform üzerinden gerçekleştirdikleri temas deneyimlerini sözü geçen dört boyut üzerinden değerlendirmiştir.

4.1.3. İşlem

Mevcut araştırmanın verileri gönüllülük esasına dayalı şekilde toplanmıştır. Ana çalışmanın veri toplama sürecinde izlenen adımları *Şekil 1*'de bulabilirsiniz. Tez çalışması kapsamında 2018-2019 eğitim öğretim yılında ATÜ ve ÇÜ'de eğitim alan öğrencilere ulaşılmıştır. Öncelikle, katılımcılara araştırmanın çevrimiçi bir platformda gerçekleştirileceği ve tüm sürecin internet aracılı kanallar üzerinden devam edeceği bilgisi verilmiştir. Katılımcılara çalışma kapsamında dörder kişiden oluşan çevrimiçi gruplar oluşturulacağı ve grup üyeleri ile çevre kirliliğini azaltmak adına çözüm önerileri geliştirmek için işbirliği içinde olacakları belirtilmiştir. Araştırma ile ilgili gerekli bilgiler ve çalışmaya süreklilik sağlamanın kritik olduğu ifade edildikten sonra, çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere deneysel müdahale öncesinde ölçüm alınması planlanan değişkenlerle ilgili veri toplama araçları, surveey.com üzerinden gönderilmiştir. Müdahale öncesi ölçümlerde katılımcılardan demografik bilgiler, dış grupla geçmiş temas deneyimleri, iç ve dış grup üyeleri ile ilgili duygular, gruplar arası kaynak paylaşımı, dış gruba yönelik tutumlar, üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi, gruplar arası eşitsizliklere dair meşruiyet algısı ve eşitsizlikler karşısında kolektif eylem niyeti ile ilgili ölçüm alınmıştır.

Müdahale öncesi ölçüm araçlarının doldurulmasından iki hafta sonra, araştırmanın müdahale öncesi ölçümlerle ilgili aşamasını tamamlayan her katılımcı ile yeniden irtibata geçilmiş; çalışmayı sürdürmeye gönüllü olan 200 öğrenciye çalışma kapsamında hazırlanan cevrekirliligiazaltmaprojesi.com sitesinin linki gönderilmiştir. İnternet sitesine giriş yapan katılımcılar sistem tarafından üç deney koşulundan (Deney 1, Deney 2, Kontrol) birine atanmış ve böylece grup tartışmaları başlamıştır. Her bir deney grubundan eşit sayıda veri toplayabilmek adına sistem, internet sitesine giriş yapan katılımcıları sırası ile *Deney 1* (Ortak üst grup kimliğinin belirgin olduğu gruplar arası temas koşulu), *Deney 2* (alt ve üst grup kimliklerinin belirgin olduğu gruplar arası temas koşulu) ve *Kontrol Koşuluna* (gruplar arası temasın ve grup kimliği belirginliğinin olmadığı kontrol koşulu) atayacak şekilde programlanmıştır.

Kimlik temsillerine ilişkin deneysel manipülasyonu sağlamak üzere, deney koşulları şu üç açıdan birbirinden farklılaştırılmıştır: 1) katılımcılara verilen rumuz, 2) üyelerin çevrimiçi grupta gösterildiği renkler, 3) katılımcılara sunulan yönergeler. Çalışmadaki üç tür deney grubunun özellikleri aşağıda verilmiştir.

Deney 1 koşulu (ortak üst grup kimliğinin belirgin olduğu koşul): Bu koşulda, ikisi ATÜ, diğer ikisi ÇÜ öğrencisi olmak üzere 4 öğrenciden oluşturulan tartışma grupları yer alır. Katılımcılarda “Adana ilinde öğrenci olma” üst kimliğini belirgin kılınması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, öğrencilerin tartışmaları “Adana öğrencileri #1”, “Adana öğrencileri #2”, “Adana öğrencileri #3” ve “Adana öğrencileri #4” rumuzlarından biri ile katılmaları sağlanmıştır. Grup içindeki çevrimiçi yazışmalar boyunca her bir üyenin rumuzu aynı renk ile gösterilmiştir.

Deney 2 koşulu (alt ve üst grup kimliklerinin belirgin olduğu koşul): Bu koşulda, tıpkı Deney 1 koşulu gibi, ikisi ATÜ, diğer ikisi ÇÜ öğrencisi olmak üzere 4 öğrenciden oluşturulan tartışma grupları yer alır. Ancak Deney 1 koşulundan farklı olarak, öğrencilere temsil ettikleri üniversiteleri yansıtan rumuzlar verilmiştir: *ATÜ #1, ATÜ #2, ÇÜ #1 veya ÇÜ #2*. Yazışmalar sırasında katılımcıların hangi üniversitenin öğrencisi olduğunu belirgin kılmak üzere ATÜ’lüler ile ÇÜ’lüler için ayrı iki renk kullanılmıştır.

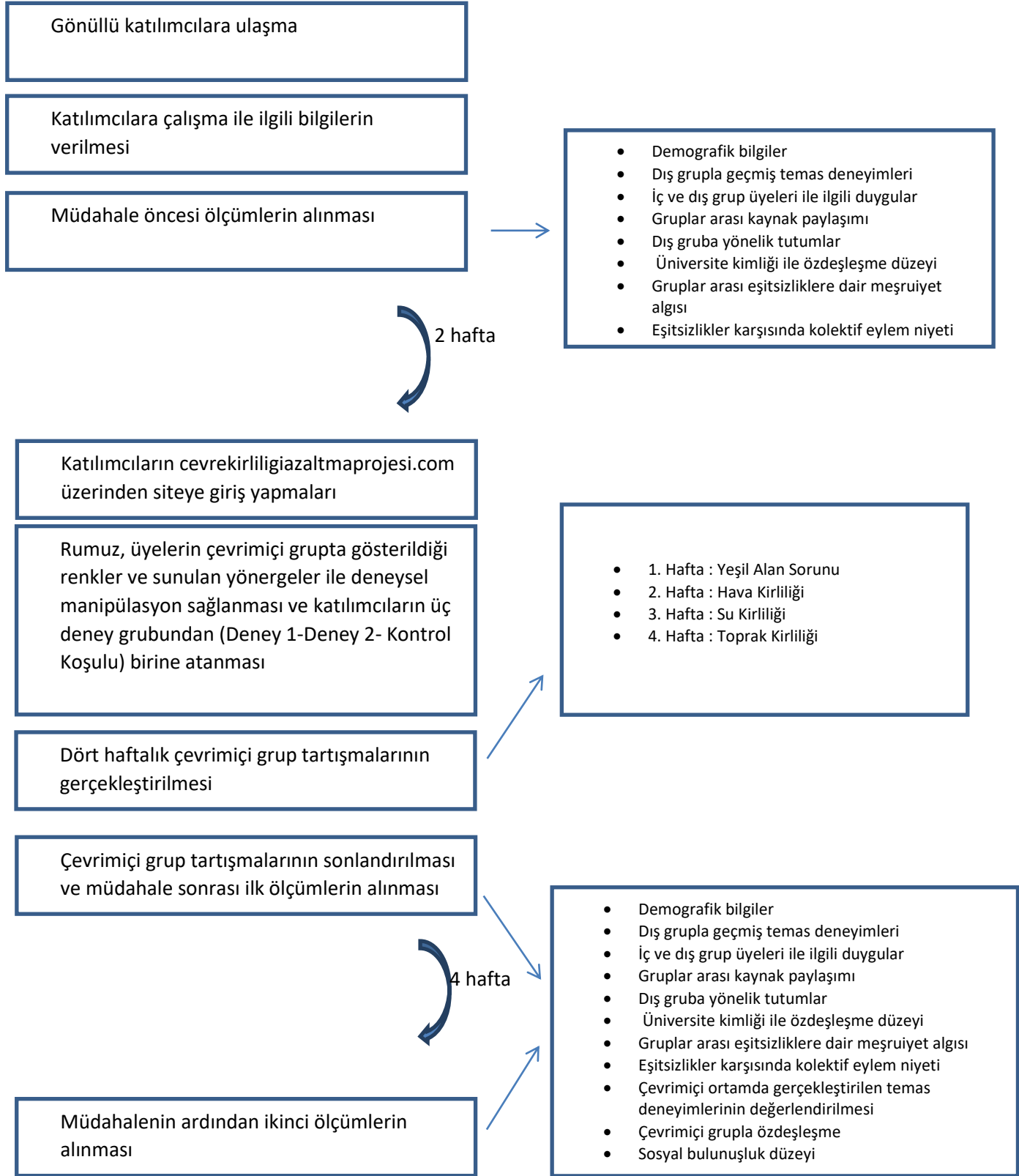
Kontrol Koşulu (Gruplar arası temasın ve grup kimliğinin belirgin olmadığı koşul): Deney 1 ve Deney 2 koşullarından farklı olarak, kontrol koşulunda tamamı ATÜ’de eğitim gören öğrencilerden oluşan dörder kişilik tartışma grupları yer alır. Tartışma grubundaki her öğrenci, yazışmalarda farklı bir renkle gösterilmiştir ve katılımcılar, süreç boyunca kullanacakları rumuzları kendileri belirlemiştir.

Bir aylık süreç boyunca, belirlenen başlıklar ile ilgili (1. hafta yeşil alan sorunu, 2. hafta hava kirliliği, 3. hafta su kirliliği, 4. hafta toprak kirliliği) hazırlanan bir dizi soru, her bir grubun oluşma tarihi referans alınarak haftalık periyotlarla söz konusu grubun üyeleri için sistemde aktif hale gelmiştir. Yani, grupların çevrimiçi tartışmalara başlama ve bu tartışmaları bitirme zamanları kendilerine özgü tarihlerde gerçekleşmiştir. Grup etkileşimini sağlayabilmek adına üyelerin sorulara verdiği cevapların altına “cevap ver” seçeneği eklenmiş ve grupta yer alan diğer katılımcıların ilgili yoruma ilişkin düşüncelerini aktarabilmesine olanak sağlanmıştır. Böylece katılımcılar bir haftalık süreç boyunca uygun oldukları zaman diliminde internet sitesine girerek hem sorulara ilişkin kendi yorumlarını yazmış hem de grup arkadaşlarının yazdıkları yorumlara ilişkin görüşlerini belirtmiştir (*bkz. Ek 3*). Dört haftalık sürecin

sonunda gruplar, geliştirdikleri öneriler arasından herkesin onay verdiği bir öneriye, yine sistem üzerinde açılan bir sayfa (grubun çözüm önerisi sayfası) üzerinde tartışarak karar vermiştir. Gruplar arası temasın gerçekleştiği 50 tartışma grubundan altısında haftalık tartışmalara devam etmeyen katılımcılar olduğu için bu gruplarda süreç sonlandırılmamış, geri kalan 44 grup ise bir ay boyunca süren çevrimiçi tartışma sürecini, grubun çözüm önerisini yayınlayarak neticelendirmiştir. Çevrimiçi tartışmaları yarıda bırakan altı grupta yer alan katılımcıların dördü Kontrol, biri Deney 1, biri Deney 2 grubunda yer almaktadır.

Çevrimiçi tartışmalarının hemen ardından, süreci tamamlayan gruplarda yer alan katılımcılara surveey.com üzerinden müdahale öncesinde ölçüm alınan değişkenlerle ilgili maddeler ve deneysel müdahale sonrası süreçte araştırmaya dâhil edilmesi kararlaştırılan yeni ölçüm araçları yine aynı internet sitesi aracılığıyla gönderilmiştir. Müdahale öncesi alınan ölçümlere ek olarak, müdahale sonrasında katılımcılara yönlendirilen ölçüm araçlarına çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen temas deneyimlerinin değerlendirilmesi, çevrimiçi grupla özdeşleşme ve sosyal bulunuşluk düzeyi ile ilgili maddeler eklenmiştir. Müdahale sonrasında alınan bu ölçümler, çevrimiçi temas deneyimlerinin neticelendirilmesinden bir ay sonra tekrarlanmıştır.

ŞEKİL 1: VERİ TOPLAMA SÜRECİ ADIMLARI

4.2.BULGULAR

Mevcut çalışma analizlerinin ilk adımı olarak, üç farklı zaman diliminde alınan ölçümlerin her birinden gelen verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiş, normallik testi için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Tabachnick ve Fidell(2013) bir veri setinde basıklık ve çarpıklık değerlerinin–“1.5 ile +1.5 aralığında olmasının normal dağılım için kabul edilebilir bir ölçüt olduğunu ifade etmiştir (akt. Örün, Orhan, Dönmez ve Kurt, 2015: 74).Analizler, çevrimiçi gruplar arası temas öncesi ve sonrası alınan her üç ölçümde, başvuru ölçüm araçlarının basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1.50 ve +1.50 değerleri arasında olduğunu ortaya koyduğundan, araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği anlaşılmıştır.

Çalışma kapsamında oluşturulan hipotezler ile ilgili analizlere geçilmeden önce, gruplar arası çevrimiçi temas öncesi ve sonrasında alınan üç ölçümdeki veri toplama araçlarının incelendiği temel analizler gerçekleştirilmiştir. Bu temel analizlerde kullanılan ölçüm araçlarına dair ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış, değişkenler arasındaki korelasyonel ilişkiler açığa çıkarılmış, avantajlı ve dezavantajlı gruplar söz konusu değişkenler açısından incelenmiş ve birbiri ile karşılaştırılmıştır. Temel analizlerin ardından çalışma kapsamında sınanan hipotezler ile ilgili analizler gerçekleştirilmiştir.

4.2.1. Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimleri Öncesinde ve Sonrasında Alınan Ölçümlerle İlgili Analizler

4.2.1.1. Müdahale öncesi ölçümlere ilişkin analizler

4.2.1.1.1. Kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri

Müdahale öncesinde alınan ölçümler ile yapılan analizlerde ilk olarak katılımcıların, kendilerine yedi dereceli formda sunulan ölçeklerin her birinden aldıkları puanların ortalama değerleri ve standart sapmaları hesaplanmıştır. Analizler sonucunda, öğrencilerin üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi ortalaması 4.28 ($SS = 1.17$), dış gruba yönelik tutumlarının ortalaması 4.70 ($SS = 0.91$) kolektif eylem niyeti ortalaması 4.92 ($SS = 1.16$), gruplar arası meşruiyet ortalaması ise 2.76 ($SS = 1.21$) şeklinde hesaplanmıştır.

4.2.1.1.2. Müdahale öncesinde incelenen tüm değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları

Araştırma kapsamında test edilecek hipotezlere geçilmeden önce müdahale öncesinde ele alınan değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, korelasyon analizine ilişkin bulgulara *Tablo 2*'de yer verilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda, katılımcıların dış grupla geçmiş temas deneyimlerinin sıklığı dış grup temasının niteliği ($r = .69, p < .01$), kolektif eylem niyeti ($r = .23, p < .01$), dış grup üyelerine yönelik duygular ($r = .41, p < .01$) ve tutumlar ($r = .38, p < .01$) ile pozitif; iç grup üyelerine yönelik duygular ($r = -.10, p < .05$), eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı ($r = -.16, p < .01$) ve alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyi ($r = -.27, p < .01$) ile negatif ilişkili bulunmuştur. Dış grupla girilen geçmiş temas deneyimlerinin niteliği ise, dış grup üyelerine yönelik duygularla ($r = .45, p < .01$), tutumlarla ($r = .41, p < .01$) ve kolektif eylem niyeti ($r = .22, p < .01$) ile pozitif; eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı ($r = -.20, p < .01$) ve alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyi ($r = -.17, p < .01$) ile negatif ilişkilidir.

TABLO 2: MÜDAHALE ÖNCESİ ÖLÇÜMLERDE TÜM KATILIMCILAR İÇİN DEĞİŞKENLER ARASI KORELASYONLAR (N= 368)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
(1) Dış Grupla Temas Nicelik	1.00	.69**	.41**	-.10*	.38**	-.16**	.23**	-.27**
(2) Dış Grupla Temas Nitelik		1.00	.45**	-.01	.41**	-.20**	.22**	-.17**
(3) Dış Grup Üyelerine Duygu			1.00	.13*	.55**	-.12*	.21**	-.17**
(4) İç Grup Üyelerine Duygu				1.00	.08	.05	-.06	.50**
(5) Dış Grup Üyelerine Yönelik Tutum					1.00	-.12*	.27**	-.07
(6) Meşruiyet Algısı						1.00	-.44**	.21**
(7) Kolektif Eylem Niyeti							1.00	-.18**
(8) Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme								1.00

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$

Korelasyon analizi sonucunda elde edilen diğer bulgularda, katılımcıların dış grup üyelerine beslediği olumlu duygular arttıkça, iç grup üyelerine de daha olumlu duygular hissettikleri ($r = .13, p < .05$), dış grup üyelerine dair daha pozitif tutumlara sahip oldukları ($r = .55, p < .01$) ve eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme eğilimlerinin arttığı ($r = .21, p < .01$); öte yandan eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısının ($r = -.12, p < .01$) ve alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyinin ($r = -.17, p < .01$) azaldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, iç

grup üyeleri ile ilgili duygular üniversite kimliğiyle özdeşleşme düzeyi ($r = .50, p < .01$), dış grup üyelerine karşı tutumlar ve kolektif eylem niyeti ile pozitif korelasyon gösterirken ($r = .27, p < .01$); katılımcıların meşruiyet algısı ile negatif ilişkili bulunmuştur ($r = -.12, p < .05$). Korelasyon analizi sonucunda ortaya çıkan diğer sonuçlarda, öğrencilerin iki üniversite arasındaki eşitsizlikleri meşru görme düzeyi arttıkça alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyinin arttığı ($r = .21, p < .01$), kolektif eylem niyetinin ise azaldığı ortaya çıkmıştır ($r = -.44, p < .01$). Son olarak, katılımcıların kolektif eylem niyetinin alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyleri ile negatif ilişkili olduğu görülmüştür ($r = -.18, p < .01$).

4.2.1.1.3. Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahale öncesi ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi

Çalışmanın avantajlı ve dezavantajlı gruplarını oluşturan ÇÜ ve ATÜ öğrencilerinin çevrimiçi gruplar arası temas deneyimleri öncesinde ölçüm alınan değişkenler açısından birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığı bir dizi Bağımsız Gruplar T Testi aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Ayrıca, katılımcıların belirli bir miktar kaynağı iç grup/dış grup arasında nasıl paylaştığı ve bu grupların üyelerine ne kadar olumlu duygular beslediği Eşleştirilmiş Gruplar T Testi ile incelenmiştir. Bu analizlere ilişkin T Testi sonuçlarına aşağıda, ortalama ve standart sapma değerlerine *Tablo 3*'te yer verilmiştir.

a) Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması

Öncelikle, her iki üniversitede eğitim alan öğrencilerin iç ve dış gruba aktardığı kaynaklar Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizi ile birbiri ile karşılaştırılmış; böylece katılımcıların iç ve dış gruplarına aktardığı kaynak miktarının birbirine benzer olup olmadığı incelenmiştir. ATÜ öğrencilerinin iç gruba aktardığı kaynağın ($Ort. = 91.85, SS = 34.27$) dış grup için belirlediği miktardan ($Ort. = 61.26, SS = 34.28$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür, $t(208) = 6.01, p < .001$. Benzer sonuçlar ÇÜ'de eğitim alan öğrenciler için de elde edilmiş, öğrencilerin kendi iç gruplarına ayırdığı kaynak miktarının ($Ort. = 87.29, SS = 21.34$) dış gruba ayırdığından ($Ort. = 65.55, SS = 21.34$) daha fazla olduğu bulunmuştur, $t(153) = -7.57, p < .001$. Özetle, hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyeleri kaynak paylaşımı sırasında kendi gruplarını kayırma eğilimi sergilemiştir.

TABLO 3: AVANTAJLI VE DEZAVANTAJLI GRUBUN ARAŞTIRMA DEĞİŞKENLERİNDEN ALDIKLARI ORTALAMA PUANLAR VE STANDART SAPMA DEĞERLERİ

	1. Ölçüm		2. Ölçüm		3. Ölçüm	
	ATÜ (SS)	ÇÜ (SS)	ATÜ (SS)	ÇÜ (SS)	ATÜ (SS)	ÇÜ (SS)
İç Gruba Aktarılan Kaynak Miktarı	91.85 (34.27)	87.29 (21.34)	98.52 (33.57)	84.14 (21.29)	98.55 (35.52)	81.77 (19.45)
Dış Gruba Aktarılan Kaynak Miktarı	61.26 (34.28)	65.55 (21.18)	54.46 (33.42)	68.86 (21.29)	53.90 (35.89)	71.47 (19.52)
İç Gruba Yönelik Duygular	6.30 (2.54)	8.22 (1.76)	6.99 (2.13)	8.34 (2.12)	6.45 (2.01)	8.24 (1.89)
Dış Gruba Yönelik Duygular	6.85 (1.97)	5.78 (1.85)	6.85 (1.97)	6.61 (2.16)	6.90 (1.78)	7.11 (1.64)
Dış Grupla Temasin Niceliği	3.95 (1.97)	2.32 (1.70)	4.71 (2.01)	2.46 (1.57)	4.53 (1.75)	2.66 (1.59)
Dış Grupla Temasin Niteliği	4.54 (1.81)	2.72 (1.88)	5.13 (1.69)	3.46 (2.12)	4.83 (1.57)	3.66 (1.86)
Dış Gruba Yönelik Tutumlar	4.91 (0.90)	4.56 (0.86)	5.16 (0.80)	5.37 (0.84)	5.16 (0.80)	5.45 (0.81)
Alt Grupla Özdeşleşme	3.70 (1.01)	5.00 (0.92)	3.81 (1.04)	4.79 (0.90)	3.96 (0.90)	4.70 (0.81)
Eşitsizliklere Yönelik Meşruiyet Algısı	2.30 (1.05)	2.96 (1.17)	2.55 (1.09)	3.18 (1.24)	2.86 (1.10)	3.05 (1.17)
Kolektif Eylem Niyeti	5.44 (0.92)	4.57 (1.11)	5.41 (0.98)	4.86 (1.00)	5.18 (1.00)	4.99 (0.94)
Çevrimiçi Grupla Özdeşleşme	-	-	5.74 (0.78)	5.57 (0.83)	5.60 (0.88)	5.58 (0.81)
Sosyal Varoluş	-	-	5.41 (0.86)	5.39 (0.87)	5.36 (0.92)	5.50 (0.69)
İç Grubun Avantajlı Konumda Olduğu İnancı	-	-	3.78 (1.89)	6.02 (1.30)	3.69 (1.80)	5.39 (1.52)
İç Grubun Dezavantajlı Konumda Olduğu İnancı	-	-	4.83 (2.16)	2.16 (1.39)	5.07 (1.64)	2.41 (1.39)

Kaynak paylaşımı ile ilgili analizlerin ardından katılımcıların iç ve dış gruplarına beslediği duygular arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla yine Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizine başvurulmuştur. ÇÜ öğrencileri için yapılan

analizlerde, öğrencilerin iç ve dış gruba yönelik duyguları arasında anlamlı farklılıklar olduğu; katılımcıların dış gruplarına ilişkin duyguları ($Ort. = 5.78, SS = 1.85$) ile kıyaslandığında, iç grup üyelerine ($Ort. = 8.22, SS = 1.76$) daha olumlu duygular yönelttikleri bulunmuştur $t(156) = 10.32, p < .001$. Aynı analiz ATÜ’de eğitim alan öğrenciler için uygulandığında, öğrencilerin iç ve dış gruba yönelik duyguları arasında yine anlamlı farklılıklar bulunduğu; fakat burada dış gruptakilere ilişkin duyguların ($Ort. = 6.85, SS = 1.97$) iç grup üyelerine yönelik duygulardan ($Ort. = 6.30, SS = 2.54$) daha olumlu olduğu anlaşılmıştır, $t(212) = -2.78, p < .01$.

b) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri

Eşleştirilmiş Gruplar T Testi ile yapılan analizlerin ardından, aynı şehirde fakat birbirinden farklı hiyerarşik pozisyonda olan iki üniversiteden öğrencilerin dış grup olarak nitelendirilen üniversitenin öğrencileri ile ne kadar sık temasa geçtikleri ve bu temas deneyimlerini ne denli olumlu değerlendiklerine ilişkin alınan bilgiler Bağımsız Gruplar T Testi ile karşılaştırıldığında, iki grubun hem nitelik hem de nicelik açısından dış grupla geçmiş temas deneyimlerinin birbirinden anlamlı düzeyde farklı olduğu anlaşılmıştır. ATÜ’de eğitim alan öğrenciler ($Ort. = 3.95, SS = 1.97$), ÇÜ öğrencileri ($Ort. = 2.32, SS = 1.70$) ile kıyaslandığında dış grup üyeleri ile geçmiş temas deneyimi sıklıklarının daha yüksek olduğunu ifade etmiştir, $t(366) = 9.53, p < .001$. Farklı üniversitelerde öğrenim gören katılımcıların dış grup üyeleri ile gerçekleştirdikleri geçmiş temas deneyimlerini ne kadar olumlu değerlendirdikleri karşılaştırıldığında, yinede avantajlı konumda olan ATÜ’de eğitim gören öğrencilerin ($Ort. = 4.54, SS = 1.81$), dış grupla geçmiş temas deneyimlerini olumlu değerlendirme düzeyinin ÇÜ öğrencilerinden ($Ort. = 2.72, SS = 1.88$) daha yüksek olduğu görülmüştür, $t(366) = 7.36, p < .001$.

c) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme, Dış Gruba Yönelik Tutumlar, Kolektif Eylem Niyeti, Gruplar Arası Meşruiyet

Avantajlı ve dezavantajlı grupta yer alan katılımcıların dış grupla geçmiş temas deneyimlerinin karşılaştırılmasının ardından iç grupla özdeşleşme düzeyi, dış gruba yönelik tutumlar, kolektif eylem niyeti ve gruplar arası meşruiyet algısı değişkenleri açısından birbirinden farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yine Bağımsız Gruplar T Testi tekniğine başvurulmuştur. Yapılan analizler sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Öncelikle, dış gruplara yönelik tutumlar karşılaştırıldığında, ATÜ öğrencilerinin diğer üniversitenin öğrencilerine yönelik tutumlarının ($Ort. = 4.91, SS = 0.90$),

ÇÜ öğrencilerinin dış gruba ilişkin tutumlarından ($Ort. = 4.56, SS = 0.86$) daha olumlu olduğu bulunmuştur, $t(366) = 4.60, p < .001$. Önyargılarla ilgili bir diğer ölçüm olan gruplara ilişkin duyguların karşılaştırıldığı analizler, ATÜ ve ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin hem iç hem de dış gruba yönelik duygular açısından birbirinden farklılaştığını göstermiştir. İç gruba yönelik duygularla ilgili analizler, ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin ($Ort. = 8.22, SS = 1.76$) ATÜ öğrencileri ile kıyaslandıklarında ($Ort. = 6.30, SS = 2.54$), iç gruplarına daha olumlu duygular hissettiklerini ortaya koymuştur $t(366) = -6.61, p < .001$. Dış gruba yönelik duygulara ilişkin analizler ise ATÜ öğrencilerinin dış gruba besledikleri duyguların ($Ort. = 6.85, SS = 1.97$), ÇÜ öğrencilerinin dış gruba ilişkin duygularından ($Ort. = 5.78, SS = 1.85$), daha olumlu olduğuna işaret etmiştir, $t(366) = 4.88, p < .001$.

Grupların karşılaştırıldığı bir başka faktör grupla özdeşleşme düzeyidir. İki farklı üniversitede öğrenim gören katılımcıların üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi kıyaslandığında, avantajlı konumda olan ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin ($Ort. = 5.00, SS = 0.92$) üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyinin ATÜ öğrencilerinden ($Ort. = 3.70, SS = 1.01$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu anlaşılmıştır, $t(366) = -11.40, p < .001$.

Gruplar arası eşitsizliğe ilişkin meşruiyet algısı ile ilgili analizler, avantajlı konumda olan ÇÜ öğrencilerinin ($Ort. = 2.96, SS = 1.17$) iki üniversite arasındaki mevcut eşitsizlikleri ATÜ öğrencilerinden ($Ort. = 2.30, SS = 1.05$) daha meşru algıladığını göstermiştir $t(366) = -6.13, p < .001$. Üniversiteler arasındaki eşitsizlikler karşısında katılımcıların kolektif eylem niyeti incelendiğinde ise dezavantajlı konumda bulunan ATÜ öğrencilerinin eşitsizliklere dair kolektif eylem niyetinin ($Ort. = 5.44, SS = 0.92$) ÇÜ öğrencilerinden ($Ort. = 4.57, SS = 1.11$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur, $t(366) = 8.83, p < .001$.

4.2.1.2.Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimlerinin Hemen Ardından Alınan Ölçümlerle İlgili Analizler

İnternet aracılı ortamda gerçekleştirilen gruplar arası temas deneyimlerinden sonra alınan ölçümlerde 159 katılımcı kendisine gönderilen ölçüm araçlarını yanıtlamıştır. Bu kişilerin deney gruplarındaki dağılımına bakıldığında Deney 1’de 60, Deney 2’de 58 ve Kontrol Grubunda 41 katılımcı olduğu görülmüştür. Müdahale öncesi ölçümlerle ilgili yukarıda yer verilen analizler, müdahaleden sonraki ilk ölçümler için yinelenmiştir.

4.2.1.2.1. Müdahale sonrası ilk ölçümlerde kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri

Çevrimiçi ortamda gruplar arası temasın gerçekleşmesinin hemen ardından alınan müdahale sonrası ilk ölçümler ile ilgili başlangıç analizleri yapılmış ve katılımcıların yedi dereceli bir formda sunulan ölçeklerden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Bulgular, katılımcıların beyan ettiği ortalama sosyal bulunuşluk değerinin 5.41 ($SS = 0.87$), çevrimiçi tartışma grubu ile özdeşleşme düzeyinin 5.68 ($SS = 0.81$), eğitim gördükleri üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyinin 4.19 ($SS = 1.09$) dış gruba yönelik tutumlarının 5.25 ($SS = 0.87$), üniversiteler arasındaki eşitsizliklere yönelik meşruiyet algısının 2.79 ($SS = 0.87$) ve kolektif eylem niyetinin 5.20 ($SS = 1.02$) olduğunu ortaya koymuştur.

4.2.1.2.2. Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahaleden hemen sonra alınan ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi

a) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimlerinin Karşılaştırılması

Müdahale öncesinde alınan ölçümlerde olduğu gibi, müdahaleden hemen sonra alınan ölçümlerde de dezavantajlı konumda bulunan ATÜ ve avantajlı konumda olan ÇÜ'de eğitim gören öğrencilerinden dış grup üyeleriyle kurduğu geçmiş temas deneyimlerinin nicelik ve nitelik açısından birbirinden farklı olup olmadığını anlamak için Bağımsız Gruplar T Testi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar müdahale öncesindeki bulgularla paraleldir; ATÜ'de eğitim alan öğrenciler hala ($Ort. = 4.71, SS = 2.01$), ÇÜ öğrencilerinden ($Ort. = 2.46, SS = 1.57$) daha sıklıkla dış grup üyeleri ile temasa geçtiklerini belirtmiştir, $t(157) = 7.45, p < .001$.

Farklı üniversitelerde eğitim alan öğrencilerin dış grup üyeleri ile geçmiş temas deneyimlerini ne düzeyde olumlu değerlendirdikleri karşılaştırıldığında, yine gruplar arasında anlamlı farklılıklar elde edilmiş dezavantajlı konumda olan ATÜ öğrencilerinin ($Ort. = 5.13, SS = 1.69$), dış grupla geçmiş temas deneyimlerini ÇÜ öğrencilerinin geçmiş deneyimlerinden ($Ort. = 3.46, SS = 2.12$) daha olumlu değerlendirdiği görülmüştür, $t(157) = 5.48, p < .001$.

b) Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması

Avantajlı ve dezavantajlı konumdaki üniversitede eğitim alan öğrencilerin belirli bir miktar maddi kaynağı eğitim aldıkları üniversite ve şehirdeki diğer üniversite arasında nasıl paylaştığı Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizi ile karşılaştırılmıştır. Analizler sonucunda, ATÜ öğrencilerinin iç gruba aktardığı kaynağın (*Ort.* = 98.52, *SS* = 33.57) dış grup için belirlediği miktardan (*Ort.* = 54.46, *SS* = 33.42) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür, $t(96) = 6.47, p < .001$. Benzer analizler ÇÜ’de eğitim alan öğrenciler için uygulandığında, bu katılımcıların da iç gruplarına ayırdığı kaynak miktarının (*Ort.* = 84.14, *SS* = 21.29) dış gruba verdiğiinden (*Ort.* = 68.86, *SS* = 21.29) anlamlı ölçüde daha yüksek olduğu bulunmuştur, $t(56) = -2.71, p = .01$.

Duygu termometresi aracılığıyla katılımcıların iç ve dış gruplarına yönelik rapor ettikleri duygular, yine Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizi kullanılarak karşılaştırılmıştır. ÇÜ öğrencilerinin iki üniversitede eğitim alan öğrencilere dair duyguları birbiri ile kıyaslandığında, öğrencilerin ÇÜ’de eğitim alan iç grup üyelerine ilişkin duygularının (*Ort.* = 8.34, *SS* = 2.12) ATÜ öğrencileri ile ilgili duygularından (*Ort.* = 6.61, *SS* = 2.16) daha olumlu olduğu görülmüştür ($t(60) = 5.41, p < .001$). ATÜ’de eğitim alan öğrencilerin iç ve dış gruba yönlendirdiği duygular karşılaştırıldığında, bu öğrencilerin iç ve dış grup üyelerine yönlendirdikleri duygular arasında anlamlı bir farklılık olmadığı; ATÜ öğrencilerinin hem ATÜ’de (*Ort.* = 6.99, *SS* = 2.13) hem de ÇÜ’de eğitim alan öğrencilere (*Ort.* = 6.85, *SS* = 1.97) karşı benzer düzeyde olumlu duygulara sahip oldukları anlaşılmıştır, $t(96) = 0.65, p > .05$.

c) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Müdahale Sonrası Alınan İlk Ölçümlerde İncelenen Değişkenler Açısından Karşılaştırılması

ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin müdahaleden hemen sonra alınan sosyal bulunuşluk, çevrimiçi grupla özdeşleşme, alt grup kimliği ile özdeşleşme, dış gruba yönelik tutumlar, kolektif eylem niyeti, gruplar arası meşruiyet algısı ve iç grubun avantajlı/dezavantajlı değerlendirilmesi açısından birbirinden farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bir dizi Bağımsız Gruplar T Testi uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda iki üniversitede eğitim alan öğrencilerin sosyal bulunuşluk, çevrimiçi grupla özdeşleşme ve dış gruba yönelik tutumları arasında anlamlı farklılıklar olmadığı anlaşılmıştır, sırasıyla $t(157) = 0.17, p > .05$; $t(157) = 1.27, p > .05$; $t(157) = -1.52, p > .05$. İki üniversitede eğitim alan öğrencilerin bu değişkenlerden aldıkları ortalama ve standart sapma değerleri *Tablo 3*'te görülebilir. Üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi, üniversiteler arasındaki eşitsizliklere ilişkin

meşruiyet algısı ve eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme yönelimi açısından iki grubun birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Alt grup kimliği olan üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi ile ilgili analizde avantajlı ÇÜ öğrencilerinin ($Ort. = 4.79, SS = 0.90$) özdeşleşme düzeyinin ATÜ öğrencilerinden ($Ort. = 3.81, SS = 1.04$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu anlaşılmıştır, $t(157) = -6.05, p < .001$.

Gruplar arası eşitsizliğe ilişkin meşruiyet algısı ile ilgili analizler, ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin ($Ort. = 3.18, SS = 1.24$) iki üniversite arasındaki mevcut eşitsizlikleri ATÜ öğrencilerinden ($Ort. = 2.55, SS = 1.09$) daha meşru algıladığını göstermiştir, $t(157) = -3.35, p = .001$. Üniversiteler arasındaki eşitsizlikler karşısında katılımcıların kolektif eylem niyetinin karşılaştırıldığı analizlerde ise dezavantajlı ATÜ öğrencilerinin eşitsizliklere dair kolektif eylem niyetinin ($Ort. = 5.41, SS = 0.98$) ÇÜ öğrencilerinden ($Ort. = 4.86, SS = 1.00$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur, $t(157) = 3.42, p = .001$.

ATÜ ve ÇÜ’deki öğrencilerin iç ve dış grup üyelerine karşı duyguları karşılaştırıldığında, iki üniversitedeki katılımcıların dış grup üyeleri hakkında rapor ettiği duyguların birbirinden farklılaşmadığı bulunmuştur, $t(157) = 0.72, p > .05$. İç grup üyelerine yönlendirilen duygulara dair yapılan analizlerde ise ÇÜ’de eğitim alanların iç grup üyeleri ile ilgili duygularının ($Ort. = 8.34, SS = 2.12$) ATÜ öğrencilerinin iç grup üyelerine yönlendirdiği duygularından ($Ort. = 6.99, SS = 2.13$) daha olumlu olduğu görülmüştür, $t(157) = -3.89, p < .001$.

ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin şehirdeki diğer üniversite ile kıyaslandığında bağlı oldukları üniversiteyi ne kadar avantajlı ve dezavantajlı algıladıkları karşılaştırılmıştır. Bulgular, farklı üniversitelerde öğrenim gören katılımcıların, iç grubun hem avantajlı hem de dezavantajlı algılanması noktasında birbirinden farklılaştığına işaret etmiştir. ÇÜ öğrencilerinin ($Ort. = 6.02, SS = 1.30$) ATÜ öğrencileri ($Ort. = 3.78, SS = 1.89$) göre, kendi üniversitelerini daha avantajlı algıladıkları görülmüştür, $t(157) = -8.13, p < .001$. İç grubun dezavantajlı konumda olduğuna dair inançta da gruplar arasında farklılık gözlenmiş, ATÜ’de eğitim alan öğrenciler ($Ort. = 4.83, SS = 1.64$) ÇÜ’de eğitim alanlar ($Ort. = 2.16, SS = 1.39$) ile kıyaslandıklarında kendi üniversitelerini daha dezavantajlı konumda algıladıklarını ifade etmiştir, $t(157) = 10.54, p < .001$.

4.2.1.3.Çevrimiçi Gruplar Arası Temas Deneyimlerinden Sonra Alınan İkinci Ölçümlerle İlgili Analizler

Çevrimiçi ortamda gerçekleşen temas deneyimlerinden bir ay sonra müdahale sonrasında alınan ilk ölçümleri tamamlayan 159 katılımcıya yeni anket linki gönderilmiş; bu kişilerden 138'i kendilerini gönderilen ölçüm araçlarını eksiksiz şekilde doldurarak çalışmayı tamamlamıştır. Bu katılımcıların deney gruplarındaki dağılımına bakıldığında, Deney 1'de 56, Deney 2'de 48 ve Kontrol Grubunda 34 kişi olduğu görülmüştür. İlk iki ölçümle ilgili yapılan analizler, müdahaleden sonraki ikinci ölçüm için yinelenmiştir.

4.2.1.3.1. Müdahale sonrası ikinci ölçümlerde kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri

Çevrimiçi ortamda gruplar arası temasın gerçekleşmesinden bir ay sonra alınan müdahale sonrası ikinci ölçümler ile ilgili analizler yapılarak katılımcıların araştırma kapsamında kullanılan ölçeklerden aldığı ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçları, ikinci ölçümlerde katılımcıların beyan ettiği ortalama sosyal bulunuşluk değerinin 5.42 ($SS = 0.83$), çevrimiçi tartışma grubu ile özdeşleşme düzeyinin 5.59 ($SS = 0.85$), eğitim gördükleri üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyinin 4.25 ($SS = 0.94$) dış gruba yönelik tutumlarının 5.28 ($SS = 0.82$), üniversiteler arasındaki eşitsizliklere yönelik meşruiyet algısının 2.94 ($SS = 1.13$) ve kolektif eylem niyetinin 5.10 ($SS = 0.82$) olduğunu göstermiştir.

4.2.1.3.2. Avantajlı ve dezavantajlı grubun müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde incelenen değişkenler açısından incelenmesi

a) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimlerinin Karşılaştırılması

Müdahale öncesinde ve müdahaleden hemen sonra alınan ölçümlerde olduğu gibi çevrimiçi temas deneyimlerinin neticelendirilmesinden bir ay sonra alınan ölçümlerde, ATÜ ve ÇÜ'de öğrenim gören katılımcıların şehirdeki diğer üniversitede eğitim alan öğrencilerle kurdukları geçmiş temas deneyimleri nicelik ve nitelik açısından Bağımsız Gruplar T Testi aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar önceki ölçümlerde alınan bulgularla paraleldir; dezavantajlı konumdaki ATÜ öğrencileri ($Ort. = 4.53, SS = 1.75$), ÇÜ öğrencilerine kıyasla ($Ort. = 2.66, SS = 1.59$) dış grup üyeleri ile daha sıklıkla temasa geçtiklerini ifade etmiştir, $t(136) = 6.34, p < .001$.

İki üniversitenin öğrencilerinin dış grup üyeleri ile gerçekleştirdikleri geçmiş temas deneyimlerini ne düzeyde olumlu değerlendirdikleri karşılaştırıldığında, yine ATÜ öğrencilerinin ($Ort. = 4.83, SS = 1.57$), dış grupla geçmiş temas deneyimlerini avantajlı ÇÜ

öğrencilerinin geçmiş deneyimlerinden ($Ort. = 3.66, SS = 1.86$) daha olumlu değerlendirdiği bulunmuştur, $t(136) = 3.95, p < .001$.

b) Avantajlı ve Dezavantajlı Grupta Kaynak Paylaşımı ve Duygular Açısından İç ve Dış Grubun Karşılaştırılması

İki üniversite öğrencilerinin belirli bir miktar maddi kaynağı iç ve dış gruba nasıl paylaştığı Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizi aracılığıyla incelenmiş; bulgular, ATÜ öğrencilerinin iç gruba aktardığı kaynağın ($Ort. = 98.56, SS = 35.52$) dış grup için belirlediği miktardan ($Ort. = 53.90, SS = 35.90$) daha yüksek olduğunu göstermiştir, $t(83) = 5.75, p < .001$. ÇÜ’de öğrenim gören katılımcıların iç ve dış grup arasında yaptığı kaynak paylaşımı incelendiğinde, bu katılımcıların iç ($Ort. = 81.77, SS = 19.45$) ve dış gruba ($Ort. = 71.47, SS = 19.52$) aktardığı kaynak miktarının birbirinden anlamlı düzeyde farklılaşmadığı anlaşılmıştır, $t(52) = 1.92, p = .06$.

Müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde, iki üniversitede eğitim alan öğrencilerin iç ve dış grup üyelerine ilişkin duyguları katılımcıların iç ve dış grup üyelerine yönelik Eşleştirilmiş Gruplar T Testi Analizi kullanılarak karşılaştırılmıştır. ÇÜ’de eğitim alan öğrencilerin iki farklı üniversitede eğitim alan öğrencilere dair duyguları birbiri ile kıyaslandığında, öğrencilerin kendileri ile aynı kurumda bulunan iç grup üyelerine ilişkin duygularının ($Ort. = 8.24, SS = 1.89$) ATÜ’de eğitim alan öğrencilere yönlendirdiği duygularından ($Ort. = 7.11, SS = 1.64$) daha olumlu olduğu görülmüştür ($t(53) = 5.34, p < .001$). ATÜ öğrencilerinin iç ve dış gruba yönlendirdiği duygular karşılaştırıldığında, bu öğrencilerin iç grubu ($Ort. = 6.45, SS = 2.01$) ile kıyaslandığında diğer üniversitede eğitim alan öğrencilere karşı ($Ort. = 6.90, SS = 1.78$) daha olumlu duygular beslediği; fakat bu farklılığın anlamlı düzeyde olmadığı bulunmuştur, $t(83) = -1.62, p > .05$.

c) Avantajlı ve Dezavantajlı Grubun Müdahale Sonrası Alınan İkinci Ölçümlerde İncelenen Değişkenler Açısından Karşılaştırılması

Çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde avantajlı ve dezavantajlı konumda bulunan iki farklı üniversitede eğitim alan öğrencilerin sosyal bulunuşluk, çevrimiçi grupla özdeşleşme, alt grup kimliği ile özdeşleşme, dış gruba yönelik tutumlar, kolektif eylem niyeti, gruplar arası meşruiyet algısı ve iç grubun avantajlı/dezavantajlı konumuna ilişkin değerlendirme açısından birbirinden farklılaşp

farklılaşmadığı, uygulanan bir dizi Bağımsız Gruplar T Testi analizi aracılığıyla incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra iki üniversitede eğitim alan öğrencilerin sosyal bulunuşluk, çevrimiçi grupla özdeşleşme, eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı ve kolektif eylem niyetinde birbirinden farklılaşmadığı anlaşılmıştır, sırasıyla $t(136) = -0.95, p > .05$; $t(136) = 0.15, p > .05$; $t(136) = -0.98, p > .05$; $t(136) = 1.07, p > .05$. ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin bu değişkenlerle ilgili ölçüm araçlarından aldıkları ortalama ve standart sapma değerleri *Tablo 3*'te görülebilir. İki üniversitede eğitim alan öğrencilerin, üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyi ve dış grup üyelerine yönelik tutumlar açısından birbirinden farklılaştığı bulunmuştur, sırasıyla, $t(136) = -4.84, p < .001$; $t(134) = -2.07, p < .05$. ÇÜ öğrencilerinin alt grup kimliği olan üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyinin (*Ort.* = 4.70, *SS* = 0.81) ATÜ öğrencilerinden (*Ort.* = 3.96, *SS* = 0.90) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. İki üniversite öğrencilerinin dış grup üyelerine yönelik tutumlarının karşılaştırıldığı analizlerin sonucunda ise ÇÜ öğrencilerinin dış grup üyelerine yönelik tutumunun (*Ort.* = 5.45, *SS* = 0.81) ATÜ öğrencilerinin dış grup tutumundan (*Ort.* = 5.16, *SS* = 0.80) daha olumlu olduğu anlaşılmıştır.

ATÜ ve ÇÜ'deki öğrencilerin iç ve dış grup üyelerine karşı duyguları karşılaştırıldığında, iki üniversitedeki katılımcıların iç gruplarına dair rapor ettiği duygular açısından birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı anlaşılmıştır, $t(136) = -5.21, p < .001$. Şöyle ki, ÇÜ'de eğitim öğrenciler iç grup üyelerine (*Ort.* = 8.24, *SS* = 1.89) ATÜ öğrencilerinin iç grup üyelerine yönlendirdiği duygulardan (*Ort.* = 6.45, *SS* = 2.01) daha olumlu duygular beslemektedir. Öte yandan, ATÜ (*Ort.* = 6.90, *SS* = 1.78) ve ÇÜ'de (*Ort.* = 7.11, *SS* = 1.64) eğitimine devam eden öğrencilerin dış grup üyeleri hakkında rapor ettiği duyguların birbirinden farklılaşmadığı bulunmuştur, $t(136) = -0.68, p > .05$.

Müdahaleden bir ay sonraki ölçümlerde ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin diğer üniversite ile kıyaslandığında kendi üniversitelerine ölçüde avantajlı ve dezavantajlı algıladıkları yine Bağımsız Gruplar T Testi ile karşılaştırılmıştır. Bulgular, iki farklı üniversitenin öğrencilerinin iç gruplarını diğer üniversite ile kıyasladıklarında kendilerini ne kadar avantajlı ve dezavantajlı algıladıkları açısından farklılaştığını göstermiştir. Şöyle ki, ÇÜ öğrencileri (*Ort.* = 5.39, *SS* = 1.52) ATÜ öğrencileri (*Ort.* = 3.69, *SS* = 1.80) ile kıyaslandığında, kendi üniversitelerini daha avantajlı konumda algılamaktadır, $t(136) = -5.74, p < .001$. Diğer taraftan, ATÜ öğrencileri (*Ort.* = 5.07, *SS* = 1.64) ise ÇÜ'de eğitim alanlar (*Ort.* = 2.41, *SS* =

1.39) ile kıyaslandıklarında kendi üniversitelerini daha dezavantajlı konumda algıladıklarını ifade etmiştir, $t(136) = 9.86, p < .001$.

4.2.2. Korelasyon Analizi Sonuçları

Gruplar arası çevrimiçi temas öncesi, temasın gerçekleşmesinin hemen ardından ve çevrimiçi etkileşimlerden bir ay sonra alınan ölçümlerde incelenen değişkenler arasındaki ilişkiler, araştırmanın her aşamasına dahil olan katılımcılardan gelen verilerin kullanıldığı bir korelasyon analizi ile açığa çıkarılmıştır. Üç farklı zaman diliminde alınan ölçümlerde kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiler *Tablo 4*'te ayrıntılı bir şekilde incelenebilir.

Tüm katılımcılardan gelen verilerle yapılan korelasyon analizinin ardından, ilgili değişkenler arasındaki ilişkilerin avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinde birbirinden farklı şekilde ortaya çıkabileceği düşünüldüğünden, söz konusu ilişkiler her ölçümde iki üniversite öğrencileri için ayrı ayrı incelenmiş, elde edilen bulgular *Tablo 5*'te ayrıntılı şekilde sunulmuştur. Müdahale öncesinde bir ve sonrasında iki kez olmak üzere üç farklı zaman diliminde toplanan her üç ölçümde, ilgili ölçüm zamanında üzerinde durulan değişkenler arasındaki bazı ilişkilerin avantajlı ve dezavantajlı gruptaki katılımcılar için benzer örüntüler gösterdiği; bazı ilişkilerin ise iki üniversite için birbirinden farklılaştığı anlaşılmıştır. Örneğin, müdahale öncesi ölçümlerde hem ÇÜ'de hem de ATÜ'de eğitim alan öğrencilerde, katılımcıların dış grup üyeleri ile girdikleri temas deneyimleri arttıkça dış grup üyelerine ilişkin olumlu tutum (ATÜ için $r = .39, p < .01$; ÇÜ için $r = .52, p < .01$) ve duyguların(ATÜ için $r = .46, p < .01$; ÇÜ için $r = .40, p < .01$) da arttığı bulunmuştur. Ayrıca, her iki üniversiteden öğrencilerin dış gruba yönelik duygu ve tutumları arasında pozitif ilişki olduğu ortaya çıkmıştır (ATÜ için $r = .59, p < .01$; ÇÜ için $r = .36, p < .01$). Öte yandan, müdahale öncesi ölçümlerde, avantajlı konumda olan ÇÜ öğrencilerinin eşitsizliklere yönelik meşruiyet algılarının, dış grup üyeleri hakkında olumlu tutumlara sahip olma ($r = -.30, p < .05$) ve onlara karşı olumlu duygular hissetme ($r = -.31, p < .05$) ile negatif ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, avantajlı konumdaki öğrencilerin eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algıları ve üniversite kimlikleri ile özdeşleşme düzeyi arasında pozitif korelasyon olduğu anlaşılmıştır ($r = .25, p < .05$). Müdahale öncesi ölçümlerde ÇÜ'de eğitim alan öğrencilerden gelen verilerden elde edilen yukarıdaki anlamlı ilişkilerin hiçbiri *-Tablo 5*'te görülebileceği üzere- dezavantajlı konumdaki ATÜ öğrencileri ile yapılan analizlerde anlamlı bulunmamıştır.

Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümden gelen verilerle yapılan analizlerde - yukarıdaki örüntüyle paralel şekilde- değişkenler arasındaki bazı ilişkilerin her iki üniversiteden gelen öğrenciler için benzer olduğu anlaşılmıştır. Örneğin, müdahalenin hemen ardından alınan ölçümde her iki üniversiteden katılımcılar için dış grup üyelerine yönelik duygu ve tutumlar arasında pozitif (ATÜ için $r = .45, p < .01$; ÇÜ için $r = .43, p < .01$); kolektif eylem niyeti ve meşruiyet algısı arasında negatif ilişki gözlenmiştir (ATÜ için $r = -.21, p < .05$; ÇÜ için $r = .47, p < .01$). Diğer taraftan, değişkenler arasındaki bazı ilişkiler avantajlı ve dezavantajlı konumda bulunan gruplar için farklılaşmıştır. Örnek olarak, avantajlı gruptan gelen katılımcıların kolektif eylem niyeti, dış gruba yönelik duygu ($r = .26, p < .05$) ve tutumları ($r = .26, p < .05$) ile pozitif ilişkilidir. Ayrıca, avantajlı grup üyelerinin eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algılarının, katılımcıların dış gruba yönelik duyguları ile negatif ilişkili olduğu bulunmuştur ($r = -.25, p < .05$). Avantajlı grupta gözlenen değişkenler arası bu ilişkilerin dezavantajlı konumda bulunan ATÜ öğrencilerinden gelen verilerde anlamlı olmadığı görülmüştür. Müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde yine değişkenler arası bazı ilişkilerin avantajlı ve dezavantajlı konumda bulunan grup üyeleri için farklı olduğu gözlenmiştir. Örneğin, dezavantajlı grup üyelerinin çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyi, dış grupla girdikleri geçmiş temas deneyimleri ($r = .38, p < .01$) ve dış gruba yönelik duyguları ile pozitif ilişkili ($r = .45, p < .01$) bulunmuştur. Dezavantajlı konumdaki öğrencilerden gelen verilerde değişkenler arasında gözlenen bu ilişkilerin, avantajlı konumda bulunan üniversite öğrencileri için anlamlı olmadığı anlaşılmıştır.

TABLO 4: BİRİNCİ, İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ ÖLÇÜMDE ARAŞTIRMA KAPSAMINDA KULLANILAN TÜM DEĞİŞKENLERİN BİRBİRİ İLE KORELASYONU

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)
(1)Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri	1.00	.49**	.47**	-.30**	-.20*	.32**	.65**	.32**	.18*	-.30**	-.18*	.19*	.19*	.20*	.69**	.23**	.14	-.13	-.03	.20*	.18*	.20*
(2)Dış Gruba Yönelik Duygular		1.00	.54**	-.24*	-.13	.26**	.40**	.43**	.18*	-.31**	-.15	.15	.13	.18*	.44**	.42**	.12	-.25**	-.18	.14	.18*	.12
(3)Dış Grup Tutumu			1.00	-.09	-.14	.33**	0.34**	.40**	.35**	-.06	-.08	.11	.22**	.20*	.41**	.40**	.33**	.10	.01	.15	.27**	.23**
(4)Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme				1.00	.15	-.22**	-.35**	-.02	-.01	.75**	.09	-.12	-.01*	-.11	-.27**	-.01	.07	.68**	-.01	.02	.04	.04
(5)Eşitsizliklere İlişkin Meşruiyet Algısı					1.00	-.38**	-.26**	-.09	-.03	.15	.58**	-.28**	-.08	-.16*	-.24**	-.08	.03	-.03	.48**	-.10	-.07	-.03
(6)Kolektif Eylem Niyeti						1.00	.40**	.18*	.09	-.28**	-.22**	.60**	.29**	.31**	.38**	.15	.08	-.10	-.12	.45**	.23**	.21**
(7)Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri							1.00	.36**	.16*	-.32**	-.12	.29**	.28**	.31**	.73**	.24**	.05	-.17*	.01	.24**	.22**	.21**

(8)Dış Gruba Yönelik Duygular	1.00	.43**	-.02	-.10	.16*	.35**	.41**	.38**	.50**	.28**	.06	-.04	.27**	.38**	.34**
(9)Dış Grup Tutumu		1.00	.05	-.09	.13	.27**	.29**	.26**	.40**	.53**	.16	-.07	.20*	.35**	.35**
(10) Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme			1.00	.07	-.14	.02	-.07	-.27**	.05	.12	.80**	.01	-.05	.05	.13
(11) Eşitsizliğe İlişkin Meşruiyet Algısı				1.00	-.37**	.01	-.09	-.15	-.02	-.01	-.02	.57**	-.19*	.03	.01
(12) Kolektif Eylem Niyeti					1.00	.38**	.31**	.31**	.15	.09	-.05	-.21*	.62*	.29**	.25*
(13) Sosyal Bulunmuşluk						1.00	.78**	.25**	.39**	.29**	.20*	.01	.45**	.75**	-.62**
(14) Çevrimiçi Grupla Özdeşleşme							1.00	.23**	.33**	.27**	-.16	-.04	.40**	.64**	.64**
(15) Dış Grupla Geçmiş Temas								1.00	.43**	.21**	-.20**	-.10	.34**	.32**	.29
(16) Dış Gruba Yönelik Duygular									1.00	.53**	-.01	-.08	.33**	.42**	.40**

(17)	Dış Grup Tutumu	1.00	.14	-.16	.27**	.40**	.38**
(18)	Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme		1.00	-.07	.01	.18*	.22**
(19)	Eşitsizliklere İlişkin Meşruiyet Algısı			1.00	-.20*	-.06	-.03
(20)	Kolektif Eylem Niyeti				1.00	.49**	.44**
(21)	Sosyal Bulunmuşluk					1.00	.80**
(22)	Çevre İmici Grupla Özdeşleşme						1.00

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$.

TABLO 5: ATÜ VE ÇÜ ÖĞRENCİLERİ İÇİN TÜM DEĞİŞKENLERİN BİRBİRİ İLE KORELASYONU

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)	(22)
(1) Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri	1.00	.46**	.39**	-.06	-.09	.01	.57**	.36**	.28**	-.11	-.07	.08	.23*	.20*	.60**	.30**	.25**	.01	.06	.22*	.28*	.26*
(2) Dış Gruba Yönelik Duygular	.40**	1.00	.59**	-.10	.09	.16	.31**	.60**	.33**	-.15	.03	.06	.23*	.28**	.34**	.60**	.20	-.08	.02	.20	.36**	.25*
(3) Dış Grup Tutumu	.52**	.36**	1.00	.02	.05	.21	.30**	.45**	.35**	.03	-.01	.01	.20*	.23*	.26*	.37**	.31**	.19	.15	.05	.30**	-.02
(4) Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme	-.11	-.15	-.01	1.00	-.17	-.08	-.04	.07	-.17	.71**	-.19	-.03	-.03	-.07	.04	-.08	-.13	.67**	-.09	-.04	-.07	-.02
(5) Eşitsizliklere İlişkin Meşruiyet Algısı	-.21	-.31*	-.30*	.25*	1.00	-.18	-.04	.09	.08	-.03	.52**	-.05	-.08	-.10	.02	.04	.09	-.17	.48**	.04	-.01	.12
(6) Kolektif Eylem Niyeti	.31*	.20	.39**	.08	-	1.00	.18	.12	.12	-.22*	-.01	.52**	.36**	.33**	.05	.21	.16	-.03	.01	.36**	.31**	.17
					.46**																	
(7) Dış Grupla Geçmiş Temas Deneyimleri	.54**	.32*	.27*	-.22	-.30*	.35**	1.00	.42**	.29**	-.08	.04	.20*	.44**	.38**	.73**	.36**	.21	.05	.14	.24**	.38**	.33*
(8) Dış Gruba Yönelik Duygular	.27*	.18	.33**	-.08	-.31*	.24	.35**	1.00	.45**	-.06	.03	.07	.39**	.44**	.45**	.52**	.17	.01	.12	.19	.46**	.40**

(9)Dış Grup Tutumu	.24	.03	.42**	.06	-.27*	.17	.20	.43**	1.00	-.10	-.04	.10	.29**	.24*	.36**	.33**	.49**	-.01	-.01	.16	.28*	.28**
(10) Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme	-.18	- .37**	.01	.64**	.15	.02	-.22	.02	.17	1.00	-.13	-.08	-.10	-.19	.01	-.14	-.02	.80**	-.09	-.15	-.10	.04
(11) Eşitsizliğe İlişkin Meşruiyet Algısı	-.09	-.28*	-.11	.12	.59**	-.29*	-.04	-.25*	-.25	.07	1.00	-.21*	.15	.06	.08	.11	.06	-.18	.43**	-.10	.21	.18
(12) Kolektif Eylem Niyeti	.09	.13	.16	.15	- .44**	.59**	.16	.26*	.26*	.07	- .47**	1.00	.40**	.27**	.04	.13	.13	.01	-.07	.53**	.26**	.18
(13) Sosyal Bulunuşluk	.16	-.03	.24	.07	-.09	.25	.10	.29*	.25*	.29*	-.20	.35**	1.00	.79**	.44**	.50**	.35**	.08	.04	.45**	.78**	.62**
(14) Çevrimiçi Grupla Özdeşleşme	.13	-.05	.11	-.05	-.19	.27*	.15	.35**	.40**	.24	-.25	.33**	.77**	1.00	.35**	.47**	.34**	.07	-.02	.34**	.64**	.59**
(15) Dış Grupla Geçmiş Temas	.65**	.43**	.55**	-.21	- .41**	.48**	.55**	.39**	.41**	-.30*	-.28*	.44**	.10	.10	1.00	.49**	.27**	.03	.07	.30**	.47**	.38**
(16) Dış Gruba Yönelik Duygular	.26	.19	.48**	.04	-.32*	.19	.18	.48**	.51**	.01	-.27	.25	.19	.10	.54**	1.00	.49**	-.11	.01	.31**	.46**	.45**
(17) Dış Grup Tutumu	.22	.12	.44**	.14	-.15	.20	.03	.45**	.53**	.16	-.22	.17	.18	.19	.39**	.58**	1.00	-.03	-.03	.22*	.43**	.46**
(18) Alt Grup Kimliği ile Özdeşleşme	.08	-.32*	.21	.48**	-.09	.20	-.11	.15	.26	.68**	.01	.15	.38**	.35**	-.15	.13	.27	1.00	-.12	-.10	-.01	.09

(19)	Eşitsizliklere İlişkin Meşruiyet Algısı	-08	-	-.16	-.04	.46**	-.20	-.09	-.27*	-.20	.05	.76**	-	-.08	-.07	-.27	-.26	-	-.08	1.00	-.10	.01	.01
(20)	Kolektif Eylem Niyeti	.10	-.01	.27	.30*	-.27*	.58**	.19	.41**	.34*	.27*	-.29*	.77**	.47**	.51**	.38**	.37**	.42**	-.32*	-.32*	1.00	.50**	.44**
(21)	Sosyal Bulunuşluk	.16	-.12	.26	.19	-.23	.28*	.10	.25	.50**	.30*	-	.45**	.69**	.64**	.24	.32*	.34*	.56**	-.22	.49**	1.00	.81**
(22)	Çevrimiçi Grupla Özdeşleşme	.13	-.09	.17	.20	-.24	.30*	.07	.25	.48**	.36**	-.24	.39**	.62**	.72**	.19	.30	.27*	.48**	-.10	.45**	.80**	1.00

Not. Köşegenin üstündeki değerler ATÜ öğrencileri ($n = 98$), köşegenin altındaki değerler ÇÜ öğrencileri ($n = 61$) içindir.

* $p < .05$, ** $p < .01$.

4.2.3. Hipotez Testleri ile İlgili Analiz Sonuçları

Gruplar arasında gerçekleşen çevrimiçi temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumları ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin incelendiği mevcut çalışma kapsamında yanıtı aranan araştırma sorularının ve hipotezlerin test edildiği analizler aşağıda sunulmuştur.

4.2.3.1. Kimlik Temsili Manipülasyon Kontrolüne İlişkin Bulgular

Çalışmanın hipotezlerini test etmeye avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri arasında gerçekleştirilen çevrimiçi temas deneyimleri sırasında ortak ve ikili kimlik temsiline ilişkin uygulanan manipülasyonun çalışıp çalışmadığı incelenerek başlanmış ve deney gruplarında yer alan katılımcıların çevrimiçi platformda etkileşime girdikleri grup üyelerini nasıl algıladıkları analiz edilmiştir. H1A, H1B ve H1C'yi test etmek üzere, üç farklı grupta yer alan kişilerin etkileşime girdikleri grup üyelerini ne ölçüde “aynı grubun üyesi”, “iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi” ya da “bağımsız bireyler” olarak algıladıkları bir dizi Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılarak karşılaştırılmıştır.

H1A'ya göre, Kontrol Grubunda yer alan katılımcıların diğer deney grupları ile kıyaslandıklarında çevrimiçi ortamda temas ettikleri kişileri birbirinden *bağımsız bireyler* olarak değerlendirme düzeyleri daha yüksek olacaktır. Grupların çevrimiçi bağlamda bir ay boyunca temas etmelerinin hemen ardından alınan ilk ölçümlerle ilgili analiz sonuçlarında, farklı deney grubunda yer alan katılımcıların çevrimiçi ortamda etkileşime girdikleri kişileri *bağımsız bireyler* olarak algılama düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülmüştür ($F_{2,135} = 2.99, p = .053, \eta^2 = .04$). Yani, ortak üst grup kimliğinin ($Ort. = 5.45, SS = 1.58$), ikili grup kimliğinin ($Ort. = 6.00, SS = 0.99$) ve bireysel kimliklerin ($Ort. = 5.94, SS = 0.91$) belirgin hale getirildiği gruplarda bulunan katılımcıların çevrimiçi ortamda yazışmalar aracılığıyla temas ettikleri grup üyelerini *bağımsız bireyler* olarak algılama düzeylerinin birbirine yakın olduğuna ulaşılmıştır.

Çevrimiçi ortamda gerçekleşen temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ikinci ölçümlerde, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların etkileşime girdikleri kişileri *bağımsız bireyler* olarak algılama düzeyleri karşılaştırıldığında, benzer bir tablo gözlenmiştir. Analiz sonuçlarında, deney grubunun katılımcıların etkileşime girdikleri grup üyelerini

bağımsız birer birey olarak algılamaları üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı; Deney 1 (*Ort.* = 6.12, *SS* = 1.12), Deney 2 (*Ort.* = 5.95, *SS* = 1.11) ve Kontrol Grubunda (*Ort.* = 5.82, *SS* = 0.90) yer alan katılımcıların temas ettikleri kişileri bağımsız birer birey olarak değerlendirme düzeylerinin birbirinden farklılaşmadığı görülmüş ($F_{2,135} = 0.87, p > .05$) ve H1A'nın desteklenmediği anlaşılmıştır.

Ortak üst grup kimliğinin belirgin kılındığı koşulla ilgili oluşturulan hipotezde (H1B), Deney 1 grubunda yer alan katılımcıların, çevrimiçi etkileşimler esnasında temas ettikleri kişileri “aynı grubun üyesi” olarak değerlendirme düzeylerinin, diğer koşullardaki katılımcılardan daha yüksek olacağı öngörülmüştür. Yapılan analizler sonucunda, deney gruplarının çevrimiçi ortamda etkileşime girilen kişileri aynı grubun üyesi olarak algılama düzeylerinde anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmıştır ($F_{2,135} = 5.63, p = .004, \eta^2 = .08$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırma sonuçları, ortak üst grup kimliğinin belirginleştirildiği Deney 1 grubundaki katılımcıların (*Ort.* = 5.50, *SS* = 1.46) ikili kimlik temsilinin belirginleştirildiği Deney 2 grubundakilerle (*Ort.* = 4.42, *SS* = 1.94) kıyaslandığında, çevrimiçi ortamda etkileşime girdikleri kişileri aynı grubun üyesi olarak algılama düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kontrol grubundakilerin, gruplar arası temas deneyimi yaşadıkları diğer kişileri aynı grubun üyesi olarak algılama düzeyleri (*Ort.* = 5.00, *SS* = 1.70) ise Deney 1 ve Deney 2 gruplarında yer alan katılımcılardan farklılaşmamıştır. Müdahaleden bir ay sonra alınan ölçümlerde aynı analiz tekrarlandığında, katılımcıların temas edilen kişileri aynı grubun birer üyesi olarak değerlendirme düzeylerinde yer aldıkları deney grubunun yine anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($F_{2,135} = 8.96, p < .001, \eta^2 = .12$). Ortak üst grup kimliğinin belirginleştirildiği Deney 1’de yer alan katılımcıların (*Ort.* = 5.55, *SS* = 1.46) etkileşime girdikleri kişileri aynı grubun üyesi olarak algılama düzeylerinin bu kez hem Deney 2’de (*Ort.* = 4.16, *SS* = 1.89) hem de kontrol grubunda (*Ort.* = 4.76, *SS* = 1.67) bulunan katılımcılardan daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, müdahaleden hemen sonraki ölçümlerde Deney 1 ve Deney 2 arasında anlamlı farklılık olmadığına görülmesi nedeniyle H1B’nin kısmen desteklendiğine karar verilmiştir.

H1C’ye göre, hem alt hem de ortak üst grup kimliğinin belirgin hale getirildiği Deney 2 grubundaki katılımcıların çevrimiçi etkileşimler esnasında temas ettikleri kişileri “iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi” olarak değerlendirme düzeylerinin, diğer katılımcılardan daha yüksek olacağı düşünülmüştür. Temas deneyimlerinden hemen sonra alınan ölçümlerle yapılan analizlerde, farklı deney gruplarına atanan katılımcıların çevrimiçi

platformda etkileşime girdikleri kişileri iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi olarak algılama düzeylerinin birbirinden anlamlı ölçüde farklılaştığı görülmüştür ($F_{2,135} = 3.11, p = .048, \eta^2 = .04$). Çiftler arasındaki farklılık yine Deney 1 ve Deney 2 grupları arasında ortaya çıkmış, Deney 2 grubunda bulunan katılımcıların ($Ort. = 4.38, SS = 1.42$) çevrimiçi çalışma gruplarında yer alan kişileri iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi olarak değerlendirme düzeyleri, Deney 1’de yer alan katılımcılarınkinden ($Ort. = 3.61, SS = 1.68$) daha yüksektir. Kontrol grubunda bulunan katılımcılar söz konusu değerlendirmede ($Ort. = 4.03, SS = 1.59$) yine diğer iki grupta yer alanlardan farklılaşmamıştır. Son olarak, temasın ardından manipülasyon kontrolüne ilişkin alınan ikinci ölçümlerde, farklı deney gruplarının temas edilen kişileri iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi olarak algılama düzeylerinin birbirinden anlamlı şekilde farklılaştığı ortaya çıkmıştır ($F_{2,135} = 3.99, p = .02, \eta^2 = .06$). İkili kimlik temsilinin belirginleştirildiği Deney 2 koşulunda bulunan katılımcılar ($Ort. = 4.62, SS = 1.40$) hem Deney 1’de ($Ort. = 3.78, SS = 1.77$) hem de kontrol koşulunda ($Ort. = 3.88, SS = 1.53$) yer alanlara kıyasla temasa girdikleri kişileri iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi olarak değerlendirme düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, H1C’nin kısmen desteklendiği karar verilmiştir.

4.2.3.2. Deney Grupları Arası Karşılaştırma, Aracı ve Düzenleyici Değişken Analizleri

Araştırma kapsamında oluşturulan hipotezleri test etmek amacıyla bir dizi karışık desenli ANOVA uygulanmıştır. Ayrıca, SPSS Macro Process aracılığıyla uygulanan aracı ve düzenleyici değişken analizleri, söz konusu süreçte rol oynadığı düşünülen faktörlerin etkilerinin açığa çıkarılmasına imkân sağlamıştır.

4.2.3.2.1. Dış gruba yönelik tutumlar

Çevrimiçi ortamda gerçekleştirilen temas deneyiminin ve kimlik temsiline ilişkin manipülasyonun, katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarına etkileri 3 (denek içi değişken: ölçüm zamanı/temas öncesi, temasın hemen ardından ilk ölçüm, temastan bir ay sonra ikinci ölçüm) X3 (denekler arası değişken: deney grubu/ Deney 1, Deney 2, Kontrol Grubu) karışık desenli ANOVA tekniği ile test edilmiştir. Bulgular, ölçüm zamanının katılımcıların dış gruplarına yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir ($F_{2,266} = 19.18, p < .001, \eta^2 = .13$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırmalar,

katılımcıların temasın hemen ardından (*Ort.* = 5.24) ve temas deneyimlerinden bir ay sonra (*Ort.* = 5.23) dış grup üyeleri hakkındaki tutumlarının, temas deneyimlerinden önceki dış grup tutumlarından (*Ort.* = 4.81) anlamlı düzeyde daha olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Gruplar arası çevrimiçi temasın hemen ardından ve temas deneyimlerinden bir ay sonra katılımcıların beyan ettiği dış grup tutumları arasında farklılık bulunmamıştır.

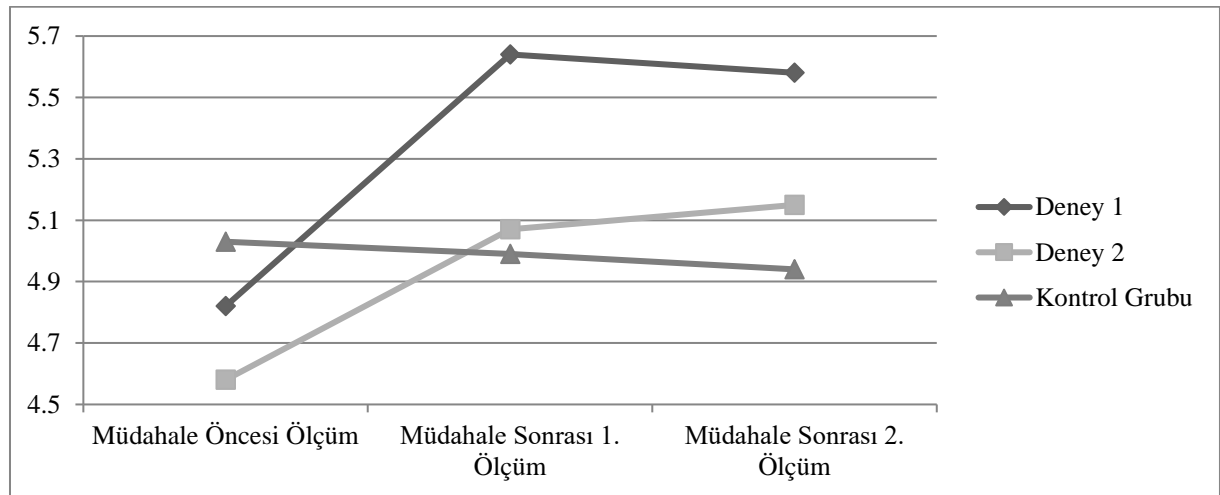
Deney 1 ve Deney 2 koşullarındaki katılımcıların müdahale sonrası ölçümlerde dış gruba yönelik tutumlarının müdahale öncesi ölçümlerden daha olumlu olacağı, Kontrol Grubunda ise böyle bir farklılık ortaya çıkmayacağı yönündeki hipotezleri (H2A ve H2B) test etmek amacıyla her bir deney grubundan gelen veriler için ayrı ayrı varyans analizi uygulanmıştır. Analizler sonucunda, Deney 1 koşulundaki katılımcıların müdahaleden sonraki birinci (*Ort.* = 5.64) ve ikinci ölçümlerde (*Ort.* = 5.58) dış gruba yönelik tutumlarının, müdahale öncesindeki tutumlarından (*Ort.* = 4.82) daha olumlu olduğu görülmüştür ($F_{2,108} = 28.51, p < .001, \eta^2 = .34$). Deney 2 koşulundakiler için de paralel bulgular elde edilmiş, katılımcıların müdahaleden sonraki ölçümlerde dış gruba yönelik tutumlarının (1. ölçüm için, *Ort.* = 5.06; ikinci ölçüm için, *Ort.* = 5.15) müdahale öncesi ölçümlerdeki tutumlarından (*Ort.* = 4.57) daha olumlu olduğu anlaşılmıştır ($F_{2,92} = 11.00, p < .001, \eta^2 = .19$). Kontrol grubu ile ilgili analizlerde üç farklı zaman diliminde alınan ölçümlerde dış grup tutumları (müdahale öncesi ölçüm için, *Ort.* = 5.03; müdahalenin ardından alınan ilk ölçüm için *Ort.* = 4.99; müdahalenin ardından alınan ikinci ölçüm için, *Ort.* = 4.94) birbirinden farklılaşmamıştır ($F_{2,66} = 0.18, p > .05$). Elde edilen tüm bu sonuçlar H2A ve H2B'nin desteklendiğini göstermektedir (*bknz. Şekil 2*).

Faktöryel ANOVA sonuçları, temas deneyiminin yanı sıra katılımcıların yer aldığı deney grubunun da dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin anlamlı olduğunu ortaya koymuştur ($F_{2,133} = 6.67, p = .002, \eta^2 = .09$). Bulgular, ortak grup kimliğinin belirginleştirildiği Deney 1 koşulundaki katılımcıların (*Ort.* = 5.35) dış grup üyelerine yönelik tutumlarının hem Deney 2 (*Ort.* = 4.93) hem de kontrol koşullarındakilerden (*Ort.* = 4.99) daha olumlu olduğuna işaret etmiştir. Dahası, temas deneyimi ve deney grubunun, katılımcıların dış gruba yönelik tutumları üzerindeki ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F_{4,266} = 6.68, p < .001, \eta^2 = .09$). Ayrıntılı analizlerde, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların gruplar arası çevrimiçi temas deneyimi öncesinde dış grup üyelerine yönelik tutumlarının birbirinden farklılaşmazken (Deney 1 *Ort.* = 4.82; Deney 2 *Ort.* = 4.57; Kontrol Grubu *Ort.* = 5.03), temasın hemen ardından ve temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde Deney 1, Deney 2 ve

Kontrol Grubundakilerin dış gruba yönelik tutumları arasında farklılıklar olduğu anlaşılmıştır. Şöyle ki, gruplar arası çevrimiçi temasın hemen ardından ortak üst grup kimliğinin belirgin hale getirildiği Deney 1’de yer alan katılımcıların (*Ort.* = 5.64) diğer üniversitede eğitim alan öğrencilere dair tutumlarının Deney 2 (*Ort.* = 5.07) ve Kontrol Grubunda (*Ort.* = 4.99) yer alan katılımcılardan daha olumlu olduğu anlaşılmıştır. Gruplar arası temas deneyimleri sonlandıktan bir ay sonra alınan ölçümlerde gruplar arasında farklılıkların aynı şekilde sürdüğü, Deney 1’de yer alan katılımcıların (*Ort.* = 5.58) dış gruba yönelik tutumlarının Deney 2 (*Ort.* = 5.15) ve Kontrol Grubunda (*Ort.* = 4.94) yer alan katılımcılardan hala daha olumlu olduğu anlaşılmıştır. Farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların müdahale öncesi ve müdahale sonrası ölçümlerde ifade ettikleri dış gruba yönelik tutumlarda ortaya çıkan değişime *Şekil 2*’de yer verilmiştir.

Müdahale sonrası ölçümlerde Kontrol Grubunda yer alan katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarının Deney 1’de bulunanlardan farklılaşması ve Deney 2’de yer alanlardan farklılaşmaması nedeniyle H2C ve H2D’nin kısmen desteklendiğine karar verilmiştir.

ŞEKİL 2: DENEY 1, DENEY 2 VE KONTROL GRUBUNDA BULUNAN KATILIMCILARIN DIŞ GRUBA YÖNELİK TUTUMLARININ ZAMAN İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Avantajlı ve dezavantajlı grubun çevrimiçi temas deneyimi ardından dış gruba yönelik tutumlarının birbirinden farklılaşacağını ileri sürüldüğü hipotezleri (H2E ve H2F) test etmek adına 3 (denek içi değişken: ölçüm zamanı/temas öncesi, temasın hemen ardından ilk ölçüm, temastan bir ay sonra ikinci ölçüm) X2 (denekler arası değişken: iç grubun konumu/avantajlı,

dezavantajlı) karışık desenli ANOVA uygulanmıştır. Bu analizde küresellik varsayımı ihlal edildiğinden Greenhouse-Geisser düzeltmesi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre ölçüm zamanının katılımcıların dış gruplarına yönelik tutumları üzerinde anlamlı bir etkisi vardır ($F_{1,90,254.94} = 31.98, p < .001, \eta^2 = .19$). Tukey yöntemi kullanılarak yapılan çiftler arası karşılaştırma sonuçlarına göre katılımcıların temasın hemen ardından ($Ort. = 5.31$) ve temas deneyimlerinden bir ay sonra ($Ort. = 5.31$) dış grup üyelerine yönelttikleri tutumları, temas deneyimlerinden önceki dış grup tutumlarından ($Ort. = 4.76$) daha olumludur. Ayrıca, bu analiz sonucunda, iç grubun konumunun (avantajlı/dezavantajlı) dış grup üyelerine yönelik tutumlar üzerindeki etkisi anlamlı değil iken ($F_{1,134} = 0.79, p > .05$); ölçüm zamanı ve iç grubunun konumunun ortak etkisi anlamlı bulunmuştur ($F_{1,90,254.94} = 8.72, p < .001, \eta^2 = .06$). Çiftler arası karşılaştırmalar, avantajlı ($Ort. = 4.62$) ve dezavantajlı ($Ort. = 4.90$) konumda olan öğrencilerin dış gruba yönelik çevrimiçi temas öncesi tutumlarının birbirinden farklılaşmadığını göstermiştir. Öte yandan, temas deneyimlerinden sonraki ölçümler incelendiğinde, avantajlı konumda olan ÇÜ öğrencilerinin hem temas deneyimlerinden hemen sonra (ÇÜ $Ort. = 5.46$; ATÜ $Ort. = 5.17$) hem de gruplar arası temasın sona ermesinden bir ay sonra (ÇÜ $Ort. = 5.46$; ATÜ $Ort. = 5.16$) dezavantajlı grup üyelerinden daha olumlu dış grup tutumuna sahip oldukları ve dolayısıyla H2E ve H2F'nin desteklendiği anlaşılmıştır. ATÜ ve ÇÜ öğrencilerinin dış gruba yönelik tutumların zaman içerisindeki değişimine Şekil3'te yer verilmiştir.

ŞEKİL 3 : AVANTAJLI VE DEZAVANTAJLI GRUBUN DIŞ GRUBA YÖNELİK TUTUMLARININ ZAMAN İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ

4.2.3.2.2. Kolektif eylem niyeti

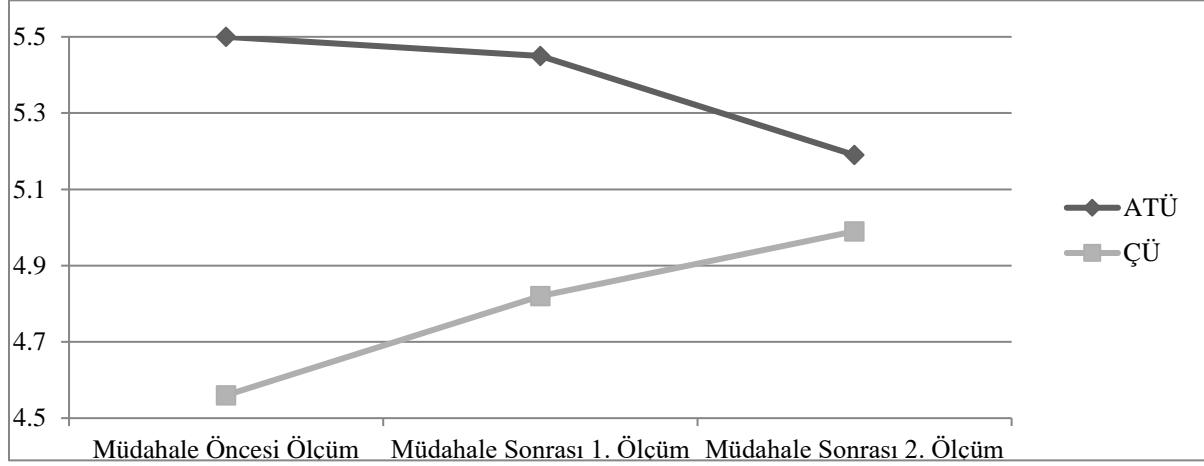
Çevrimiçi temas deneyimlerinin avantajlı ve dezavantajlı grupların kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri ile ilgili hipotez ve araştırma sorularına yanıt aramak için uygulanan 3

(denek içi değişken: ölçüm zamanı/temas öncesi, temasın hemen ardından ilk ölçüm, temastan bir ay sonra ikinci ölçüm) X2 (denekler arası değişken: iç grubun konumu/avantajlı, dezavantajlı) karışık desenli ANOVA sonuçları, çevrimiçi temas deneyiminin öğrencilerin eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme niyetlerine anlamlı etkisi olmadığını ($F_{1,88,254,51} = 0.91, p > .05$); katılımcıların temasın öncesinde alınan ölçümde ($Ort. = 5.03$) ve temasın ardından alınan iki ölçümde (birinci ölçüm $Ort. = 5.14$; ikinci ölçüm $Ort. = 5.09$) benzer düzeyde kolektif eylem niyeti rapor ettiklerini göstermiştir. Öğrenim görülen üniversitenin konumu ise kolektif eylem niyeti üzerinde anlamlı etkiye sahiptir ($F_{1,135} = 16.39, p < .001, \eta^2 = .11$). Dezavantajlı konumda olan ATÜ öğrencilerinin eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme niyeti ($Ort. = 5.38$), avantajlı konumda bulunan ÇÜ öğrencilerinden ($Ort. = 4.80$) daha yüksektir.

Temas deneyimi ve iç grubun konumunun katılımcıların kolektif eylem niyeti üzerindeki ortak etkisi incelendiğinde bu etki de anlamlı bulunmuştur ($F_{1,88,254,51} = 10.38, p < .001, \eta^2 = .07$). Çiftler arası karşılaştırma sonuçlarında, dezavantajlı konumda bulunan ATÜ öğrencilerinin çevrimiçi gruplar arası temas deneyimlerinden önce alınan ölçümlerde kolektif eylem niyetinin ($Ort. = 5.50$), avantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetinden ($Ort. = 4.56$) daha yüksek olduğu ve H3'ün desteklendiği görülmüştür. Çevrimiçi temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini nasıl etkilediği ile ilgili ilk araştırma sorusuna yanıt aramak için gruplar arasındaki farklılığın temas deneyimlerinin ardından nasıl sürdüğü incelenmiş ve gruplar arasındaki temas öncesi farklılığın, temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde aynı örüntüyü gösterdiği; ATÜ öğrencilerinin kolektif eylem niyetinin ($Ort. = 5.45$) ÇÜ öğrencilerinin kolektif eylem niyetinden ($Ort. = 4.82$) yüksek olduğu anlaşılmıştır. Çevrimiçi gruplar arası temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde ise dezavantajlı konumda bulunan öğrencilerin kolektif eylem niyeti ($Ort. = 5.19$) yine avantajlı konumdaki öğrencilerden ($Ort. = 4.99$) yüksek bulunmuş, fakat bu farklılığın anlamlı düzeyde olmadığı anlaşılmıştır. Avantajlı ve dezavantajlı gruptan gelen katılımcıların üç farklı ölçümde rapor ettikleri kolektif eylem niyeti arasındaki değişime *Şekil 4*'te yer verilmiştir.

ŞEKİL 4: AVANTAJLI VE DEZAVANTAJLI GRUBUN KOLEKTİF EYLEM NİYETİNİN ZAMAN İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ

Araştırma kapsamında uygulanan kimlik temsili manipülasyonunun, kolektif eylem niyetine etkilerinin incelendiği ikinci araştırma sorusuna yanıt aramak adına uygulanan varyans analizi sonuçlarında, Deney 1 (*Ort.* = 5.19), Deney 2 (*Ort.* = 5.00) ve Kontrol Grubunda (*Ort.* = 5.30) yer alan öğrencilerin kolektif eylem niyetlerinin birbirinden farklılaşmadığı; bir diğer ifade ile katılımcıların yer aldığı deney grubunun kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı bulunmuştur ($F_{2,134} = 1.25, p > .05$). Kısacası, çevrimiçi temas deneyimleri sırasında bireysel ya da grup kimliklerinin belirgin olması, katılımcıların kolektif eylem niyetinde herhangi bir farklılık yaratmamıştır.

4.2.3.2.3. Sosyal bulunuşlukla ilgili analiz sonuçları

Katılımcıların çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerinin, dış gruba ilişkin tutumları ve kolektif eylem yönelimleri ile ilişkisinde sosyal bulunuşluk düzeyinin oynadığı aracı rol Spss Macro Process ile test edilmiştir. Mevcut çalışma boyunca uygulanan tüm aracı değişken analizleri aynı yöntemle ile test edilmiş ve analizler sırasında veriler 5000 bootstrap örnekleme ile %95 güven aralığında incelenmiştir.

4.2.3.2.3.1. Sosyal Bulunuşluğun Çevrimiçi Temasa İlişkin Değerlendirmeler ve Dış Gruba Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkide Oynadığı Aracı Rol

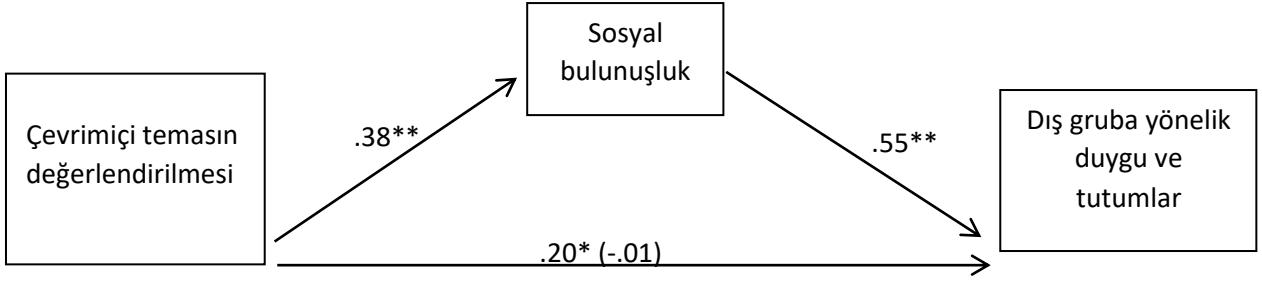
Sosyal bulunuşluğun aracı rolüne ilişkin analizlerde öncelikle, çevrimiçi temas deneyimlerinin ardından alınan her iki ölçümde, katılımcıların çevrimiçi etkileşimler esnasında deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissini, çevrimiçi gruplar arası teması olumlu

değerlendirmeleri ve dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumları arasındaki ilişkide oynadığı aracı rol incelenmiştir (H4A ve H4B).

Aracı değişken analizinde kullanmak üzere, katılımcıların çevrimiçi ortamda gerçekleştirdikleri etkileşimleri ne kadar ilginç, keyifli, tatmin edici ve kapsayıcı algıladıklarının ortalaması alınarak çevrimiçi etkileşimlerin değerlendirilmesine ilişkin yeni bir değer hesaplanmıştır. Ayrıca, aracı değişken analizinde dış gruba yönelik tutum ve duygu termometresi ile ilgili ölçümlerin birleştirilmesi ile tutum ve duyguların birlikte ele alındığı bir değer kullanılmıştır.

Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümler için yapılan aracı test analizlerinde elde edilen doğrudan ve dolaylı etkilere ilişkin katsayılar ve güven aralıkları *Tablo 6*'da verilmiştir. Analizler, katılımcıların çevrimiçi ortamda gerçekleştirdikleri temasa ilişkin değerlendirmelerinin sosyal bulunuşluğa etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir, $\beta = .38$, $t(157) = 8.08$, $p < .01$. Ayrıca, aracı değişken olan sosyal bulunuşluk hissinin, katılımcıların dış gruba yönelik duygularını ve tutumlarını anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur, $\beta = .55$, $t(156) = 4.31$, $p < .01$. Katılımcıların çevrimiçi etkileşimlere dair değerlendirmelerinde dış gruba yönlendirilen duygu ve tutumları anlamlı şekilde etkilediği görülmüştür, $\beta = .20$, $t(157) = 2.51$, $p < .05$. Son olarak, sosyal bulunuşluk ve çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerin aynı anda analize dâhil edildiği modelde, katılımcıların temasa ilişkin değerlendirmelerinin dış gruba yönelik duygu ve tutumlar üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlılığını yitirdiği bulunmuştur (*bknz. Şekil 5*), $\beta = -.01$, $t(157) = -0.11$, $p > .05$. Güven aralıkları arasında sıfır değerinin yer almaması incelenen aracılık etkisinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir (Hayes, 2013). Analizler sonucunda aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğu bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda, dış gruba yönelik duygu ve tutumlardaki varyansın %15'inin aracılık etkisi ile açıklandığı anlaşılmıştır, $R^2 = .15$, $F(2,156) = 12.80$, $p < .01$.

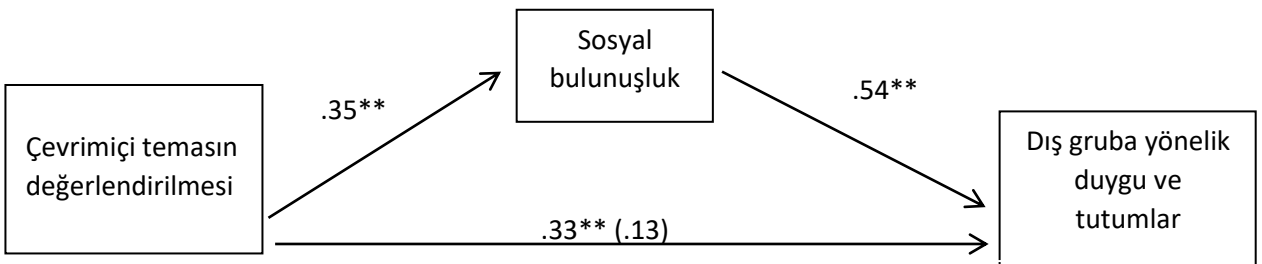
ŞEKİL 5: ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İLK ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerle sosyal bulunuşluğun aracılığına ilişkin uygulanan analizler temas deneyimlerinin bir ay sonrasında alınan ölçümler için yinelenmiştir (bkz. Tablo 6). Analiz sonuçları, katılımcıların çevrimiçi ortamda gerçekleştirdikleri temasa ilişkin değerlendirmelerinin sosyal bulunuşluk hisleri ve dış gruba yönelik duygu ve tutumları üzerindeki etkilerinin anlamlı olduğunu göstermiştir, sırasıyla $\beta = .35$, $t(134) = 7.21$, $p < .01$; $\beta = .33$, $t(134) = 4.35$, $p < .01$. Ayrıca, sosyal bulunuşluk hissini, katılımcıların dış gruba yönelik duygularını ve tutumlarını anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur, $\beta = .54$, $t(133) = 4.36$, $p < .01$. Sosyal bulunuşluk ve çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerin aynı anda analize dâhil edildiği modelin sonuçlarına bakıldığında, katılımcıların temasa ilişkin değerlendirmelerinin dış gruba yönelik duygu ve tutumlar üzerindeki etkisinin anlamlılığını yitirdiği görülmüştür (bkz. Şekil 6), $\beta = .13$, $t(133) = 1.63$, $p > .05$. Aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerleri sıfırın üstünde bulunmuş ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlardaki varyansın %23'ünün aracılık modeli ile açıklandığı anlaşılmıştır, $R^2 = .23$, $F(2,133) = 20.25$, $p < .01$.

ŞEKİL 6: ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİNCİ ÖLÇÜMDE SOSYAL

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

T2	Temas Değerlendirmesi- Sosyal Bulunuşluk- Dış Grup Duygu ve Tutumu	.13 (.08)	.09	.29
		Nokta		
		Tahmin		
	Dolaylı Etki	.1916		
	Doğrudan Etki	.1353		
	Toplam Etki	.3269		

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$

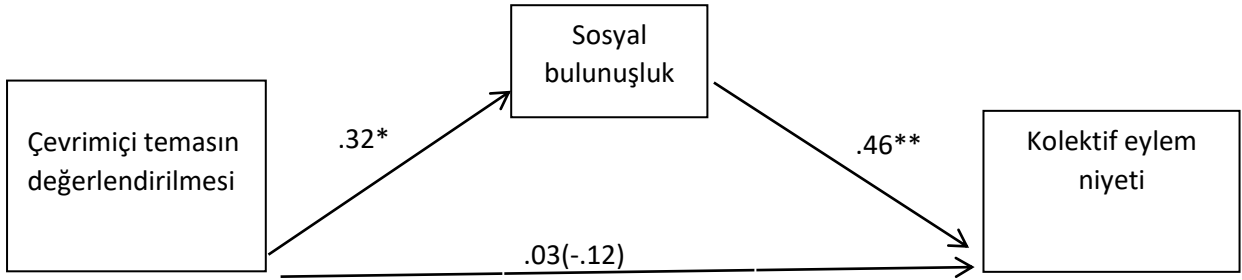
4.2.3.2.3.2.Sosyal Bulunuşluğun Çevrimiçi Temasa İlişkin Değerlendirmeler ve Kolektif Eylem Niyeti Arasındaki İlişkide Oynadığı Aracı Rol

Çevrimiçi temas deneyimlerinin ardından alınan her iki ölçümde, katılımcıların çevrimiçi etkileşimler esnasında deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissini, çevrimiçi gruplar arası teması olumlu değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide oynadığı aracı rol avantajlı (H5A/H5B) ve dezavantajlı (H6A/H6B) gruplar için ayrı ayrı incelenmiştir.

Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümlerde avantajlı gruptan gelen verilerle yapılan analizlerin sonucunda, sosyal bulunuşluğun katılımcıların kolektif eylem niyetini anlamlı şekilde yordadığı anlaşılmıştır, $\beta = .46$, $t(58) = 3.02$, $p < .05$ (bkz. Şekil 7). Katılımcıların temasa ilişkin olumlu değerlendirmeleri, aracı değişken olansosyal bulunuşluk düzeyini yordarken [$\beta = .32$, $t(59) = 3.41$, $p < .05$]; bağımlı değişken olan kolektif eylem niyetinin anlamlı düzeyde yordamamıştır [$\beta = .03$, $t(59) = 0.24$, $p > .05$]. Baron ve Kenny (1986: 1176) aracılık analizi yapabilmek için üç koşulun sağlanması gerektiğini ileri sürmüştür: Bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olması, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin anlamlı olması ve bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasındaki anlamlı ilişkinin, aracı değişken ikinci adımda regresyon analizine dâhil edildiğinde ortadan kalkması (tam aracılık etkisi) ya da bu ilişkinin gücünde azalma meydana gelmesi (kısmi aracılık etkisi). Baron ve Kenny'nin aracı değişken analizi yapabilmenin koşullarından birisi olarak öne sürdüğü bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yordaması koşulunun son dönemdeki bazı araştırmacılar tarafından eleştirildiği görülmektedir (Rucker, Preacher, Tormala ve Petty, 2011: 361). Örneğin, Rucker ve arkadaşları (2011: 362) bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişki anlamlı olmasa dahi anlamlı bir aracılık etkisinin

mümkün olduğunu ifade ettikleri çalışmalarında, aracı değişken analizi uygulanırken dolaylı etki büyüklüğüne odaklanılması gerektiğini ifade etmiştir. Temasa ilişkin değerlendirmelerin kolektif eylem niyetini yordayıcılığının anlamlı bulunmadığı mevcut Process analizi sonucunda, aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğu anlaşılmıştır (bkz. Tablo 7). Bu sonuç, temas deneyimlerinin hemen ardından avantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde temasa ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkinin sosyal bulunuşluk aracılığı üzerinden ortaya çıktığına [$R^2 = .13$, $F(2,58) = 4.61$, $p < .05$] ve H5A'nın desteklendiğine işaret etmektedir.

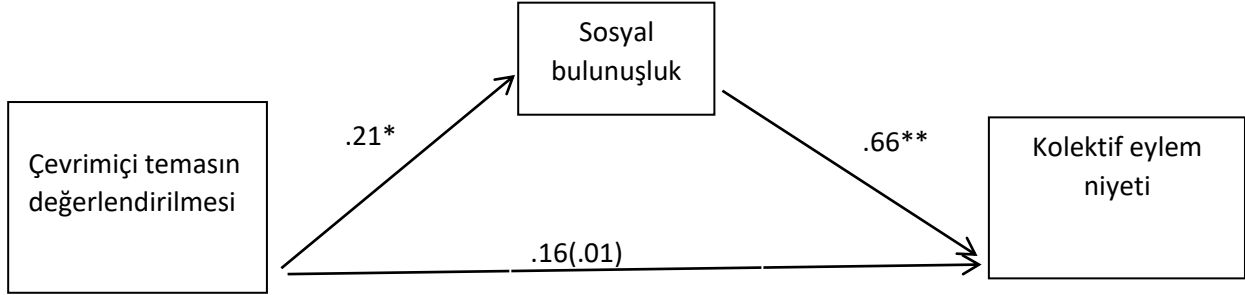
ŞEKİL 7: AVANTAJLI GRUPTAN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İLK ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasin değerlendirilmesi ve kolektif eylem niyeti arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

Çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra avantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde sosyal bulunuşluğun aracılığına ilişkin tekrarlanan analizlerde avantajlı grubun temasa ilişkin değerlendirmelerinin katılımcıların sosyal bulunuşluk düzeyini anlamlı şekilde yordarken [$\beta = .21$, $t(52) = 2.67$, $p < .05$]; kolektif eylem niyetini anlamlı şekilde yordamadığını, [$\beta = .16$, $t(52) = 1.40$, $p > .05$] ortaya koymuştur (Şekil 8). Sosyal bulunuşluğun katılımcıların kolektif eylem niyetini yordayıcı gücü ise anlamlıdır, $\beta = .66$, $t(51) = 3.75$, $p < .01$. Process analizi, aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğunu gösterdiğinden (bkz. Tablo 7), avantajlı grubun kolektif eylem yöneliminde artışın sosyal bulunuşluk aracılığıyla ortaya çıktığı [$R^2 = .12$, $F(2,51) = 8.27$, $p < .05$] ve dolayısıyla H5B'nin desteklendiği anlaşılmıştır.

ŞEKİL 8: AVANTAJLI GRUPTAN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN BİR AY SONRA ALINAN İKİNCİ ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve kolektif eylem niyeti arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

TABLO 7: AVANTAJLI GRUP ÜYELERİNDEN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİ ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULANAN ANALİZLERDEN ELDE EDİLEN YOL KATSAYILARI VE DOLAYLI ETKİ SONUÇLARI

Model Yolları	Yol Katsayıları (SH)	Bootstrap Dolaylı Etki	
		Güven Aralığı	
		Alt Limit	Üst Limit
Model			
Temas Değerlendirmesinden Sosyal Bulunuşluktan	.03(.12) .32* (.09)		
Temas Değerlendirmesi- Sosyal Bulunuşluk- Kolektif Eylem Niyeti	.46** (.15)	-.12 (.12)	.05 .28
	Nokta Tahmin		

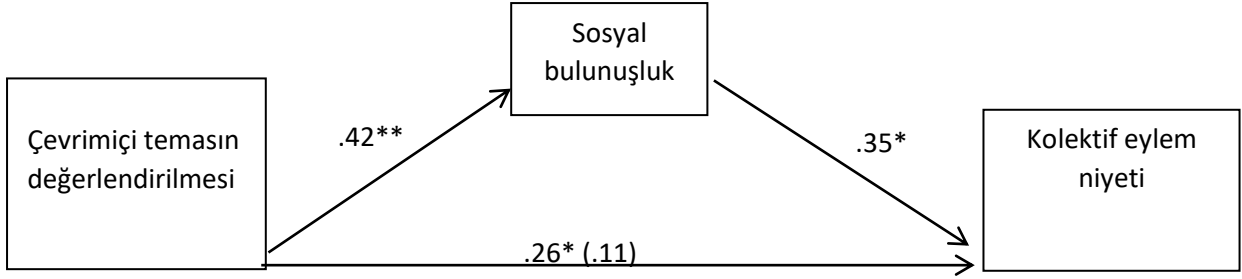
Dolaylı Etki	.1522			
Doğrudan Etki	-.1232			
Toplam Etki	.0290			
Temas	.16 (.11)	.21* (.08)		
Değerlendirmesinden				
Sosyal Bulunuşluktan	.66** (.18)			
Temas Değerlendirmesi-		.01 (.11)	.08	.29
Sosyal Bulunuşluk-				
Kolektif Eylem Niyeti				
		Nokta		
		Tahmin		
Dolaylı Etki	.1466			
Doğrudan Etki	.0183			
Toplam Etki	.1649			

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$

Avantajlı grupla yapılan aracılık analizlerinin ardından aynı analizler dezavantajlı gruptan katılımcılar için çevrimiçi temas deneyimlerinin ardından alınan iki ölçüm için yinelenmiştir. Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümlerde dezavantajlı gruptan gelen verilerle yapılan analizler, katılımcıların çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerinin sosyal bulunuşluk düzeyini [$\beta = .42$, $t(95) = 8.36$, $p < .01$] ve kolektif eylem niyetini [$\beta = .26$, $t(95) = 3.70$, $p < .05$] anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir. Çevrimiçi temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerin ve sosyal bulunuşluğun aynı anda analize dâhil edildiği modelde, katılımcıların temasa ilişkin değerlendirmelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlılığını yitirdiği anlaşılmıştır (*bknz. Şekil 9*), $\beta = .11$, $t(94) = 1.30$, $p > .05$. Analizler sonucunda aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğu bulunmuştur (*bknz. Tablo 8*). Sonuçlar, temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde dezavantajlı grup üyeleri için temasa ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkinin sosyal bulunuşluk aracılığı üzerinden ortaya çıktığına işaret etmiştir, $R^2 = .18$, $F(2,94) = 10.09$, $p < .01$. Dezavantajlı grup üyelerinin temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerinin sosyal bulunuşluk hissini artırmasıyla, sosyal bulunuşluk hissindeki artışın da kolektif eylem niyetinin artması ile ilişkili olduğu anlaşıldığından, dezavantajlı grubun kolektif eylem yöneliminde azalma görüleceğinin belirtildiği H6A'nın desteklenmediği anlaşılmıştır.

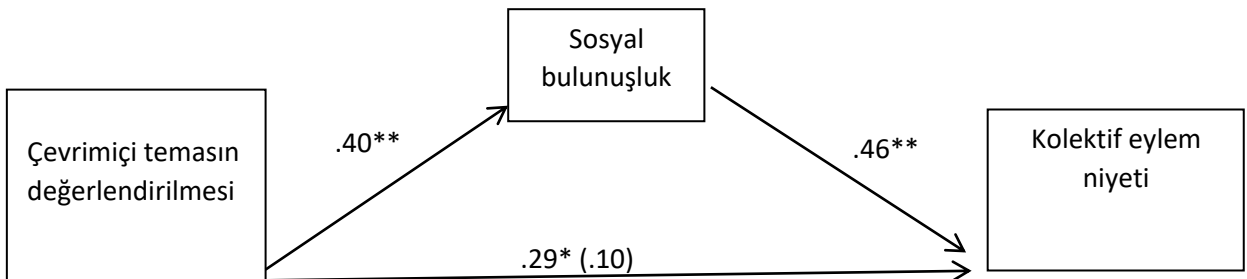
ŞEKİL 9: DEZAVANTAJLI GRUPTAN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İLK ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve kolektif eylem niyeti arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

Çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra dezavantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde sosyal bulunuşluğun aracılığına ilişkin uygulanan analizler- temasın hemen ardından alınan ölçümlere benzer şekilde- katılımcıların çevrimiçi ortamda gerçekleştirdikleri temasa ilişkin değerlendirmelerinin sosyal bulunuşluğu [$\beta = .40$, $t(82) = 6.43$, $p < .01$] ve kolektif eylem niyetini [$\beta = .29$, $t(82) = 3.71$, $p < .01$] anlamlı şekilde yordadığını ortaya koymuştur (bkz. Şekil 10). Sosyal bulunuşluğun dâhil edildiği analizde, katılımcıların temasa ilişkin değerlendirmelerinin kolektif eylem niyeti üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlılığını yitirdiği, [$\beta = .10$, $t(81) = 1.12$, $p > .05$] ve aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralıklarında sıfır değerinin yer almadığı (bkz. Tablo 8) görüldüğünden sosyal bulunuşluğun, temasa ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide anlamlı aracılık etkisi olduğu anlaşılmıştır, [$R^2 = .26$, $F(2,81) = 14.63$, $p < .01$]. Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümlerdeki gibi kolektif eylem niyetinde beklenenin tersine bir etki görülmesi nedeniyle H6B'nin desteklenmediğine karar verilmiştir.

ŞEKİL 10: DEZAVANTAJLI GRUPTAN ÇEVİRİMİÇİ TEMASTAN BİR AY SONRA ALINAN İKİNCİ ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$, Sosyal bulunuşluk analize dâhil edildiğinde, çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve kolektif eylem niyeti arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

TABLO 8: DEZAVANTAJLI GRUP ÜYELERİNDEN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİ ÖLÇÜMDE SOSYAL BULUNUŞLUĞUN ARACILIK ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULANAN ANALİZLERDEN ELDE EDİLEN YOL KATSAYILARI VE DOLAYLI ETKİ SONUÇLARI

Model Yolları	Yol Katsayıları (SH)	Bootstrap Dolaylı Etki		
		Güven Aralığı		
		Alt	Üst	
		Limit	Limit	
Model				
Temas	.26*(.07)	.42** (.05)		
Değerlendirmesinden				
Sosyal Bulunuşluktan	.35* (.15)			
Temas Değerlendirmesi-		.11 (.09)	.01	.28
Sosyal Bulunuşluk-				
Kolektif Eylem Niyeti				
	Nokta			
	Tahmin			
Dolaylı Etki	.1449			
Doğrudan Etki	.1196			
Toplam Etki	.2645			
Temas	.29 (.08)	.40* (.06)		
Değerlendirmesinden				
Sosyal Bulunuşluktan	.46** (.12)			
Temas Değerlendirmesi-		.10(.09)	.08	.32
Sosyal Bulunuşluk-				
Kolektif Eylem Niyeti				
	Nokta			
	Tahmin			
Dolaylı Etki	.2924			
Doğrudan Etki	.1013			
Toplam Etki	.1911			

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$

4.2.3.2.4. Meşruiyet algısı

Mevcut tez çalışmasında, gruplar arası temas ve kimlik belirginliğine ilişkin manipülasyonun katılımcıların eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısında farklılık yaratıp yaratmadığı, 3 (denek içi değişken: ölçüm zamanı/temas öncesi, temasın hemen ardından ilk ölçüm, temastan bir ay sonra ikinci ölçüm) X3 (denekler arası değişken: deney grubu/ Deney 1, Deney 2, Kontrol Grubu) karışık desenli ANOVA tekniği ile incelenmiş ve temas deneyiminin katılımcıların meşruiyet algısı üzerindeki etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{2,270} = 9.59, p < .001, \eta^2 = .06$). Gruplar arasında herhangi bir temas gerçekleşmeden katılımcıların beyan ettiği eşitsizliklere dair meşruluk algısı düzeyinin ($Ort. = 2.54$) temasın hemen sonrasında ($Ort. = 2.80$) ve temas deneyimlerinden bir ay sonra ($Ort. = 2.94$) rapor ettikleri meşruiyet algısından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu anlaşılmıştır.

Uygulanan varyans analizi sonucunda, katılımcıların yer aldığı deney grubunun ($F_{2,135} = 0.63, p > .05$) gruplar arasındaki eşitsizliklere dair meşruiyet algısına anlamlı etki etmediği anlaşılmıştır. Bu sonuç, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısının birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Temas deneyimi-deney grubu arasındaki etkileşimin de katılımcıların eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı üzerindeki etkisi anlamlı değildir, ($F_{4,270} = 1.85, p > .05$). Yani, Deney 1, Deney 2 ve Kontrol Grubunda yer alan katılımcıların üç farklı ölçümdeki meşruiyet düzeyleri arasında anlamlı farklılık yoktur (*bknz. Tablo 9*). Bu bulgular sonucunda, Deney 1 ve Deney 2'deki katılımcıların müdahale öncesi ve sonrası meşruiyet algısında farklılık olacağı, Kontrol Grubundakilerin meşruiyet düzeyinde ise ölçüm zamanları arasında bir farklılık beklenmediğinin ileri sürüldüğü H7A'nın ve katılımcıların yer aldıkları deney grubunun meşruiyet düzeyleri üzerinde anlamlı etkisi olacağına belirtildiği H7B ve H7C'nin desteklenmediği anlaşılmıştır.

Çevrimiçi temas deneyimleri öncesinde ve sonrasında avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin meşruiyet algısını incelemek için uygulanan varyans analizi sonuçları, iç grubun konumun katılımcıların meşruiyet algısı üzerinde bir etkiye sahip olduğunu; avantajlı konumdaki ÇÜ öğrencilerinin eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısının ($Ort. = 3.03$) dezavantajlı konumda bulunan ATÜ öğrencilerinin meşruiyet algısından ($Ort. = 2.61$) daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Temas deneyimi ve iç grubun konumunun meşruiyet algısı üzerindeki ortak etkisi ise anlamlı bulunmamıştır ($F_{2,272} = 2.07, p > .05$). Yani, her üç ölçümde avantajlı konumdaki öğrencilerin eşitsizlikleri meşru algılama düzeyi dezavantajlı

konumdakilerden anlamlı şekilde yüksektir. Bu bulgular H8'in desteklendiğini göstermektedir (bkz. Tablo 9). Avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin müdahale öncesi ve sonrası ölçümlerde rapor ettiklerimeşruiyet algısındaki değişim Şekil 11'de sunulmuştur.

TABLO 9: DENEY GRUPLARININ VE AVANTAJLI/DEZAVANTAJLI GRUBUN ÜÇ FARKLI ÖLÇÜMDEKİ EŞİTSİZLİKLERE İLİŞKİN MEŞRUIYET ALGISININ ORTALAMA DEĞERLERİ

Deney Grupları	T1	T2	T3
Deney 1	2.67	2.89	2.90
Deney 2	2.72	2.76	2.97
Kontrol Grubu	2.21	2.73	2.96
Grubun Konumu			
Avantajlı Grup	2.90	3.12	3.05
Dezavantajlı Grup	2.36	2.60	2.86

ŞEKİL 11: AVANTAJLI VE DEZAVANTAJLI GRUBUN EŞİTSİZLİKLERE YÖNELİK MEŞRUIYET ALGISININ ZAMAN İÇERİSİNDEKİ DEĞİŞİMİ

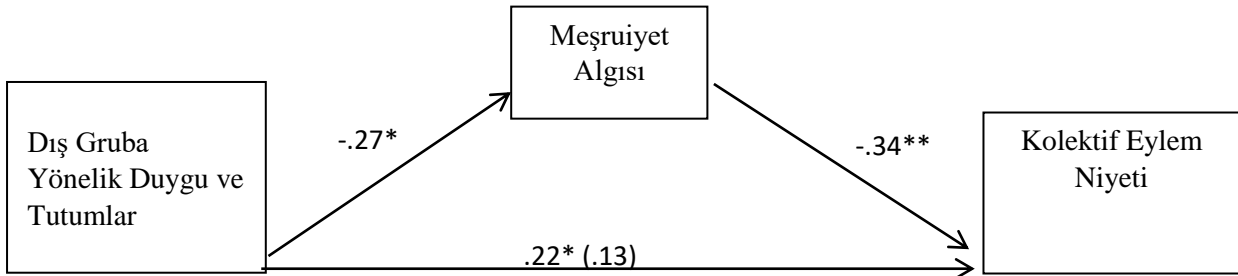

4.2.3.2.4.1. Meşruiyet Algısının Aracı Rolüne İlişkin Analizler

Çevrimiçi temas deneyimlerinin ardından katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının kolektif eylem niyetleri üzerindeki etkilerinin avantajlı ve dezavantajlı grup için farklılaşacağı, ayrıca bu etkinin meşruiyet algısı üzerinden ortaya çıkacağı ileri sürüldüğü hipotezleri (H9A, H9B, H10A, H10B) test etmek adına, temasın ardından alınan her iki ölçüm için avantajlı ve dezavantajlı gruplardan gelen veriler ayrı ayrı aracılık analizine tabi tutulmuştur.

Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümlerde avantajlı gruptan gelen verilerle yapılan analizlerin sonucunda, katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algıları üzerinde anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur, $\beta = -.27$, $t(59) = -2.28, p < .05$. Ayrıca, katılımcıların beyan ettikleri meşruiyet algısının ve dış gruba yönlendikleri duygu ve tutumlarının kolektif eylem niyetlerini anlamlı şekilde yordadığı görülmüştür, sırasıyla $\beta = -.34$, $t(58) = -3.54, p < .01$; $\beta = .22$, $t(59) = 2.40, p < .05$. Son olarak, dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve meşruiyet algısının aynı anda analize dâhil edildiği modelde, katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının kolektif eylem üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlılığını yitirdiği görülmüştür (bkz. Şekil 12), $\beta = .13$, $t(58) = 1.51, p > .05$. Analizler sonucunda aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğu bulunmuş (bkz. Tablo 10), avantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetindeki varyansın %9'unun meşruiyet algısının aracılık etkisi ile açıklandığı anlaşılmıştır, $R^2 = .09$, $F(1,59) = 5.75, p < .05$. Elde edilen bulgular H9A'nın desteklendiğini göstermiştir.

ŞEKİL 12: AVANTAJLI GRUP ÜYELERİNDEN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İLK ÖLÇÜMDE MEŞRUIYET ALGISININ ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$ ** $p < .01$, Meşruiyet algısı analize dâhil edildiğinde dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde meşruiyet algısının aracılık etkisi ile ilgili avantajlı grupla yapılan analizler temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan verilerle tekrarlanmıştır (bkz. Tablo 10). Katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının meşruiyet algısını ve kolektif eylem niyetini anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur, sırasıyla $\beta = -.37$, $t(51) = -2.71, p < .05$; $\beta = .37$, $t(51) = 3.39, p < .01$. Sonuçlarda, aracı değişken olan meşruiyet algısının katılımcıların kolektif eylem niyetini yordama

gücünün anlamlı olmadığı [$\beta = -.18$, $t(50) = -1.62$, $p > .05$] ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve meşruiyet algısının aynı anda analize dâhil edildiği modelde, katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının kolektif eylem üzerindeki yordayıcı gücünün anlamlılığını koruduğubulunmuştur, $\beta = .30$, $t(50) = 2.65$, $p < .05$ .Analizler sonucunda aracı değişken modelinin güven aralığına ilişkin alt değerın sıfırın altında ve üst değerın ise sıfırın üstünde olduğu görülmüştür(*bknz. Tablo 10*). Dolayısıyla, avantajlı grup üyelerinde meşruiyet algısının dış gruba yönelik duygular ve kolektif eylem niyeti ilişkisindeki aracı rolü temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde anlamlı olmadığı ve H9B'nin desteklenmediği anlaşılmıştır.

Avantajlı grupla yapılan analizler dezavantajlı gruptan katılımcılar için çevrimiçi temas deneyimlerinin ardından alınan iki ölçüm için yinelenmiştir. Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümler için uygulanan aracı değişken analizi sonuçlarında, aracı değişken olan meşruiyet algısının katılımcıların kolektif eylem niyetini yordadığı [$\beta = -.19$, $t(94) = -2.14$, $p < .05$]; öte yandan dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının meşruiyet algısını ve kolektif eylem niyetini anlamlı şekilde yordamadığı görülmüştür,[sırasıyla $\beta = -.05$, $t(95) = -0.05$, $p > .05$; $\beta = .07$, $t(95) = 0.86$, $p > .05$]. Bu sonuçlar, temasın hemen ardından alınan ölçümler için dezavantajlı grup üyelerinde meşruiyet algısının dış gruba yönelik duygular ve kolektif eylem niyeti ilişkisindeki aracı rolünün anlamlı olmadığına ve dolayısıyla H10A'nın desteklenmediğe işaret etmektedir.

Çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra dezavantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde meşruiyet algısının aracılığına ilişkin uygulanan analizler, dış gruba yönelik duygu ve tutumların katılımcıların meşruiyet algısını anlamlı şekilde yordamadığını ortaya koymuştur, $\beta = .01$, $t(81) = 0.06$, $p > .05$. Bu ölçümde dış gruba yönelik duygu ve tutumların kolektif eylem niyeti üzerindeki yordayıcı gücü anlamlı bulunurken, meşruiyet algısının kolektif eylem niyetini yordama gücünün anlamlı olmadığı [sırasıyla $\beta = .28$, $t(81) = 2.99$, $p < .05$; $\beta = -.09$, $t(80) = -0.87$, $p > .05$] ve H10B'nin desteklenmediği anlaşılmıştır.

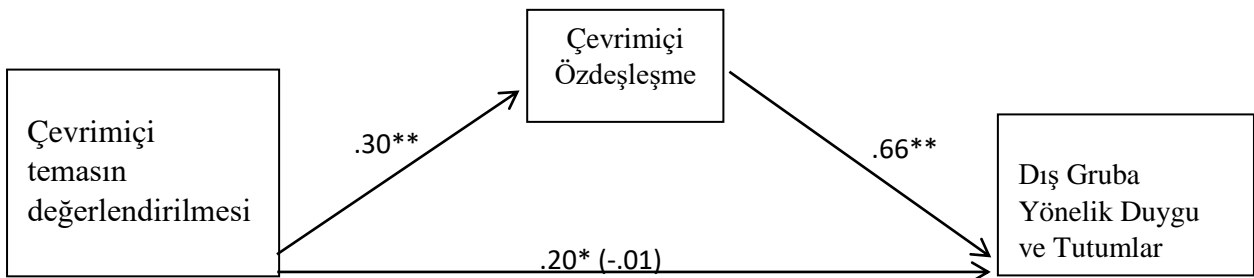
TABLO 10: AVANTAJLI GRUP ÜYELERİNDEN ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİ ÖLÇÜMDE MEŞRUIYET ALGISININ ARACILIK ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULANAN ANALİZLERDEN ELDE EDİLEN YOL KATSAYILARI VE DOLAYLI ETKİ SONUÇLARI

Model Yolları	Yol Katsayıları (SH)		Bootstrap Dolaylı Etki		
			Güven Aralığı		
			Alt Limit	Üst Limit	
Model					
Dış Gruba Yönelik Duygu ve Tutumlardan	.22* (.10)	-.27* (.11)			
Meşruiyet Algısından	-.34** (.09)				
Temas Değerlendirmesi-			.13 (.09)	.01	.18
Dış Grup Duygu ve Tutumu- Meşruiyet Algısı- Kolektif Eylem Niyeti					
	Nokta Tahmin				
Dolaylı Etki	.0909				
Doğrudan Etki	.1364				
Toplam Etki	.2273				
Dış Gruba Yönelik Duygu ve Tutumlardan	.37** (.11)	-.37* (.14)			
Meşruiyet Algısından	-.18 (.11)				
Temas Değerlendirmesi-			.30* (.06)	-.01	.21
Dış Grup Duygu ve Tutumu- Meşruiyet Algısı- Kolektif Eylem Niyeti					
	Nokta Tahmin				
Dolaylı Etki	.0655				
Doğrudan Etki	.3019				
Toplam Etki	.3674				

4.2.3.2.5. Çevrimiçi özdeşleşme düzeyi ile ilgili analizler

Çevrimiçi temas deneyimlerinin, temas deneyimlerine ilişkin değerlendirmeler ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki ilişki oynadığı aracı rol temasın ardından alınan her iki ölçüm için ayrı ayrı incelenmiştir. Temasın hemen ardından alınan ölçümden gelen analiz sonuçları, katılımcıların çevrimiçi temas deneyimleri ile ilgili değerlendirmelerinin dış gruba yönelik duygu ve tutumları ile çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeylerini anlamlı şekilde yordadığını göstermiştir, [sırasıyla $\beta = .20$, $t(157) = 2.51$, $p < .05$; $\beta = .30$, $t(157) = 6.54$, $p < .01$]. Ayrıca, çevrimiçi grup kimliği ile özdeşleşme düzeyinin dış grup üyelerine yönlendirilen duygu ve tutumları yordama gücünün de anlamlı olduğu bulunmuştur, $\beta = .66$, $t(156) = 5.22$, $p < .01$. Son olarak, katılımcıların çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerinin ve çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aynı anda analize dâhil edildiği modelde, katılımcıların çevrimiçi temas ilişkin değerlendirmelerinin dış gruba yönelik duygu ve tutumları yordayıcı gücünün anlamlılığını yitirdiği görülmüştür (*bknz. Şekil 13*), $\beta = -.01$, $t(156) = -0.01$, $p > .05$. Analizler sonucunda aracı değişken modelinin alt ve üst sınırdaki güven aralığı değerlerinin sıfırın üstüne olduğu bulunmuştur (*bknz. Tablo 11*). Bulgular, dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumlardaki varyansın %18'inin çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aracılık etkisi ile açıklandığını [$R^2 = .18$, $F(2,156) = 17.31$, $p < .01$] ve sonuç olarak H11A'nın desteklendiğini ortaya koymuştur.

ŞEKİL 13: TEMASIN ARDINDAN ALINAN İLK ÖLÇÜMDE ÇEVİRİMİÇİ ÖZDEŞLEŞME DÜZEYİNİN ARACILIK ETKİSİ

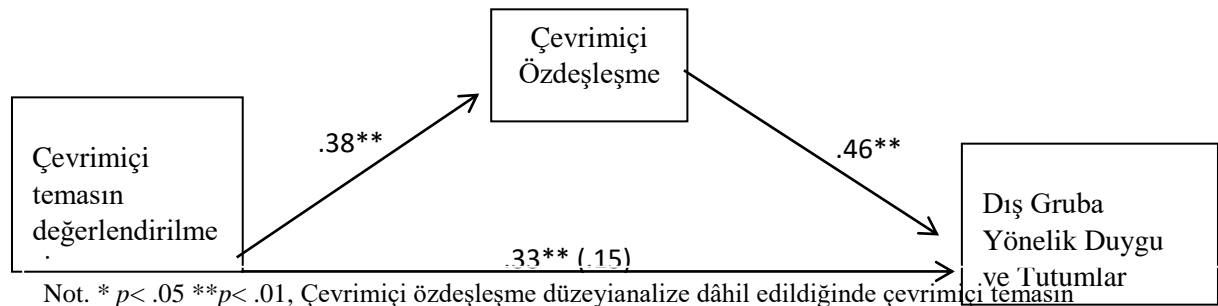

Not. * $p < .05$ ** $p < .01$, Çevrimiçi özdeşleşme düzeyi analize dâhil edildiğinde çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde

Çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aracılık etkisinin temas deneyimlerinden bir ay sonra devam edip etmediğini anlamak üzere aracılık analizi tekrar edilmiştir. Bulgular, temasa ilişkin değerlendirmelerin çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyini ve dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumları anlamlı düzeyde yordadığını göstermiştir, sırasıyla $\beta = .38$, $t(134) = 7.50$, $p < .01$; $\beta = .33$, $t(134) = 4.35$, $p < .01$. Ayrıca, çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumları yordayıcı gününün de anlamlı düzeyde olduğu bulunmuştur, $\beta = .46$, $t(133) = 3.76$, $p < .01$. Çevrimiçi temasa ilişkin değerlendirmelerin dış gruba yönelik duygu ve tutumları yordayıcı gücünün, çevrimiçi özdeşleşme düzeyinin dâhil edildiği modelde ortadan kalktığı anlaşılmıştır (bkz. Şekil 14), $\beta = .15$, $t(133) = 1.78$, $p > .05$. Bulgular, aracı değişken analizine ilişkin güven aralıklarının alt ve üst sınırları arasında sıfır değerinin bulunmadığını ve grupla özdeşleşme düzeyinin aracılık etkisinin çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde anlamlılığını koruduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 11). Analizler sonucunda, dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumlardaki varyansın %20'sinin çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aracılık etkisi ile açıklandığı [$R^2 = .20$, $F(2,133) = 17.47$, $p < .01$] ve H10B'nin desteklendiği anlaşılmıştır.

ŞEKİL 14: TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİNCİ ÖLÇÜMDE ÇEVİRİMİÇİ ÖZDEŞLEŞME DÜZEYİNİN ARACILIK ETKİSİ

Not. * $p < .05$ ** $p < .01$, Çevrimiçi özdeşleşme düzeyi analize dâhil edildiğinde çevrimiçi temasın değerlendirilmesi ve dış gruba yönelik duygu ve tutumlar arasındaki regresyon katsayısı parantez içinde verilmiştir.

TABLO 11: ÇEVİRİMİÇİ TEMASIN ARDINDAN ALINAN İKİ ÖLÇÜMDE ÇEVİRİMİÇİ ÖZDEŞLEŞME DÜZEYİNİN ARACILIK ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULANAN ANALİZLERDEN ELDE EDİLEN YOL KATSAYILARI VE DOLAYLI ETKİ SONUÇLARI

Model Yolları	Yol Katsayıları (SH)		Bootstrap Dolaylı Etki		
			Güven Aralığı		
			Alt Limit	Üst Limit	
Model					
Temas	.20* (.08)	.30** (.05)			
Değerlendirmesinden					
Çevrimiçi Özdeşleşme	.66** (.13)				
Düzeyinden					
Temas Değerlendirmesi- Çevrimiçi Özdeşleşme- Dış Grup Duygu ve Tutumu			-.01 (.05)	.12	.31
	Nokta Tahmin				
Dolaylı Etki	.2026				
Doğrudan Etki	-.0011				
Toplam Etki	.2015				
Temas	.33** (.07)	.38** (.05)			
Değerlendirmesinden					
Çevrimiçi Özdeşleşme	.46** (.12)				
Düzeyinden					
Temas Değerlendirmesi- Çevrimiçi Özdeşleşme- Dış			.15 (.09)	.07	.28

Grup Duygu ve Tutumu	
	Nokta Tahmin
Dolaylı Etki	.1747
Doğrudan Etki	.1522
Toplam Etki	.3269

4.2.3.2.6. Alt grupla özdeşleşme düzeyi

Katılımcıların alt grup kimlikleri ile özdeşleşme düzeyinin, dış gruba yönelik duygu ve tutumları ile kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkidedüzenleyici bir rol oynayıp oynamadığını sınamak üzere Process Macro aracılığıyla uygulanan düzenleyici değişken analizi,müdahale sonrasında alınan iki ölçüm için ayrı ayrı uygulanmıştır.Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerle yapılan analizler sonucunda, katılımcıların dış gruba yönelik duygu ve tutumlarının ve alt grupla özdeşleşme düzeylerinin,kolektif eylem niyetinlerini anlamlı şekilde yordamadığı anlaşılmıştır,sırasıyla $\beta = .28$, $t(154) = 1.04$, $p > .05$; $\beta = .08$, $t(154) = 0.18$, $p > .05$ .Bu analizde, dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve alt grup kimliği ile özdeşleşme düzeyinin bir arada ele alındığı etkileşim değişkeninin etkisinin de anlamlı olmadığı görülmüştür, $\beta = -.04$, $t(154) = -0.52$, $p > .05$. Bulgular, çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde katılımcıların alt grupları ile özdeşleşme düzeyinin dış gruba yönelik duygu ve tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide düzenleyici etkisinin anlamlı olmadığını [$F(3, 154) = 0.27$, $p > .05$] ve dolayısıyla H11A'nın desteklenmediğini ortaya koymuştur.

Çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından alınan ölçümlerde alt grupla özdeşleşme düzeyinin düzenleyici rolü ile ilgili uygulanan analizler temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümler için yinelenmiş, sonuçlarda ne dış gruba yönelik duygu ve tutumların ne de alt grupla özdeşleşme düzeyinin katılımcıların kolektif eylem niyetini anlamlı şekilde yordadığı bulunmuştur, sırasıyla $\beta = -.24$, $t(128) = -0.51$, $p > .05$; $\beta = -.77$, $t(128) = -1.24$, $p > .05$. Ayrıca, etkileşim değişkeninin kolektif eylem niyetini yordama gücünün de anlamlı olmadığı [$\beta = .14$, $t(128) = 1.22$, $p > .05$], sonuç olarak alt grupları ile özdeşleşme düzeyinin ilgili ilişkide düzenleyici bir rol oynamadığı ortaya çıkmıştır [$F(3, 128) = 1.49$, $p > .05$]. Bu bulgular doğrultusunda H11B'nin desteklenmediği anlaşılmıştır.

4.3.TARTIŞMA

Sosyal psikoloji literatürü incelendiğinde, toplumsal yapıdaki gruplar arasındaki eşitsizlikleri azaltmak adına geliştirilen iki temel model olduğu görülür. Bunlar gruplar arasında uyumu artırma ve kolektif eylem modelleridir (Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto, 2009: 120; Wright ve Lubensky, 2009: 293). Mevcut araştırma, gruplar arası uyum artırma yaklaşımının bireylerin dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini çevrimiçi bir ortamda incelemek amacıyla yürülmüştür. Bu hedef doğrultusunda, çevrimiçi ortamda farklı kimlik temsilleri (ortak üst grup kimliği/ikili kimlik/bireysel kimlik) belirginliği altında temasın, avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumlarına ve kolektif eylem niyetlerine etkileri araştırılmıştır. Grupların birbiriyle temas etmeleri veya ortak bir üst grup kimliği altında bir araya getirilmelerinin, dış grup üyelerine yönlendirilen önyargıların azaltılmasında etkili yöntemler olduğu pek çok araştırma sonucunda (Örn. Brown, Vivian ve Hewstone, 1999: 741; Gaertner, Mann, Murrell ve Dovidio, 1989: 239; Pettigrew ve Tropp, 2006: 766) ortaya konmuş olmasına karşın, son dönemde yapılan çalışmalarda bahsi edilen bu yöntemlerin dış gruba yönelik tutumların yanı sıra eşitsizlikler karşısında bireylerin sergilediği duruşu ve kolektif eylem niyetini de etkilediği ortaya çıkmıştır (Örn. Tausch, Saguy ve Singh, 2009, akt. Dovidio, Gaertner, Ufkes, Saguy ve Pearson, 2016: 23). Şöyle ki, çalışma sonuçları grupların birbiri ile olumlu içerikte temas etmeleri ya da ortak bir üst grup kimliği altında bir araya gelmeleri gibi uyum artırma yaklaşımlarının, bireylerin- özellikle dezavantajlı grup üyelerinin- kolektif eylem niyetini azalttığını ortaya koymuştur (Dixon, Durrheim, Tredoux, Tropp, Clock ve Eaton, 2010: 76; Ufkes ve ark., 2016: 33). Bu iki geleneğin bir arada incelendiği görgül çalışmalara bakıldığında, araştırmaların grupların fiziki olarak bir araya geldikleri yüz yüze iletişim ortamlarında yürütüldüğü görülmektedir. Mevcut tez çalışmasında gruplar arası uyumu artırma yaklaşımlarının hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumları ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri çevrimiçi ortamda incelenmiş; böylece iki gelenek arasındaki ilişkinin çevrimiçi iletişim ortamında nasıl ortaya çıktığı araştırılmıştır.

Gruplar arası ilişkiler literatüründe avantajlı ve dezavantajlı grup olarak iki farklı üniversiteden gelen öğrencilerin üniversite kimliğine odaklanmak, statü farklılığının incelendiği çalışmalarda uygulanan yöntemlerden biridir (Örn. Becker, Wright, Lubensky ve Zhou, 2013: 448). Mevcut çalışmanın avantajlı ve dezavantajlı grup çiftini, Adana ilindeki iki devlet üniversitesinde eğitim alan öğrenciler oluşturmuştur. Yapılan ön çalışma ile bu kurumlarda eğitim alan öğrencilerin üniversiteler arasında bir konum farklılığı algılayıp

algılamadıkları incelenmiş ve elde edilen bulgular her iki üniversitenin öğrencilerinin de kurumlar arasında hiyerarşik bir farklılık algıladığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, araştırmayı yürütmek için seçilen gruplar arasındaki konumsal ilişkinin mevcut tez çalışmasının doğasına uygun olduğuna karar verilmiştir. Ayrıca, deneysel manipülasyon öncesinde alınan çeşitli ölçümlerde araştırmanın avantajlı ve dezavantajlı üyeleri arasında gözlenen bazı gruplar arası farklılıklar da iki üniversitede okuyan öğrenciler arasında hiyerarşik bir konum farklılığı olduğuna işaret etmektedir. Gruplar arası ilişkiler literatürü incelendiğinde, avantajlı ve dezavantajlı grupların çeşitli süreçlerde birbirinden farklı eğilimler gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin iç gruplarına bağlılıklarının birbirinden farklı olduğu pek çok araştırmada bulunmuştur (Freeman, 2001: 304; Hortaçsu, 2007: 78). Ayrıca, Sistemi Meşrulaştırma Kuramında bahsi geçen dış grup tarafgirliği olgusu genelde dezavantajlı gruplarda gözlenmekte; düşük statülü grup üyelerinin dış grup lehine bir yanlılık sergiledikleri bilinmektedir (Jost ve Thompson, 2000: 211). Gruplar arasındaki bir diğer farklılık, dezavantajlı gruplara üye olan kişilerin eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme yönelim düzeylerinin, eşitsizlikler kendi lehine olan avantajlı grup üyelerinden daha yüksek olmasıdır (Saguy ve Kteily, 2014: 113). Sosyal psikoloji literatüründe önceki araştırmalarda elde edilen bu bulgular mevcut çalışmada yinelenmiş; deneysel manipülasyon öncesinde alınan ölçümde avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin ilgili süreçlerde birbirinden farklılaştığı ortaya çıkmıştır: Gruplar arası çevrimiçi temas gerçekleşmeden önce alınan ölçümde dezavantajlı konumda bulunan katılımcıların dış gruba ilişkin tutumları avantajlı grubun dış grup tutumlarından daha olumlu ve kolektif eylem niyeti avantajlı gruptan daha yüksek bulunmuş iken, gruplar arası eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algılarının ve alt grup kimlikleri ile özdeşleşme düzeylerinin avantajlı gruptan daha düşük olduğu görülmüştür. Müdahale öncesi ölçümden elde edilen literatürle tutarlı bu bulgular, ön çalışmadan gelen verileri doğrulaması, yani iki üniversite arasında dışardan fark edilen konum farklılığının öğrenciler tarafından da algılandığını ve dolayısıyla çalışma kapsamında seçilen araştırma gruplarının araştırmanın hedefine uygun olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Araştırma sonucunda, katılımcıların çevrimiçi temas öncesi ölçümlere kıyasla temas deneyimleri sonrasında dış gruba daha sık ve daha olumlu geçmiş temas deneyimleri rapor etmelerinin ortaya çıkması ile bu farklılığın deney gruplarında nasıl gözlemlendiğine bakılmıştır. Bulgular grup kimliklerinin belirginleştirildiği Deney 1 ve Deney 2’de yer alan katılımcılarda temas sonrası geçmiş temas deneyimi niteliği ve niceliğinin, temas öncesinden daha yüksek olduğu; Kontrol Grubunda yer alanlarda ise temas öncesi ve sonrası ifade edilen dış grup

temas değerlendirmelerinin birbirinden farklılaşmadığı anlaşılmıştır. Deney 1 ve Deney 2’de yer alan katılımcıların beyan ettikleri geçmiş temas niteliği ve niceliğinin Kontrol Grubundan farklılaşmış olması, zaman içinde grup kimliklerinin belirginleştirildiği deney gruplarında yer alan katılımcılarda gözlemlenen dış grupta temas değerlendirmelerindeki artışın çevrimiçi ortamda gerçekleşen etkileşimlerden kaynaklanıyor olabileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, grup kimliklerinin belirginleştirildiği bağlamlarda sürdürülen gruplar arasında çevrimiçi temas deneyimlerinin, etkileşim taraflarınca birer temas deneyimi olarak algılanmış olduğu ve çevrimiçi ortamın, yüz yüze gruplar arası etkileşimlere alternatif bir platform sunduğu ifade edilebilir.

DeneySEL yöntemin kullanıldığı mevcut çalışmada üç farklı deney grubu oluşturulmuş, her koşulda yer alan katılımcılar için belirli kimlikler görünür hale getirilmiş ve çevrimiçi ortamda gerçekleşen temas deneyimi sonrasında, uygulanan kimlik temsili ile ilgili manipülasyonun işleyip işlemediğini anlamak üzere katılımcılardan öz bildirim dayalı ölçümler alınmıştır. Uygulanan manipülasyonun işlemesi durumunda, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların temas ettikleri kişilerin kimliklerine ilişkin algılarının farklılaşacağı; diğer iki koşulda kıyaslandığında ortak üst grup kimliğinin belirginleştirildiği Deney 1’de yer alanların temas ettikleri kişileri aynı grubun üyesi, alt ve ortak üst grup kimliklerinin belirginleştirildiği Deney 2’de yer alanların iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyesi, Kontrol Grubunda yer alanların ise bağımsız bireyler olarak algılayacakları öngörülmüştür. Müdahaden hemen sonra alınan ölçümler üzerinde yapılan analizler sonucunda, Deney 1’dekilerin Deney 2’dekilere kıyasla kendilerini aynı grubun üyesi olarak hissetme düzeylerinin, Deney 2’dekilerin ise Deney 1’dekilere kıyasla kendilerini iki ayrı gruptan oluşan büyük bir grubun üyesi olarak hissetme düzeylerinin daha fazla olduğu görülmüştür. Müdahaleden bir ay sonraki ölçümlerde ise, Deney 1’dekilerin kendilerini aynı gruba ait hissetme düzeyleri hem Deney 2 hem de Kontrol koşulundakilerden, Deney 2’dekilerin kendilerini iki gruptan oluşan büyük bir gruba ait hissetme düzeyleri de Deney 1 hem de Kontrol koşulundakilerden yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar, ortak üst grup kimliğinin görünür kılındığı Deney 1 ve ikili kimliklerin belirginleştirildiği Deney 2’de yer alan katılımcıların çevrimiçi ortamda etkileşime girdiği kişilerin kimlik temsiline ilişkin algılarının birbirinden anlamlı şekilde ayrıştığını açıkça göstermektedir.

Çevrimiçi ortamda etkileşime girilen kişilerin ne kadar bireysel algılandığı ile ilgili analizlere bakıldığında, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların etkileşime girdikleri kişileri grup üyeliklerinden bağımsız birer birey olarak algılama düzeyleri arasında anlamlı bir

farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Bu bulgu, kontrol koşulunda yer alan katılımcılar için bireysel kimliklerin belirgin hale getirilmesine ilişkin uygulanan müdahalenin ayrıştırıcı olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Kontrol grubunda bulunan katılımcılar, çevrimiçi ortamda bireysel kimliklerin görünür kılındığı bir bağlamda birbirleri ile temas etmiş olsalar da, bu katılımcılardan –diğer iki gruptakilerden olduğu gibi- ait oldukları sosyal gruplara ilişkin çeşitli ifadelerin bulunduğu çok sayıda ölçek maddesini müdahale öncesinde ve sonrasında yanıtlamaları istenmiştir. Bu maddelere (Örn. dış gruba yönelik tutumları ölçen maddeler, üniversite kimliği ile özdeşleşme düzeyini ölçen maddeler) yanıt verme sırasında katılımcıların grup kimliklerinin belirginleşmesi ve bunun bir sonucu olarak bireysel kimliklerinin belirginliğini azalmış olması mümkündür. Özbildirime dayalı ölçüm araçlarının katılımcılarda grup kimliklerini belirgin hale getirmiş olma ihtimali, bu deney grubunda yer alan katılımcıların etkileşime girdikleri kişileri bireysel kimlikleri üzerinden değerlendirmelerini engellemiş olabilir. Belki de katılımcılardan alt grup kimliğini belirginleştirecek türde ölçüm araçları doldurmaları istenmeseydi, katılımcıların bireysel kimliğini belirgin kılmak için yapılan müdahaleler işe yarayacaktı. Farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların etkileşime girdikleri kişileri bireysel kimlikleri üzerinden değerlendirmelerinin birbirinden anlamlı ölçüde farklılaşmamasının bir başka olası nedenide katılımcıların görsel ipuçlarının yer almadığı metin tabanlı bir platform üzerinden birbirleri ile etkileşime girmeleri olabilir. Katılımcıların birbirini görmediği bu ortamda bireysel kimliklerin görünürlüğünün azaltmış olması muhtemeldir. Kimlik temsili manipülasyonuna ilişkin analizlerden elde edilen sonuçlara genel olarak bakıldığında, bireysel kimliğin belirginliğine ilişkin yapılan müdahalenin çalışmadığı, ortak üst grup ve ikili grup temsiline ilişkin uygulanan kimlik manipülasyonunun ise işlediği ifade edilebilir.

Günümüz teknoloji dünyasında çevrimiçi platformlar, insanların birbiri ile iletişim kurmalarına zemin hazırlayan önemli alanlardan biri haline gelmiştir. Gruplar arası temas koşullarını çevrimiçi bir ortamda düzenlemenin yüz yüze etkileşimlerden daha kolay olduğunu ileri süren bazı araştırmacılar, internet ortamında statü göstergesi olarak işlenecek bilgilerin yer almaması ve zaman/mekân sınırlamalarının bulunmamasının insanlara yüz yüze ortamda mümkün olmayan iletişim olanakları sağladığını ifade etmiş (Amichai-Hamburger ve McKenna, 2006: 826); temasın çevrimiçi ortamda incelendiği az sayıda çalışmada, internet aracılı iletişim kanallarında gerçekleşen etkileşimlerin dış gruba yönelik tutumların iyileştirilmesinde etkili olduğu görülmüştür (Örn. Walther ve ark., 2015: 550; White ve Abu Rayya, 2012: 602). Grupların belirli kimlik temsili görünürlüğünde

çevrimiçi bir platformda birbiri ile girdikleri etkileşimlerin, dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin incelendiği mevcut çalışmada bu konuda yürütülmüş olan önceki çalışmalardan gelen bulgularla tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Öncelikle, her üç koşulda yer alan katılımcıların, temas deneyimleri öncesi ve sonrasında dış gruba yönelik tutumları karşılaştırılmış ve yalnızca grup kimliklerinin belirginleştirildiği iki koşulda (Deney 1 ve Deney 2) yer alan katılımcıların dış gruba yönelik müdahale sonrası tutumlarının müdahale öncesi tutumlarından daha olumlu olduğu görülmüştür. Deney gruplarının farklı ölçüm zamanları açısından incelendiği ayrıntılı analizlerde ise müdahale öncesinde farklı koşullarda yer alan katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarının birbirine benzer düzeyde olduğu, gruplar arasında farklılaşmanın çevrimiçi temas deneyimleri sonrasında ortaya çıktığı anlaşılmıştır: Temas deneyimlerinin hemen ardından ve temastan bir ay sonra alınan ölçümlerde ortak üst grup kimliğinin belirginleştirildiği koşulda yer alan katılımcıların dış gruba yönelik tutumları, ikili kimliğin ve bireysel kimliğin belirginleştirildiği diğer iki deney koşulundabulunan katılımcıların dış grup tutumlarından daha olumludur. Bu bulgular, grupların birbiri ile temas ederken hangi kimlik temsili çerçevesinde etkileşime girdiklerinin, dış gruba yönelik tutumlara etkileri açısından ayırıştırıcı bir yanı olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Bireysel kimliklerin belirginleştirildiği Kontrol Grubunda yer alan kişilerin müdahale öncesi ve sonrası dış grup tutumları birbirinden farklılaşmaz iken Deney 1 ve Deney 2’de yer alan katılımcıların müdahale sonrası dış grup tutumlarının müdahale öncesi tutumlarından daha olumlu olması, ortak üst grup kimliği ve ikili kimlik temsili altında gerçekleşen temas deneyimlerinin gruplar arasındaki uyumu arttırmada etkili olduğuna işaret etmektedir. Diğer taraftan, ortak üst grup kimliği belirginliği altında temas eden katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarının ikili kimlik temsili belirginliğinde temas gerçekleştirenlerden daha olumlu olduğunu gösteren sonuçlar-gruplar arası temasın yüz yüze gerçekleştirildiği önceki bazı çalışmalardan gelen bulgularla tutarlı şekilde (Örn. Dovidio ve ark. 1997; Gaertner ve ark. 1989)- katılımcıların çevrimiçi ortamda ortak bir üst kimlik altında bir araya gelmelerinin dış gruba yönelik olumlu tutumları arttırıcı gücünün, ikili kimlik temsilinden daha fazlaolabileceğini ortaya koymaktadır.

Çevrimiçi temasın dış gruba yönelik olumlu tutumları güçlendiren yanının avantajlı ve dezavantajlı gruplar için farklılaşp farklılaşmadığına bakıldığında, çevrimiçi temas deneyimleri öncesinde dış gruba yönelik tutumlar açısından avantajlı ve dezavantajlı grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmazken, müdahale sonrası her iki ölçümde avantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumlarının dezavantajlı grubun dış grup tutumlarından daha

olumlu olduğu anlaşılmıştır. Literatüre bakıldığında, yüz yüze ortamda gerçekleşen gruplar arası temas çalışmalarında, temas-dış grup tutumu arasındaki ilişkinin avantajlı grup üyeleri için daha güçlü olduğunu gösteren bulgulara rastlanmaktadır (Örn. Tropp ve Pettigrew, 2005: 956). Çevrimiçi temas deneyimlerinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri üzerindeki etkilerinin incelendiği mevcut çalışmadan elde edilen sonuçlar, yüz yüze temas deneyimlerinin avantajlı grup üyeleri üzerindeki etkilerinin dezavantajlı gruptan daha güçlü olduğunu gösteren önceki araştırma bulguları ile (Örn. Bastian, Lusher ve Ata, 2012: 105; Tropp ve Pettigrew, 2005: 956) tutarlılık göstermektedir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlarda, çevrimiçi ortamda gerçekleşen temas deneyimlerinin dış grup tutumları ne ölçüde etkileyeceğinin- yüz yüze temas etkileşimlerinde olduğu gibi- üyesi olunan grubun konumu ile ilişkili olduğu, bir diğer ifadeyle çevrimiçi temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin dış gruba yönelik tutumlarına etkilerinin birbirinden farklılaştığı anlaşılmıştır.

Mevcut çalışmada gruplar arası çevrimiçi temas deneyimlerinin dış grup üyelerine yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin yanı sıra bu etkileşimlerin avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini nasıl etkilediği sorusuna yanıt aranmıştır. Literatür incelemesi sırasında, yüz yüze bağlamda grupların birbirleri ile temas etmeleri ve ortak bir üst kimlik altında birleştirilmelerinin özellikle dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini azalttığını gösteren çalışma sonuçlarına ulaşılmış (Örn. Saguy ve ark. 2009: 114; Ufkes ve ark. 2016: 33; Wright ve Lubensky, 2009: 301); fakat gruplar arasında uyumu artırma çabalarının, internet aracılı bir kanal üzerinden gerçekleştirildiğinde bireylerin kolektif eylem niyetini nasıl etkilediğini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Mevcut araştırmada daha önceki çevrimiçi gruplar arası temas çalışmalarının yanıtlamadığı bu soru üzerinde durulmuş ve farklı kimlik belirginlikleri altında gerçekleşen çevrimiçi temas deneyimlerinin hem avantajlı hem de dezavantajlı grubun kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri irdelenmiştir. Grubun konumu göz önünde bulundurmaksızın yapılan analizlerde, katılımcıların müdahale öncesi ve sonrasında beyan ettikleri kolektif eylem niyeti arasında farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca, farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların da kolektif eylem niyeti birbirine benzer düzeyde bulunmuştur. Öte yandan, grubun konumunun bireylerin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerini inceleyen analizlere bakıldığında, müdahale öncesi ölçümlerde dezavantajlı konumdaki öğrencilerin kolektif eylem niyetinin avantajlı grubun kolektif eylem niyetinden daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Müdahalenin hemen ardından alınan ölçümlerde gruplar arasındaki bu farklılığın devam ettiği, müdahaden bir ay sonraki ölçümlerde avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti

arasındaki anlamlı farklılığın ortadan kalktığı görülmüştür. Avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetindeki zamansal değişim incelendiğinde (bkz. Şekil 4), gruplar arası temasın ardından dezavantajlı grubun kolektif eylem niyetinin giderek azaldığı, avantajlı grubun eylem yöneliminin ise arttığı ve gruplar arası çevrimiçi temastan bir ay sonra alınan ölçümde iki gruptan gelen katılımcıların eşit düzeyde kolektif eylem niyetine sahip oldukları anlaşılmıştır. Bu sonuçların ardından çevrimiçi temas deneyimlerinin, avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetini birbirinin aksi yönde etkilediği ifade edilebilir: Dış grupla girilen çevrimiçi temasın ardından avantajlı grubun eşitsizlikler karşısında harekete geçme eğilimleri artarken, dezavantajlı grubun eşitsizliklere müdahale etme yönelimleri azalmıştır. Bu bulgular, yüz yüze ortamda gerçekleşen gruplar arası temas deneyimlerinin avantajlı ve dezavantajlı grupları birbirinden farklı şekilde etkilediğini gösteren araştırma bulguları ile (Örn. Banfield ve Dovidio, 2013: 840; Dixon, Durrheim, Tredoux, Tropp, Clock ve Eaton, 2010: 79) tutarlılık göstermektedir. Çevrimiçi temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin tutumlarını ve kolektif eylem niyetini nasıl şekillendirdiği ile ilgili mevcut araştırmadan gelen bulgular bir arada incelendiğinde, gruplar arası temas deneyimlerinin avantajlı grup üyelerinin tutumlarını daha fazla olumlu yönde etkilediği, öte yandan bu etkileşimlerin dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyetinin azalmasına yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkarak, dış gruplara yöneltilen olumsuz tutumların azalmasına yardımcı olan gruplar arası çevrimiçi temas deneyimlerinin- yüz yüze temas etkileşimleri gibi- bir bakıma mevcut yapısal eşitsizliklerin sürdürülmesine katkı sağladığı sonucuna ulaşılabılır. Mevcut çalışmada, katılımcıların kolektif eylem niyetine ilişkin ölçümler çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından ve temas deneyimlerinden bir ay sonra olmak üzere iki farklı zaman diliminde alınmıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalar ile çevrimiçi etkileşimlerin kolektif eylem niyeti üzerindeki uzun süreli etkilerinin açığa çıkarılması faydalı olacaktır. Katılımcıların kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri ancak kısa Bu konuda yapılacak gelecek çalışmalarda gruplar arasında çevrimiçi temas deneyimlerinde dezavantajlı grubun kolektif eylem niyetinin azalmasına yol açan faktörlerin neler olduğunun açığa çıkarılması ile temas sürecinin daha etkilerinin daha bütüncül bir şekilde kavranacağı düşünülmektedir.

Mevcut tez çalışmasının başat amaçlarından bir diğeri, çevrimiçi gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti ile ilişkisinde düzenleyici ve aracı rol oynayabilecek bazı değişkenlerin etkilerini araştırmaktır. Çalışma kapsamında aracılık etkisi üzerinde durulan faktörlerden biri, katılımcıların çevrimiçi etkileşimler esnasında

deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissidir. Sosyal bulunuşluk hissi, son dönemde çevrimiçi iletişim araçları yoluyla kurulan etkileşimlerle ilgili araştırmalarda rolü sıklıkla incelenen değişkenlerden biridir. Araştırmalar yüksek sosyal bulunuşluk hissini, bireylerin çevrimiçi ortama ilişkin algılarını ve o ortamdaki eylemlerini şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Örneğin, bireyin etkileşimler sırasında deneyimlediği sosyal bulunuşluk hissi arttıkça, çevrimiçi grup projelerine katılmaya isteği ve grupla işbirliği yapma eğilimi artmaktadır (Olpak ve Çakmak, 2009: 145; 2014: 63). Özellikle çevrimiçi eğitim platformlarının etkinliğini araştıran pek çok çalışmada sosyal bulunuşluk hissini sonuç değişkenlerini nasıl şekillendirdiği sorusuna yanıt aranmış ve yüksek bulunuşluk hissini, çevrimiçi ortamda öğrenmeyi sürdürme ve desteklemeye katkı sağladığı görülmüştür (Rourke, Anderson, Garrison ve Archer, 2001: 66). Sosyal bulunuşluk, çevrimiçi ortamda gerçekleşen gruplar arası temas çalışmalarında etkileri henüz incelenmemiş bir değişken olmasına karşın, eğitim alanında yapılan araştırma sonuçlarından hareketle, bu olgunun gruplar arasında gerçekleşen temasa ilişkin değerlendirmeler ve incelenen sonuç değişkenleri ile ilişkili olacağı düşünülmektedir. Uygulanan korelasyon analizinde sosyal bulunuşluğun dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti ile ilişkisi incelenmiş ve sonuçlarda, katılımcıların beyan ettikleri sosyal bulunuşluk hissini, dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti ile pozitif ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Yani, kişilerin deneyimledikleri sosyal bulunuşluk hissini güçlü olması, temas ettikleri dış gruba yönelik olumlu tutumların ve ilgili gruplar arasındaki eşitsizlikler karşısında kolektif eyleme geçme yönelimlerin yüksek olması ile ilintilidir.

Sosyal bulunuşluk hissi ile ilgili incelenen korelasyonel ilişkilerin ardından, bir dizi aracılık analizi ile çevrimiçi temas ilişkin değerlendirmelerin dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti ile ilişkisinde sosyal bulunuşluğun oynadığı aracı etkiler açığa çıkarılmıştır. Analizler, sosyal bulunuşluğun hem temas değerlendirmeleri ve dış gruba yönelik tutumlar hem de temas değerlendirmeleri ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide anlamlı aracılık etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Öncelikle, çevrimiçi temas deneyimlerinin hemen ardından ve temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde katılımcıların temasa ilişkin olumlu değerlendirmeleri arttıkça sosyal bulunuşluk düzeylerinin yükseldiği, sosyal bulunuşluk düzeyindeki bu değişimin ise dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumların artmasına katkı sağladığı bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle, katılımcıların çevrimiçi temas deneyimlerine ilişkin olumlu değerlendirmelerinin dış gruba yönelik duygu ve tutumlar üzerindeki etkisi sosyal bulunuşluk hissi üzerinden ortaya çıkmıştır. Sosyal bulunuşluk, çevrimiçi ortamda etkileşime girilen kişilerin varlığını hissedebilme, onlarla birlikte olma,

etkileşimden keyif alma ve çevrimiçi etkileşim grubuna kendini ait hissetme gibi farklı durum ve süreçlerle ilişkilendirilen bir kavramdır (Yıldırım, 2012: 37). Bireylerin ortamdaki kişilere yönelik hisleri ile ilgili olan bu olgu, öyle görünüyor ki çevrimiçi bağlamda etkileşime girilendiş grup üyelerine yönelik tutumları da şekillendirmektedir. Mevcut çalışma ile gruplar arası ilişkiler bağlamında yürütülen önceki çalışmalar tarafından etkisi henüz incelenmemiş olan sosyal bulunuşluk olgusunun, etkileşime girilen dış grup üyelerine yönelik tutumlarla ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Aslına bakılırsa, etkileşime girilen gruba kendini ait hissetme ve grup üyelerine yönelik hislerle ilişkili olan bu kavramın, çevrimiçi ortamda etkileşime girilen dış grup üyelerine yönelik tutumları etkilemesi şaşırtıcı değildir. Öyle görünüyor ki, çevrimiçi ortamda girilen etkileşimler olumlu değerlendirildikçe sosyal bulunuşluk hissi artan katılımcıların, dış grup üyelerine yönelik olumlu duygu ve tutumları da artmıştır.

Sosyal bulunuşluğun dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin yanı sıra, çevrimiçi temas ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide oynadığı aracı rol incelenmiş; bulunuşluk hissini avantajlı ve dezavantajlı grup üyelerinin kolektif eylem niyeti üzerinde birbirinden farklılaşan etkileri olacağı yönündeki hipotez sınanmıştır. Bulgular beklenilenin aksine, temas ilişkin değerlendirmeler ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide sosyal bulunuşluk hissini aracılık etkisinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri için birbirinden farklılaşmadığını göstermiştir. Sonuçlara göre, temas ilişkin olumlu değerlendirmelerin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkisi, sosyal bulunuşluk algısı üzerinden ortaya çıkmış; hem avantajlı hem dezavantajlı grup üyelerinin temas ilişkin olumlu değerlendirmeleri sosyal bulunuşluk hissini artmasıyla, sosyal bulunuşluk hissindeki artış ise kolektif eylem niyetinin yükselmesi ile ilişkili bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle, katılımcıların çevrimiçi ortamda girilen etkileşimleri olumlu değerlendirmelerinin gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin harekete geçme eğilimleri üzerindeki etkisi sosyal bulunuşluk hissi üzerinden ortaya çıkmaktadır. Çalışmadan elde edilen, olumlu temas değerlendirmeleri ardından artan sosyal bulunuşluk hissini hem dış gruba yönelik olumlu tutumları hem de kolektif eylem niyetini artırıcı bir rolü oynadığı yönündeki bu bulguların oldukça kıymetli olduğu düşünülmektedir. Avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasında gerçekleşen çevrimiçi temas deneyimlerinde sosyal bulunuşluk hissini artması, temasın gruplar arası ilişkiler bağlamında etkinliğine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Sosyal bulunuşluğun yüksek olduğu durumda gruplar arası çevrimiçi temas deneyimleri dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumları artırırken, diğer taraftan eşitsizlikler karşısında kolektif eylem niyetini azaltmamasına hatta artmasına zemin hazırlamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda

çevrimiçi gruplar arası temas bağlamında sosyal bulunuşluğu arttıran etmenlerin açığa çıkarılması ve sosyal bulunuşluk hissi-kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı şekilde incelenmesi ile gruplar arasında uyumu artırırken bireylerin kolektif eylem niyetinin korunduğu -hatta arttırıldığı- gruplar arası etkileşimlerin mümkün olup olmadığı sorusuna yanıt aranabilir.

Çalışmada, aracılık etkisinin incelendiği bir başka kavram meşruiyet algısıdır. Katılımcıların belirli kimliklerin görünür olduğu çevrimiçi ortamda birbirleri ile temas etmelerinin, gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algılarında yarattığı değişimin ve meşruiyet algısındaki bu değişimin dış gruba yönelik tutumlar-kolektif eylem arasındaki ilişkide oynadığı aracı rolün incelendiği mevcut çalışmada-öngörülenin aksine- gruplar arası temas manipülasyonunun, katılımcıların eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısında bir değişim yaratmadığı anlaşılmıştır. Analizler sonucunda deney gruplarının müdahale öncesi ve sonrası meşruiyet algısında bir farklılık olmadığı ortaya çıkmış; ayrıca, farklı deney gruplarında yer alan bireylerin eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısının da birbirinden anlamlı düzeyde farklılaşmadığı anlaşılmıştır. Bir diğer ifadeyle, grup kimliklerinin veya bireysel kimliklerin belirgin olduğu çevrimiçi bir bağlamda girilen etkileşimler, katılımcıların eşitsizlikler karşısındaki meşruiyet algısında herhangi bir değişim yaratmamıştır. Bu bulgular, farklı kimlik belirginliği altında gerçekleşen çevrimiçi temasın meşruiyet algısı üzerindeki etkisini ilk kez ortaya koymasından kıymetlidir.

Meşruiyet algısının grubun konumu ile ilişkisinin incelendiği analizlerde, dezavantajlı konumda bulunan grup üyelerinin eşitsizliklere yönelik meşruiyet algısının avantajlı gruptan daha düşük olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç her ne kadar *Sistemi Meşrulaştırma Kuramının* dezavantajlı grupların kendi aleyhine olan sistemi meşru algılama eğilimlerinin yüksek olduğu yönündeki varsayımları ile pek uyumlu görünmese de bu çalışmaya katılan dezavantajlı grup üyelerinin müdahale öncesinde rapor ettikleri kolektif eylem niyetinin yüksek olması, bir diğer ifadeyle dezavantajlı grup örnekleminin mevcut eşitsizlikleri değiştirmek için girişimde bulunabilecek yapıda olmaları nedeniyle avantajlı grubun sistemi dezavantajlı gruptan daha meşru algılamaları haylianlaşılır bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasındaki bu farklılığın temas öncesi ve sonrası dönemlerde nasıl bir örüntü gösterdiğine bakıldığında (*bknz. Şekil 5*), gruplar arası temasın hemen ardından avantajlı grubun meşruiyet algısının arttığı, temas deneyiminden bir ay sonra ise azalarak müdahale öncesindeki düzeye yaklaştığı görülmektedir. Dezavantajlı konumdaki bireylerin meşruiyet algısına bakıldığında ise bu grubun avantajlı gruba temasın

ardından meşruiyet algısı değerindegittikçe artan bir eğilimolduğu fark edilmektedir. Bu sonuçlar, gruplar arası temasın bireylerin eşitsizlikleri ne denli meşru algıladığı üzerindeki etkilerinin iç grubun konumu ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Aslında bakılırsa, dezavantajlı gruptan gelen bu bulgular yüz yüze bağlamda gerçekleşen gruplar arası temasın, dezavantajlı grup üyelerinin gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin farkındalığının ve dikkatinin azalmasına yol açtığını gösteren çalışma bulguları (Örn. Dovidio, Gaertner, Ufkes, Saguy ve Pearson, 2016: 23; Saguy, Tausch, Dovidio ve Pratto, 2009: 120) ile paralellik göstermektedir. Mevcut çalışmada, bir ay boyunca gerçekleşen temasın ardından alınan iki ölçümde dezavantajlı grubun meşruiyet algısında artış gözlenmesi, akıllara “Acaba, dezavantajlı grup üyeleri, dış grupla daha sık ve uzun soluklu temaslar gerçekleştirdiğinde, gruplar arası eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algılarında nasıl bir değişim gözlenir?” ya da “Avantajlı grupla gerçekleştirilen uzun süreli çevrimiçi temas deneyimleri,dezavantajlı grup üyeleri açısından eşitsizliklerin görünürlüğünü yüz yüze iletişimde olduğu gibi azaltırmı?” gibi grupların çevrimiçi ortamda birbiri ile daha sık ve uzun süreli temasının uzun vadede ne gibi sonuçlara yol açacağına ilişkin çeşitli sorular getirmektedir. Bu çalışmadan çevrimiçi temasın avantajlı ve dezavantajlı grubun meşruiyet algısı üzerindeki etkileri ile ilgili bu konuda elde edilen ilk bulguların kıymetli olduğu düşünülmekte ve gelecekte grupların birbiri ile daha uzun süre temas edebildikleri, temas deneyimlerinin ardından ortaya çıkan değişimin daha uzun süre takip edildiği görgülçalışmalar yapılmasıile yukarıdaki sorulara yanıt bulunabileceği düşünülmektedir.

Meşruiyet algısının dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem yönelimi ilişkisinde oynadığı aracı rolün incelendiği analizler, bu etkinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri açısından farklılık gösterdiğine işaret etmiştir. Temasın hemen ardından avantajlı grup üyelerinden alınan ölçümlerde, bu kişilerin dış gruba yönelik tutumlarının kolektif eylem niyeti üzerindeki yordayıcı etkisinin meşruiyet algısı üzerinden ortaya çıktığı görülmüştür. Dezavantajlı grupla temas eden avantajlı grup üyelerinde dış grup üyelerine ilişkin olumlu tutumlar arttıkça gruplar arasındaki eşitsizliklere ilişkin meşruiyet algısı zayıflamış, meşruiyet algısındaki zayıflama ise kolektif eyleme yönelimiarttırmıştır. Çevrimiçi temas deneyimlerinden bir ay sonra alınan ölçümlerde, ele alınan süreçler arasındaki ilişkiler temasın hemen ardından alınan ölçümlerden gelen bulgularla aynı örüntüyü göstermiş olmasına karşın bu analizlerde meşruiyet algısının aracılığının anlamlı düzeyde olmadığı bulunmuştur. Bir diğer deyişle,temas deneyimlerinden bir ay sonra avantajlı grubun dış gruba yönelik olumlu tutumlarının artması eşitsizlikler karşısında kolektif eylem niyetini arttırsa da

buradaki etkinin- temasın hemen ardından alınan ölçümlerden farklı olarak- meşruiyet algısı üzerinden ortaya çıkmadığı anlaşılmıştır.

Dezavantajlı grup üyelerinden gelen veriler üzerinden yapılan analizler ise meşruiyet algısının, dış gruba yönelik tutumlar ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide oynadığı aracı rolün anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin avantajlı ve dezavantajlı grup üyeleri açısından farklılaştığı bulgusu ile benzer şekilde, dış grup üyelerine ilişkin tutumların meşruiyet algısı ve kolektif eylem niyeti gibi gruplar arası süreçler üzerindeki etkilerinin de üyesi olunan grubun konumu ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Literatürde gruplar arası temasın avantajlı ve dezavantajlı grupları benzer şekilde etkilemediğini gösteren çalışma bulguları ile tutarlılık gösteren bu bulgular, temasın avantajlı ve dezavantajlı grup üzerindeki farklılaşan etkilerinin meşruiyet algısı bağlamında da gözlemlendiğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlarda, her ne kadar araştırma kapsamında uygulanan kimlik temsiline ilişkin manipülasyon katılımcıların meşruiyet algısında bir değişim yaratmadığı görülse de, meşruiyet algısının tutum ve kolektif eylem ilişkisindeki aracı rolünün üyesi olunan grubun konumu ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerden bir diğeri grupla özdeşleşme düzeyidir. Sosyal psikoloji literatürüne bakıldığında, grupla özdeşleşme düzeyinin gruplar arası ilişkileri konu edinen araştırmalarda en sık üzerinde durulan kavramlardan biri olduğu kolaylıkla ifade edilebilir. Çalışma kapsamında hem alt grup kimliği hem de çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyi ile ilgili ölçümler alınmış ve öncelikle, gruplar arası temasın gerçekleştirildiği çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin ilgili süreçlerdeki rolü incelenmiştir. Bulgular, çevrimiçi temasa ilişkin olumlu değerlendirmelerin, çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyi aracılığıyla dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumları etkilediğini ortaya koymuştur. Sonuçlara göre, katılımcılar çevrimiçi ortamdaki etkileşimleri olumlu değerlendirdikçe çevrimiçi özdeşleşme düzeyi artmakta, özdeşleşme düzeyindeki artış ise dış grup üyelerine yönelik olumlu duygu ve tutumlara katkı sağlamaktadır. Aslına bakılırsa, gruplar arası temasın gerçekleştirildiği çevrimiçi tartışma grubuna bağlılığın artmasının, çevrimiçi ortamda etkileşime girilen dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumların artmasına katkı sağlaması oldukça anlaşılır bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, araştırmada bulunan üç deney grubundan ikisinin grup kimlikleri üzerinden birbiri ile temas ettiği ve kontrol grubunda yer alan katılımcılara uygulanan bireysel kimliklerin belirginleştirilmesine ilişkin deneysel manipülasyonun işlemediği düşünüldüğünde, bu sonuçlar daha anlaşılır hale

gelmektedir. Katılımcıların alt grup kimlikleri üzerinden gerçekleştirdikleri etkileşimlerde teması ilişkin olumlu değerlendirmelerinin artması çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin güçlenmesine, özdeşleşme düzeyinin güçlenmesi ise etkileşime girilen dış gruba yönelik olumlu tutumların artmasına da katkı sağlamaktadır. Yani, katılımcıların temasından sonra dış gruba yönelik olumlu duygu ve tutumlar beslemeleri, çevrimiçi teması ne denli olumlu değerlendirdikleri ve çevrimiçi gruba kendilerini ne kadar ait hissettikleri ile yakından ilişkilidir. Hem temas deneyimlerinin hemen ardından hem de temas deneyimlerinin bir ay sonrasında alınan ölçümlerde çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin aracı rolüne ilişkin benzer sonuçlar elde edilmesi, bu bulguların tutarlılığını göstermesi açısından önemlidir.

Katılımcıların çevrimiçi grupla özdeşleşme düzeyinin yanı sıra alt grup kimliği olan üniversite kimliği ile ne kadar özdeşleştikleri de çalışma kapsamında etkileri merak edilen değişkenlerden biridir. Bu çalışmada alt grupla özdeşleşme düzeyinin, gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti ilişkisinde oynadığı düzenleyici rol incelenmiştir. Bulgulara bakıldığında, bireylerin alt grup kimlikleri ile özdeşleşme düzeyinin gruplar arası temas ve kolektif eylem niyeti arasındaki ilişkide anlamlı düzenleyici etkisinin olmadığı anlaşılmıştır. Bu beklenmeyen bulguların, mevcut çalışmanın üniversite kimliği üzerinden yürütülmüş olması ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Araştırma kapsamında üzerinde durulan üniversite kimliği, katılımcıların günlük yaşamlarında güçlü bağlılık hissettikleri kimliklerden biri olmayabilir. Dolayısıyla, böyle bir çalışmanın ırk ya da cinsiyet gibi günlük yaşamın bütününde daha belirgin olan kimlikler üzerinden yürütülmesi halinde farklı sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, literatürde grupla özdeşleşme düzeyinin bireylerin kolektif eylem niyetini yordadığına ilişkin bulguların yanı sıra (Örn. Van Zomeren, 2013: 661) kolektif eylem niyetini açıklamaya yeterli olmadığını gösteren çalışmaların da (De Weerd ve Klandermans, 1999: 1091) olduğu görülmektedir. Son dönemde yapılan araştırmalarda, sosyal gruplarla özdeşleşme düzeyi yerine politize olan/olmayan kimliklerin (Simon ve Klandermans, 2001: 323) ya da belirli bir eylemle özdeşleşmenin (Stürmer ve Simon, 2004: 263) bireylerin kolektif eylem niyetini daha fazla yordadığı ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemde yapılacak çalışmalarda bu bulguların göz önünde bulundurulması ve farklı özdeşleşme düzeylerinin etkilerinin de göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

Çevrimiçi gruplar arası temasın avantajlı ve dezavantajlı grubun dış gruba yönelik tutumları ve kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin incelendiği bu araştırmanın, birtakım güçlü yanları nedeniyle ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Deneysel düzeneğin kullanıldığı bu çalışmada, araştırmaya dâhil olan her bir katılımcıdan müdahale

öncesinde bir ve müdahale sonrasında iki kez olmak üzere üç farklı zaman diliminde veri toplanmış, böylece farklı deney gruplarında yer alan katılımcıların çevrimiçi gruplar arası temasın ardından ele alınan süreçlerde gösterdikleri değişimin takip edilmesi mümkün hale gelmiştir. Çalışmanın önemli yanlarından biri bu değişimlerin takibine olanak sunmasıdır.

Alanyazına bakıldığında, çevrimiçi gruplar arası temasın dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkilerinin sınırlı sayıda deneysel araştırmada incelendiği (Örn. White ve Abu Rayya, 2012: 599; White, Abu Rayya ve Weitzel, 2014: 160), ayrıca çevrimiçi temasın kolektif eylem niyeti üzerindeki etkilerinin ise henüz deneysel çalışmalar tarafından açığa çıkarılmadığı görülmektedir. Alandaki sınırlı sayıda çalışma göz önünde bulundurulduğunda, mevcut araştırmanın çevrimiçi temasın dış gruba yönelik tutumlara ve kolektif eylem niyetine etkilerinin anlaşılması noktasında ilgili literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Sosyal psikoloji literatüründe toplumsal düzende sosyal değişim sağlamak amacıyla geliştirilmiş olan iki temel yaklaşımın bu araştırmada bir arada ele alınması ile gruplar arasındaki ilişkilerin daha kapsamlı şekilde izlenmesi mümkün hale gelmiştir. Burada, gruplar arasında uyumu artırma çabalarının, katılımcıların dış gruba yönelik tutumlarını nasıl etkilediği incelenmiş; ayrıca, bu çabaların bireylerin kolektif eylem niyeti üzerindeki etkileri üzerinde de durulmuştur. Böylece, avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasındaki örüntüler daha bütüncül bir bakış açısından değerlendirilmiştir.

Araştırmayı güçlü kılan taraflardan bir diğeri, çalışma kapsamında hem avantajlı hem de dezavantajlı grup üyelerinden veri toplanmış olması ve durumun iki gruba açısından nasıl değerlendirildiğinin ve iki tarafta nasıl sonuçlar yarattığının bir arada ele alınmış olmasıdır. Literatüre bakıldığında, genel olarak gruplar arası uyumu artırma çalışmalarının avantajlı, kolektif eyleme odaklı araştırmaların ise dezavantajlı grup üyeleri ile yürütüldüğü görülmektedir. Mevcut çalışmaya iki grubun birlikte dâhil edilmesi, ilgili süreçler arasındaki ilişkilerin iki tarafta nasıl ortaya çıktığının gözlenmesini mümkün kılmaktadır.

Bu çalışmanın güçlü yanları olduğu gibi birtakım sınırlılıkları da mevcuttur. Çalışmanın önemli sınırlılıklarından biri kontrol grubunda yer alan katılımcılara uygulanan deneysel manipülasyonun ayırt edici olmaması, üç farklı deney grubunda yer alan öğrencilerin etkileşime girdikleri kişiler *bağımsız bireyler* olarak algılama düzeylerinin birbirinden farklılaşmamasıdır. İleride yapılacak çalışmalarda kontrol grubunda yer alan katılımcılara sunulacak yönerge ve veri toplama araçlarının geliştirilmesinde daha dikkatli olunması ve kontrol grubuna uygulanacak işlemlerin grup kimliği belirginliğini ortaya

çıkarmayacak şekilde düzenlenmesi, çevrimiçi temas deneyimleri esnasında bireysel kimlik belirginliğinin sonuçlarına dair daha geçerli ve ayrıntılı bilgiler edinilmesini sağlayacaktır.

Araştırma kapsamında ulaşılan örneklemin deney gruplarına dağılımı ve örneklem sayısının az olması, çalışmanın önemli diğer kısıtlılıklarındandır. Çalışmanın her aşamasını tamamlayan katılımcı sayısına bakıldığında bu değer sınırlı olduğu ve öğrencilerin üç deney grubuna dengeli şekilde dağılmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu araştırmanın üniversite kimliği üzerine tasarlanmış olması, araştırma verilerinin dar bir yaş aralığından ve eğitim seviyesinden dengelenmesine yol açmaktadır. Bu çalışmada örneklem sayısı, profili ve katılımcıların deney gruplarına dağılımı konusunda gözlenen sınırlılıklarının gelecekte yapılacak diğer çalışmalarda giderilmesi ile gruplar arasındaki dinamiklerin daha kapsamlı şekilde incelenebileceği ve elde edilecek bulguların genellenebilirliğinin artacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- ALLPORT Gordon W, *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus, 1954.
- AMICHAH-HAMBURGER Yair ve Katelyn Y. A. MCKENNA “The Contact Hypothesis Reconsidered: Interacting Via The Internet”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, 2006, 11. Seri, ss. 825-843.
- BANFIELD Jillian C. ve John F. DOVIDIO, “Whites' Perceptions of Discrimination Against Blacks: The Influence of Common Identity”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2013, 49. Cilt, 5. Sayı, ss. 833-841.
- BARLOW Fiona Kate, Stefania PAOLINI, Anne PEDERSEN, Matthew J. HORNSEY, Helena R. M. RADKE, Jake HARWOOD, Mark RUBIN ve Chris G. SIBLEY, “The Contact Caveat: Negative Contact Predicts Increased Prejudice More Than Positive Contact Predicts Reduced Prejudice” *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2012, 38. Cilt, ss. 1629-1643.
- BASTIAN Brock, Dean LUSHER ve Abe ATA, “Contact, Evaluation And Social Distance: Differentiating Majority And Minority Effects” *International Journal of Intercultural Relations*, 2012, 36. Cilt, 1. Sayı, ss. 100-107.
- BATEL Susana ve Paula Castro, “Collective Action and Social Change: Examining The Role of Representation in The Communication Between Protesters and Third-Party Members”. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 2015, 25. Cilt, 3. Sayı, ss. 249-263.
- BECKER Julia C., Stephen C. WRIGHT, Micah E. LUBENSKY ve Shelly ZHOU, “Friend or Ally: Whether Cross-Group Contact Undermines Collective Action Depends on What Advantaged Group Members Say (or Don't Say)” *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2013, 39. Cilt, 4. Sayı, ss. 442-455.
- BLASCOVICH Jim, Wendy Berry MENDES, Sarah B. HUNTER, Brian LICKEL ve Neneh KOWAI-BELL, “Perceiver Threat in Social Interactions With Stigmatized Others”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2001, 80. Cilt, ss. 253–267.
- BRYAN Terin M., Jennifer MARMO ve Artemio RAMIREZ, “A functional approach to social networking sites”, *Computer-mediated communication in personal relationships*, ed. K. B. Wright & L. M. Webb, 2011, ss. 3-20, New York: Peter Lang.

- BROWN Rupert, James VIVIAN ve Miles HEWSTONE, “Changing Attitudes Through Intergroup Contact: The Effects of Group Membership Salience”, *European Journal of Social Psychology*, 1999, 29. Cilt, ss. 741-764.
- CHEUNG Rick M., Steven NOEL ve Curtis D. HARDIN, “Adopting The System-Justifying Attitudes of Others: Effects of Trivial Interpersonal Connections in The Context of Social Inclusion and Exclusion”, *Social Cognition*, 2011, 29. Cilt 3. Sayı, ss. 255-269.
- COOK Stuart W, “Cooperative interaction in multiethnic contexts” *Groups in contact: The psychology of desegregation*, ed. N. Miller & M. B. Brewer, 1984, ss. 155–185, Orlando, FL: Academic Press.
- CRISP Richard J., Catriona H. STONE ve Natalie R. HALL, “Recategorization and Subgroup Identification: Predicting and Preventing Threats From Common Ingroups” *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2006, 32. Cilt, 2. Sayı, ss. 230-243.
- CRISP Richard J., Judi WALSH ve Miles HEWSTONE, “Crossed Categorization in Common Ingroup Contexts”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2006, 32. Cilt, 9. Sayı, ss. 1204-1218.
- ÇAKMAK Ebru Kılıç, Ayça ÇEBİ ve Adnan Kan, “E-Öğrenme Ortamlarına Yönelik Sosyal Bulunuşluk Ölçeği Geliştirme Çalışması”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2014, 14. Cilt, 2. Sayı, ss. 755-768.
- DAFT Richard L. ve Robert H. LENGEL, “Information richness: A new approach to managerial behavior and organization design” *Research in organizational behavior*, ed. B. M. Staw & L. L. Cummings, 1984, ss. 191–233, Greenwich, CT: JAI Press.
- DE LA SABLONNIERE Roxane, Laura French BOURGEOIS ve Mariam NAJIH, “Dramatic Social Change: A Social Psychological Perspective”, *Journal of Social and Political Psychology*, 2013, 1. Cilt, 1. Sayı, ss. 253-272.
- DE WEERD Marga ve Bert KLANDERMANS, “Group Identification and Political Protest: Farmers' Protest in the Netherlands”, *European Journal of Social Psychology*, 1999, 29. Cilt, 8. Sayı, ss. 1073-1095.

- DIXON John, Linda L. TROPP, Kevin DURRHEIM ve Colin TREDOUX, “Let Them Eat Harmony” Prejudice-Reduction Strategies and Attitudes of Historically Disadvantaged Groups”, *Current Directions in Psychological Science*, 2010, 19. Cilt, 2. Sayı, ss. 76-80.
- DOVIDIO John F., “On The Nature Of Contemporary Prejudice: The Third Wave”, *Journal of Social Issues*, 2001, 57. Cilt, 4. Sayı, ss. 829-849.
- DOVIDIO John F., Samuel L. GAERTNER ve Gladys KAFATI, “Group identity and intergroup relations. The common in-group identity model”, *Advances in group processes*, ed.S. R. Thye, E. J. Lawler, M. W. Macy & H. A. Walker, 2000, ss. 1-35, 5. Baskı, Emerald Group Publishing Limited.
- DOVIDIO John F., Samuel L. GAERTNER, Yolanda Flores NIEMANN ve Kevin SNIDER, “Racial, Ethnic, and Cultural Differences in Responding to Distinctiveness and Discrimination on Campus: Stigma and Common Group Identity”, *Journal of Social Issues*, 2001, 57. Cilt, 1. Sayı, ss. 167-188.
- DOVIDIO John F., Samuel L. GAERTNER ve Tamar SAGUY, “Commonality and The Complexity of “We”: Social Attitudes and Social Change”, *Personality and Social Psychology Review*, 2007, 13. Cilt, 1. Sayı, ss. 3-20.
- DOVIDIO John F., Samuel L. GAERTNER, Ana VALIDZIC, Kimberly MATOKA, Brenda JOHNSON, Stacy FRAZIER, “Extending The Benefits of Recategorization: Evaluations, Self-Disclosure, and Helping”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 1997, 33. Cilt, 4. Baskı, ss. 401-420.
- DOVIDIO John F., Samuel L. GAERTNER, Elze G. UFKES, Tamar SAGUY ve Adam R. PEARSON, “Included But Invisible? Subtle Bias, Common Identity, and The Darker Side of We”. *Social Issues and Policy Review*, 2016, 10. Cilt, 1. Sayı, ss. 6-46.
- DUBROVSKY Vitaly J., Sara KIESLER ve Beheruz N. Sethna, “The Equalization Phenomenon: Status Effects in Computermediated and Face-To-Face Decision-Making Groups”. *Human-Computer Interaction*, 1991, 6. Cilt, ss. 119–146.
- DUCKITT John, “Psychology and Prejudice: A Historical Analysis and Integrative Framework”, *American Psychologist*, 1992, 47. Cilt, ss. 1182-1193.

- DUNCAN Lauren E., “The psychology of collective action”. *The Oxford handbook of personality and social psychology*, ed. Deaux, K. & Snyder, M. 2012, ss. 781–803, New York, NY: Oxford University Press.
- FREEMAN Mark A., “Linking Self and Social Structure: A Psychological Perspective on Social Identity in Sri Lanka”, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2001, 32. Cilt, 3. Sayı, ss. 291-308.
- GAERTNER Samuel L., Jeffrey A. MANN, John F. DOVIDIO, Audrey J. MURRELL ve Marina POMARE, “How Does Cooperation Reduce Intergroup Bias?”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1990, 59. Cilt, 4. Sayı, 692-704.
- GAERTNER Samuel L., Jeffrey MANN, Audrey MURRELL ve John F. DOVIDIO, “Reducing Intergroup Bias: The Benefits of Recategorization”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1989, 57. Cilt, 2. Sayı, ss. 239-249.
- GAERTNER Samuel L., Mary C. RUST, John F. DOVIDIO, Betty A. BACHMAN ve Phyllis A. ANASTASIO, “The Contact Hypothesis: The Role of a Common Ingroup Identity on Reducing Intergroup Bias”, *Small Group Research*, 1994, 25. Cilt, 2. Sayı, ss. 224-249.
- GARRISON Randy D., Terry ANDERSON ve Walter ARCHER, “Critical Inquiry in a Text-Based Environment: Computer Conferencing in Higher Education” *The Internet and Higher Education*, 2000, 2. Cilt, ss. 87-105.
- GEORGIADOU Elisabeth, *Marshall McLuhan’s “Global Village” and the Internet* (Master Thesis), Canterbury: University of Kent, 1995.
- GLASFORD Demis E ve John F. Dovidio, “E Pluribus Unum: Dual Identity and Minority Group Members' Motivation to Engage in Contact, as Well as Social Change”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2011, 47. Cilt, 5. Sayı, ss. 1021-1024.
- GONZALEZ Roberto ve Rupert BROWN, “Generalization of Positive Attitude as a Function of Subgroup and Superordinate Group identifications in Intergroup Contact”, *European Journal of Social Psychology*, 2003, 33. Cilt, 2. Sayı, ss. 195-214.
- GONZALEZ Roberto ve Rupert BROWN, “Dual Identities in Intergroup Contact: Group Status and Size Moderate The Generalization of Positive Attitude Change”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2006, 42. Cilt, 6. Sayı, ss. 753-767.

- GUERRA Rita, Margarida REBELO, Maria M. MONTEIRO, Blake M. RIEK, Eric M.MANIA, Samuel L.GAERTNER ve John F. Dovidio,“How Should Intergroup Contact be Structured to Reduce Bias among Majority and Minority Group Children?”*Group Processes and Intergroup Relations*, 2010, 13. Cilt, 4. Sayı, ss. 445-460.
- GUNAWARDENA Charlotte N.,“Social Presence Theory and Implications for Interaction and Collaborative Learning in Computer Conferences”,*International Journal of Educational Telecommunications*,1995, 1. Cilt, ss. 147-166.
- GUNAWARDENA Charlotte N. ve Frank J. ZITTLE, “Social Presence as a Predictor of Satisfaction within a Computer-Mediated Conferencing Environment”,*The American Journal of Distance Education*,1997, 11. Cilt, 3. Sayı, ss. 8-26.
- GÜLER Meltem,*Gruplar Arası Temas, Kaygı ve Yanlılığın Sosyal Mesafeye Etkisi: Türk ve Kürt Kökenli Gruplar Üzerine Bir Çalışma*(Doktora Tezi),Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- GÜNSOY Ceren,*Linguistic Gender Bias As A Result Of Uncertainty: The Moderating Roles of Group Identification And Sociostructural Variables*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- HALABI Samer, John F. DOVIDIO, Arie NADLER,“When and How Do High Status Group Members Offer Help: Effects of Social Dominance Orientation and Status Threat” *Political Psychology*, 2008, 29. Cilt, 6. Sayı, ss. 841-858.
- HEHMAN Eric, Samuel L.GAERTNER, John F. DOVIDIO, Eric W.MANIA, RitaGUERRA, David C. WILSON ve Brian M.FRIEL, “Group Status Drives Majority and Minority Integration Preferences”*Psychological Science*, 2012, 23. Cilt, 1. Sayı, ss. 46-52.
- HEWSTONE Miles, Charles M.JUDD ve MelanieSHARP,“Do Observer Ratings Validate Self-Reports of Intergroup Contact?: A Round-Robin Analysis” *Journal of Experimental Social Psychology*, 2011, 47. Cilt, 3. Sayı, ss. 599-609.
- HORNSEY Matthew J. ve Michael HOGG,“Subgroup Differentiation as a Response to an Overly-Inclusive Group: A Test of Optimal Distinctiveness Theory”*European Journal of Social Psychology*, 1999, 29. Cilt, 4. Sayı, ss. 543-550.

- HORNSEY Matthew J. ve Michael HOGG, “Intergroup Similarity and Subgroup Relations: Some Implications for Assimilation”*Personality and Social Psychology Bulletin*, 2000, 26. Cilt, 8. Sayı, ss. 948-958.
- HORNSEY Matthew J. ve Michael HOGG, “The Effects of Status on Subgroup Relations”*British Journal of Social Psychology*, 2002, 41. Cilt, 2. Sayı, ss. 203-218.
- HORTAÇSUNuran,*Ben biz siz hepimiz*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- JOST John T., Vagelis CHAIKALIS-PETRITSIS, Dominic ABRAMS, Jim SIDANIUS, Jojanneke VAN DER TOORN ve Christopher BRATT, “Why Men (and Women) Do And Don’t Rebel: Effects of System Justification on Willingness to Protest”,*Personality and Social Psychology Bulletin*, 2012, 38. Cilt, ss. 197-208.
- JOST John T ve Erik P. THOMPSON, “Group-Based Dominance and Opposition to Equality as Independent Predictors of Self-Esteem, Ethnocentrism, and Social Policy Attitudes Among African Americans and European Americans”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2000, 36. Cilt, 3. Sayı, ss. 209–232.
- KELLY Caroline ve Sara BREINLINGER, “Identity and Injustice: Exploring Women's Participation in Collective Action”, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 1995, 5. Cilt, 1. Sayı, ss. 41-57.
- KIENZLE Jennifer ve SOLIZ Jordan, “Intergroup communication”, *Intercultural communication*, ed. L. Chen, 2017, ss. 369-388, Berlin: Walter de Gruyter.
- KLANDERMANS Bert, “How Group Identification Helps to Overcome the Dilemma of Collective Action”, *American Behavioral Scientist*, 2002, 45. Cilt, 5. Sayı, ss. 887-900.
- KRIZAN Zlatan ve Robert S. BARON, “Group Polarization and Choice dilemmas: How Important is Self-Categorization?”, *European Journal of Social Psychology*, 2007, 37. Cilt, 1. Baskı, ss. 191-201.
- LAMBERT Alan J., B. Keith PAYNE, Lary L. JACOBY, Lara M. SHAFFER, Alison L. CHASTEEN ve Saera R. KHAN, “Stereotypes as Dominant Responses: On The “Social Facilitation” of Prejudice in Anticipated Public Contexts”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2003, 84. Cilt, ss. 277-295.

- LEA Martin ve Russel SPEARS, “Paralanguage and Social Perception in Computer-Mediated Communication”. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce*, 2009, 2. Cilt, ss. 321-341.
- LEACH Colin Wayne, Nastia SNIDER ve Aarti IYER, “Poisoning the consciences of the fortunate: The experience of relative advantage and support for social equality”, *Relative deprivation: Specification, development, and integration*, ed. I. Walker, & H. J. Smith, 2002, ss. 136-163, Cambridge, England: Cambridge University Press.
- LI Kai, Yan XU, Shenlong YANG ve Yongyu GUO, “Social Class, Group-Based Anger, and Collective Action Intentions in China”, *Journal of Pacific Rim Psychology*, 2019, 13. Cilt, ss. 1-8.
- LISS Miriam, Mary CRAWFORD ve Danielle POPP, “Predictors and Correlates of Collective Action”. *Sex Roles*, 2004, 50. Cilt, ss. 771-779.
- LOWENTHAL, Patrick Ryan, “Social presence”, *Social computing: Concepts, methodologies, tools, and applications*, ed. P. Rogers, G. Berg, J. Boettcher, C. Howard, L. Justice ve K. Schenk, 2009, ss. 129-136, IGI Global.
- LOWENTHAL Patrick Ryan, “The evolution and influence of social presence theory on online learning”, *Online education and adult learning: New frontiers for teaching practices*, ed. T. T. Kidd, 2010, ss. 124-139, Hershey PA: IGI Global.
- LUHTANEN Riia ve Jennifer CROCKER, “A Collective Self-Esteem Scale: Self-Evaluation of One's Social Identity”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1992, 18(3), 302-318.
- MALLETT Robyn K., Jeffrey R. HUNTSINGER, Stacey SINCLAIR ve Janet SWIM, “Seeing Through Their Eyes: When Majority Group Members Take Collective Action on Behalf of an Outgroup”, *Group Processes & Intergroup Relations*, 2008, 11. Cilt, 4. Sayı, ss. 451-470.
- MANSTEAD Antony S., “The Psychology of Social Class: How Socioeconomic Status Impacts Thought, Feelings, And Behaviour” *British Journal of Social Psychology*, 2018, 57. Cilt, ss. 267–291.

- NIER Jason A., Samuel L. GAERTNER, John F. DOVIDIO, Brenda S. BANKER, Christie M. WARD ve Mary C. RUST, “Changing interracial evaluations and behavior: The effects of a common group identity”, *Group Processes and Intergroup Relations*, 2001, 4. Cilt, 4. Sayı, ss. 299-316.
- OLPAK Yusuf Ziya ve Ebru KILIÇ-ÇAKMAK, “E-Öğrenme Ortamları için Sosyal Bulunuşluk Ölçeğinin Uyarlama Çalışması”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2009, 6. Cilt, 1. Sayı, ss. 142-160.
- OLPAK Yusuf Ziya ve Ebru KILIÇ-ÇAKMAK, “Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarında Kullanılan Farklı Etkileşim Araçlarının Öğrencilerin Başarılarına ve Sosyal Bulunuşluk Algılarına Etkisi”, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama* 2014, 4. Cilt, 2. Sayı, ss. 58-76.
- OSBORNE Danny, Chris G. SIBLEY, “Through Rose-Colored Glasses: System-Justifying Beliefs Dampen The Effects of Relative Deprivation on Well-Being and Political Mobilization”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2013, 39. Cilt, 8. Sayı, ss. 991-1004.
- OSBORNE Danny, John T. JOST, Julia C. BECKER, Vivienne BADAANT, Chris G. SIBLEY, “Protesting to Challenge or Defend The System? A System Justification Perspective on Collective Action”, *European Journal of Social Psychology*, 2019, 49. Cilt, 2. Sayı, ss. 244-269.
- ÖRÜN Özgür, Derya ORHAN, Pelin DÖNMEZ, Adile Aşkım KURT, “Öğretmen Adaylarının Bireysel Yenilikçilik Profilleri ve Teknoloji Tutum Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2015, 5. Cilt, 1. Sayı, ss. 65-76.
- PAKER Murat, “Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, 2012, ss. 41-52, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- PAOLINI Stefania, Jake HARWOOD ve Mark RUBIN, “Negative Intergroup Contact Makes Group Memberships Salient: Explaining Why Intergroup Conflict Endures”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2010, 36. Cilt, 12. Sayı, ss. 1723-1738.

- PERSE Elizabeth M., Pamela I.BURTON, Margaret E. LEARS, M. E. Elizabeth S. KOVNER, ve Ruma J.SEN. Predicting computer-mediated communication in a college class. *Communication Research Reports*, 1992, 9. Cilt, 2. Sayı, ss. 161-170.
- PETTIGREW Thomas F., “Intergroup Contact Theory”,*Annual Review Psychology*, 1998, 49. Cilt, ss. 65–85.
- PETTIGREW Thomas F.ve Linda L.TROPP,“A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2006, 90. Cilt, 5. Sayı, ss. 751-783.
- PETTIGREW Thomas F.ve Linda L. TROPP, “How Does Intergroup Contact Reduce Prejudice? Meta-Analytic Test Of Three Mediators”,*European Journal of Social Psychology*, 2008, 38. Cilt, ss. 922-934.
- PICCIANO Anthony G.,“Beyond Student Perceptions: Issues of Interaction, Presence, and Performance in an Online Course”. *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 2002, 6. Cilt, 1. Sayı, ss. 21-40.
- RICHARDSON Jennifer ve KarenSWAN, “Examining Social Presence in Online Courses in Relation to Students' Perceived Learning and Satisfaction.”*Journal of Asynchronous Learning Networks*, 2003, 7. Cilt, ss. 68-88.
- RIEKBlake M., Eric W. MANIA, Samuel L. GAERTNER, Stacy A. McDONALD ve Marika J. LAMOREAUX,“Does a Common Ingroup Identity Reduce Intergroup Threat?”,*Group Processes and Intergroup Relations*, 2010, 13. Cilt, 4. Sayı, ss. 403-423.
- ROGERS Paul. veM. LEA, “Social Presence in Distributed Group Environments: The Role Of Social Identity”, *Behaviour & Information Technology*, 2005, 24. Cilt, 2. Sayı, ss. 151-158.
- ROURKE Liam, TerryANDERSON, D. RandyGARRISON veWaltherARCHER,“Assessing Social Presence in Asynchronous Text-Based Computer Conferencing”,*Journal of Distance Education*, 2001, 14. Cilt, 3. Sayı, ss. 51-70.
- SAGUY Tamar veNour S. KTEILY,“Power, Negotiations, and The Anticipation of Intergroup Encounters”, *European Review of Social Psychology*, 2014, 25. Cilt, 1. Sayı, ss. 107-141.

- SAGUY Tamar, Noa SCHORI-EYAL, Siwar HASAN-ASLIH, DanitSOBOL ve John F.DOVIDIO,“The irony of harmony: Past and new development”,*Intergroup contact theory: Recent developments and future directions*, ed. L. Vezzali & S. Stathi, 2016, ss. 53-71, Abingdon, UK: Routledge.
- SAGUY Tamar, Nicole TAUSCH, John F. DOVIDIO, FeliciaPRATTO,“The Irony of Harmony: Intergroup Contact Can Produce False Expectations For Equality”,*Psychological Science*, 2009, 20. Cilt, 1. Sayı, ss. 114-121.
- SHNABEL Nurit ve JohannesULLRICH,“Increasing Intergroup Cooperation Toward Social Change by Restoring Advantaged and Disadvantaged Groups’ Positive Identities”, *Journal of Social and Political Psychology*, 2013,1. Cilt, 1. Sayı, ss. 216-238.
- SHNABEL Nurit, JohannesULLRICH, Arie NADLER, John F. DOVIDIO ve Anna LisaAYDIN, “Warm or Competent? Improving Intergroup Relations by Addressing Threatened Identities of Advantaged and Disadvantaged Groups”, *European Journal of Social Psychology*, 2013, 43. Cilt, 6. Sayı, ss. 482-492.
- SCHUMANN Sandy, OlivierKLEIN, KarenDOUGLAS ve Miles HEWSTONE,“When is Computer-Mediated Intergroup Contact Most Promising? Examining The Effect of Out-Group Members' Anonymity on Prejudice”, *Computers in Human Behavior*, 2017, 77. Cilt, ss. 198-210.
- SCHWAB Anne K. veTobias GREITEMEYER, “The World's Biggest Salad Bowl: Facebook Connecting Cultures”,*Journal of Applied Social Psychology*, 2015, 45. Cilt, 4. Sayı, ss. 243-252.
- SENGUPTA Nikhil K ve Chris G SIBLEY, “Perpetuating One’s Own Disadvantage: Intergroup Contact Enables The Ideological Legitimation of Inequality”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2013, 39. Cilt, 11. Sayı, ss. 1391-1403.
- SHERIFMuzafer, O. J. HARVEY, B. JackWHITE, William R. HOOD ve Caroline W. SHERIF,*Intergroup conflict and cooperation: The robbers cave experiment*,Norman, OK: University Book Exchange, 1961.
- SIMON Bernd ve Bert KLANDERMANS, “Politicized Collective Identity: A Social Psychological Analysis”,*American Psychologist*, 2001, 56. Cilt, ss. 319–331.

- SIMON Bernd, Michael LOEWY, StefanSTURMER, UlrikeWEBER, Peter FREYTAG, Corinna HABIG, Claudia KAMPMEIER ve Peter SPAHLINGER, “Collective Identification and Social Movement Participation”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1998, 74. Cilt, 3. Sayı, ss. 646-658.
- SPEARS Russell, Tom POSTMES, MartinLEA ve Anka WOLBERT, “When are Net Effects Gross Products? The Power of Influence and The Influence of Power in Computer-Mediated Communication”. *Journal of Social Issues*, 2002, 58. Cilt, ss. 91–107.
- STEPHAN Walther G. ve Cookie W. STEPHAN, “Intergroup Anxiety”, *Journal of Social Issues*, 1985, 41. Cilt, 3. Sayı, ss. 157–175.
- STURMER Stefan ve BerndSIMON, “The Role of Collective Identification in Social Movement Participation: A Panel Study in The Context Of The German Gay Movement”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2004, 30. Cilt, ss. 263–277.
- SWART Hermann, MilesHEWSTONE, Oliver CHRIST ve AlbertoVOCI, “Affective Mediators of Intergroup Contact: A Three-Wave Longitudinal Study in South Africa”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2011, 101. Cilt, 6. Sayı, 1221-1238.
- ŞEN Ercan, *Etnik Gruplarda Sosyal Kimlik ve Algılanan Ayrımcılık: Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- UFKES Elze G., Justine CALCAGNO, Demis E. Glasford ve John F. DOVIDIO, “Understanding How Common Ingroup Identity Undermines Collective Action Among Disadvantaged-Group Members”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2016, 63. Cilt, ss. 26-35.
- UFKES Elze G, John F. DOVIDIO ve GulizarTEL, “Identity and Collective Action Among European Kurds”, *British journal of social psychology*, 2015, 54. Cilt, 1. Sayı, ss. 176-186.
- TAUSCH Nicole, TamarSAGUY, T. ve JeffBRYSON, “How Does Intergroup Contact Affect Social Change? Its Impact on Collective Action and Individual Mobility Intentions among Members of a Disadvantaged Group”. *Journal of Social Issues*, 2015, 71. Cilt, 3. Sayı, ss. 536-553.

- TAJFEL Henri ve Jonh TURNER, “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, *The Social Psychology of Intergroup Relations*, 1979, 56. Cilt, ss. 33-47.
- TECHAKESARI Pirathat, Fiona Kate BARLOW, Matthew J. HORNSEY, Billy SUNG, Michael THAI, Jocelyn L. Y. CHAK, “An Investigation of Positive and Negative Contact as Predictors of Intergroup Attitudes in The United States, Hong Kong, and Thailand”, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 2015, 46. Cilt, 3. Sayı, ss. 454-468.
- TOLUNAY Advıye, *The Relationship Between Religiosity, Dogmatism, and Moral Reasoning* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2001.
- TOSUN Leman Pınar, “Sanal” ortamda “gerçek” kişiler: Sosyal ağlar ve sosyal psikoloji, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2017.
- TROPPL Linda R. ve Thomas F. PETTIGREW, “Relationships Between Intergroup Contact and Prejudice among Minority and Majority Status Groups”, *Psychological Science*, 2005, 16. Cilt, 12. Sayı, ss. 951-957.
- TU Chih-Hsiung, “The Measurement of Social Presence in an Online Learning Environment” *International Journal on E-learning*, 2002, 1. Cilt, 2. Sayı, ss. 34-45.
- TU Chih-Hsiung ve Marina MCISAAC, M., “The Relationship of Social Presence and Interaction in Online Classes”, *The American Journal of Distance Education*, 2002, 16. Cilt, 3. Sayı, ss. 131-150.
- TURNER Rhiannon N., Richard J. CRISP ve Emily LAMBERT, “Imagining intergroup contact can improve intergroup attitudes”, *Group Processes & Intergroup Relations*, 2007, 10. Cilt, 4. Sayı, ss. 427-441.
- TYNES Brendesha M., Michael T. GIANG ve Geneene N. THOMPSON, “Ethnic Identity, Intergroup Contact, and Outgroup Orientation Among Diverse Groups of Adolescents On The Internet”, *CyberPsychology & Behavior*, 2008, 11. Cilt, 4. Sayı, ss. 459-465.
- VAN OUDENHOVEN Jan Pieter, Karin S. PRINS ve Bram P. BUUNK, “Attitudes of Minority and Majority Members Towards Adaptation of Immigrants”, *European Journal of Social Psychology*, 1998, 28. Cilt, 6. Sayı, ss. 995-1013.

- VAN ZOMEREN Martin, Russell SPEARS, Agneta H. FISCHER ve Colin Wayne LEACH, “Put Your Money Where Your Mouth is! Explaining Collective Action Tendencies Through Group-Based Anger and Group Efficacy”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 2004, 87. Cilt, 5. Sayı, 649-664.
- WALTHER Joseph B., “Interpersonal Effects in Computer-Mediated Interaction: A Relational Perspective”, *Communication Research*, 1992, 19. Cilt, 1. Sayı, ss. 52-90.
- WALTHER Joseph B., “Theories of computer-mediated communication and interpersonal relations”, *The handbook of interpersonal communication*, ed. M. L. Knapp & J. A. Daly, 2011, ss. 443-479, Thousand Oaks, CA: Sage.
- WALTHER Joseph B. ve Natalya N. BAZAROVA, “Validation and Application of Electronic Proximity Theory to Computer-Mediated Communication in Groups”, *Communication Research*, 2008, 35. Cilt, 5. Sayı, ss. 622-645.
- WALTHER Joseph B., David C. DEANDREA ve Stephanie Tom TONG, “Computer-Mediated Communication versus Vocal Communication and The Attenuation of Pre-Interaction Impressions”, *Media Psychology*, 2010, 13. Cilt, 4. Sayı, ss. 364-386.
- WALTHER Joseph B., Elaine HOTER, Asmaa GANAYEM ve Miri SHONFELD, “Computer-Mediated Communication and the Reduction of Prejudice: A Controlled Longitudinal Field Experiment Among Jews and Arabs in Israel”, *Computers in Human Behavior*, 2015, 52. Cilt, ss. 550-558.
- WHITE Fiona A. ve Hisham M. ABU-RAYYA, “A Dual Identity-Electronic Contact (DIEC) Experiment Promoting Short-And Long-Term Intergroup Harmony”, *Journal of Experimental Social Psychology*, 2012, 48. Cilt, 3. Sayı, ss. 597-608.
- WHITE Fiona A., Hisham M. ABU-RAYYA ve Chela WEITZEL, “Achieving Twelve-Months of Intergroup Bias Reduction: The Dual Identity-Electronic Contact (DIEC) Experiment”, *International Journal of Intercultural Relations*, 2014, 38. Cilt, ss. 158-163.
- WRIGHT Stephen C., Arthur ARON, Tracy MCLAUGHLIN-VOLPE ve Stacy A. ROPP, “The Extended Contact Effect: Knowledge of Cross-Group Friendships and Prejudice”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 1997, 73. Cilt, ss. 73-90.

WRIGHT Stephen C., & Micah LUBENSKY, “The Struggle For Social Equality: Collective Action versus Prejudice Reduction”, *Intergroup Misunderstandings: Impact of Divergent Social Realities*, 2009, ss. 291-310.

YILDIRIM Serkan, “Sanal Dünya ve Web Temelli Öğrenme Ortamlarının Öğrencilerin Akademik Başarıları, Motivasyonları ve Sosyal Bulunuşlukları Açısından Karşılaştırılması”, (Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Ekler

Ek 1: Veri Toplama Araçları

Ön Çalışma Veri Toplama Araçları (Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Öğrencileri için)

Demografik Bilgiler

1. Cinsiyet:
2. Yaş:
3. Öğrenim Görülen Üniversite:
4. Fakülte/ Bölüm:
5. Sınıf Düzeyi:

Adana’da iki üniversite var: Birisi sizin de öğrencisi olduğunuz Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi (ATÜ), diğeri de Çukurova Üniversitesi (ÇÜ). Her iki üniversitedeki öğrencilerin kendilerini diğeri üniversitenin öğrencilerine kıyasla çeşitli açılardan avantajlı ya da dezavantajlı hissetmeleri mümkündür. Biz, sizin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istiyoruz.

- Sizce Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencisi olmak, Çukurova Üniversitesi öğrencisi olmaya kıyasla hangi açılardan daha avantajlıdır?

- Sizce Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencisi olmak, Çukurova Üniversitesi öğrencisi olmaya kıyasla hangi açılardan dezavantajlıdır?

Aşağıda, üniversitelerle ilgili olumlu-olumsuz değerlendirmeler, çiftler halinde verilmiştir. Her satırda, en soldaki sütun olumsuz bir değerlendirmeyi (örneğin “saygınlığı düşük”), en sağdaki sütun ise olumlu bir değerlendirmeyi (örneğin “saygınlığı yüksek”) ifade etmektedir. Lütfen, her bir üniversite için bu iki değerlendirmeden hangisini daha uygun gördüğünüze göre aradaki 1-5 arasında değişen rakamlardan birini işaretleyiniz (örneğin, saygınlığını çok düşük olarak görüyorsanız 1’i, çok yüksek olarak görüyorsanız 5’i, orta düzeyde görüyorsanız 3’ü işaretleyebilirsiniz).

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

1. Saygınlığı düşük	1	2	3	4	5	Saygınlığı yüksek
2. Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yetersiz.	1	2	3	4	5	Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yeterli.
3. Akademik kadrosu güçsüz.	1	2	3	4	5	Akademik kadrosu güçlü.
4. Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği düşük.	1	2	3	4	5	Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği yüksek.

Çukurova Üniversitesi

1. Saygınlığı düşük	1	2	3	4	5	Saygınlığı yüksek
---------------------	---	---	---	---	---	-------------------

2. Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yetersiz.	1	2	3	4	5	Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yeterli.
3. Akademik kadrosu güçsüz.	1	2	3	4	5	Akademik kadrosu güçlü.
4. Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği düşük.	1	2	3	4	5	Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği yüksek.

Son olarak, Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi öğrencisi olmakla ilgili bir değerlendirme yapmanızı istiyoruz.

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencisi olmak

ÇÜ öğrencisi olmaya kıyasla dezavantajlıdır	1	2	3	4	5	ÇÜ öğrencisi olmaya kıyasla avantajlıdır
---	---	---	---	---	---	--

Ön Çalışma Veri Toplama Araçları (Çukurova Üniversitesi Öğrencileri için)

Demografik Bilgiler

1.Cinsiyet:

2. Yaş:

3. Öğrenim Görülen Üniversite:

4. Fakülte/ Bölüm:

5. Sınıf Düzeyi:

Adana’da iki üniversite var: Birisi sizin de öğrencisi olduğunuz Çukurova Üniversitesi (ÇÜ), diğeri Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi. Her iki üniversitedeki öğrencilerin kendilerini diğeri üniversitenin öğrencilerine kıyasla çeşitli açılardan avantajlı ya da dezavantajlı hissetmeleri mümkündür. Biz, sizin bu konudaki düşüncelerini öğrenmek istiyoruz.

- Sizce Çukurova niversitesi ğrencisi olmak, Adana Alparslan Bilim ve Teknoloji niversitesi ğrencisi olmaya kıyasla hangi açılardan daha avantajlıdır?
- Sizce Çukurova niversitesi ğrencisi olmak, Adana Alparslan Bilim ve Teknoloji niversitesi ğrencisi olmaya kıyasla hangi açılardan dezavantajlıdır?

Aşağıda, üniversitelerle ilgili olumlu-olumsuz değerlendirmeler, çiftler halinde verilmiştir. Her satırda, en soldaki sütun olumsuz bir değerlendirmeyi (örneğin “saygınlığı düşük”), en sağdaki sütun ise olumlu bir değerlendirmeyi (örneğin “saygınlığı yüksek”) ifade etmektedir. Lütfen, her bir üniversite için bu iki değerlendirmeden hangisini daha uygun gördüğünüze göre aradaki 1-5 arasında değişen rakamlardan birini işaretleyiniz (örneğin, saygınlığını çok düşük olarak görüyorsanız 1’i, çok yüksek olarak görüyorsanız 5’i, orta düzeyde görüyorsanız 3’ü işaretleyebilirsiniz).

Çukurova Üniversitesi

1. Saygınlığı düşük	1	2	3	4	5	Saygınlığı yüksek
2. Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yetersiz.	1	2	3	4	5	Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yeterli.
3. Akademik kadrosu güçsüz.	1	2	3	4	5	Akademik kadrosu güçlü.
4. Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği düşük.	1	2	3	4	5	Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği yüksek.

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

1. Saygınlığı düşük	1	2	3	4	5	Saygınlığı yüksek
2. Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yetersiz.	1	2	3	4	5	Kampüsünün öğrencilere sağladığı olanaklar (derslikler, kütüphane, yurtlar, sosyalleşme mekânları gibi) genel olarak yeterli.
3. Akademik kadrosu güçsüz.	1	2	3	4	5	Akademik kadrosu güçlü.
4. Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği düşük.	1	2	3	4	5	Mezunların iş yaşamındaki tercih edilirliliği yüksek.

Son olarak, Çukurova Üniversitesi öğrencisi olmakla ilgili bir değerlendirme yapmanızı istiyoruz.

ÇÜ öğrencisi olmak

ATÜ öğrencisi olmaya kıyasla dezavantajlıdır	1	2	3	4	5	ATÜ öğrencisi olmaya kıyasla avantajlıdır
--	---	---	---	---	---	---

Müdahale Öncesi Ölçümlerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

Gönüllü Katılım Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi Deniz ENİÇ'in, öğretim üyesi Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN danışmanlığında yürütülen doktora tezi kapsamında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, çevrimiçi ortamda işbirliği içerisinde olan üniversite öğrencilerinin çevre kirliliği problemine ilişkin getirecekleri çözüm önerilerini incelemektir.

Bu araştırma birbirini takip eden aşamalardan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk adımında sizden istenen, bazı sosyal konulardaki görüşlerinizle ilgili sizlere yöneltilen bazı soru ve ifadeleri yanıtlamanızdır. Çalışmanın ikinci aşamasındaise bir aylık süre boyunca, çevrimiçi bir platformda haftalık periyotlarla bir araya geleceğiniz üniversite öğrencileri ile çevre kirliliği konusunda tartışmanız ve bu soruna ilişkin çeşitli çözüm önerileri getirmeniz beklenmektedir.

Araştırma, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesine Çukurova Üniversitesi öğrencileri ile yürütülmektedir. Bu iki üniversitenin öğrencisi değilseniz, araştırmaya katılsanız dahi bilgileriniz çalışmaya dâhil edilmeyecektir.

Sizlere yöneltilen anket maddelerinin doğru veya yanlış cevapları yoktur. Önemli olan sizin düşüncelerinizdir. Çalışmadan elde edilecek sonuçlar yalnızca araştırmacılar tarafından değerlendirilip, bilimsel çalışma ve yayınlarda kullanılacaktır. Araştırma sonuçlarından anlamlı bilgiler elde edilebilmesi için yöneltilen maddelerin boş bırakılmaması ve samimi bir şekilde doldurulması önemlidir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. İstedığınız bir aşamada araştırmayı bırakma hakkına sahipsiniz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için araştırmanın yürütücüsü Deniz ENİÇ ile iletişime geçebilirsiniz.

Araş. Gör. Deniz ENİÇ, e-posta: denic@adanabtu.edu.tr, 05078740040

Gruplar Arasında Kaynak Paylaşımına İlişkin Ölçüm

Gerek eski gerekse yeni üniversitelerde bilimsel araştırmalar yürütebilmek, öğrencilere kaliteli eğitim verebilmek ve sosyal etkinlikler düzenleyebilmek için maddi kaynaklara büyük ölçüde gereksinim duyulmaktadır. Lütfen, aşağıdaki soruyu yanıtlarken kendinizi ülkedeki eğitim kurumlarını destekleyen bir derneğe üye olarak hayal edin. Derneğinizin üniversitelere yapacağı desteğin dağılımı, sizin gibi dernek üyelerinin fikirleri doğrultusunda şekillenecektir. Dernek kasanızda Adana ilindeki iki üniversiteye gönderilmek üzere toplanmış olan 153.000 Türk Lirasının ne kadarının Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesine, ne kadarının Çukurova Üniversitesine aktarılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

Bence, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesine ... TL aktarılmalıdır.

Bence, Çukurova Üniversitesine ... TL aktarılmalıdır.

Dış Gruba Yönelik Tutumlar Ölçümü

Aşağıda şehrinizde bulunan diğer üniversitede eğitim alan öğrencilere ilişkin çeşitli ifadeler sunulmuştur. Sizden istenen, her maddeyi dikkatlice okumanız ve maddelere ne derecede katıldığınızı o maddenin yanında yer alan rakamlardan size uygun olanı işaretleyerek belirtmenizdir.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilere dair olumlu bir izlenimim var.	1	2	3	4	5	6	7
2. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/ Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin arkadaş canlısı olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/ Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilere güvenmiyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/ Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin yardımsever olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7

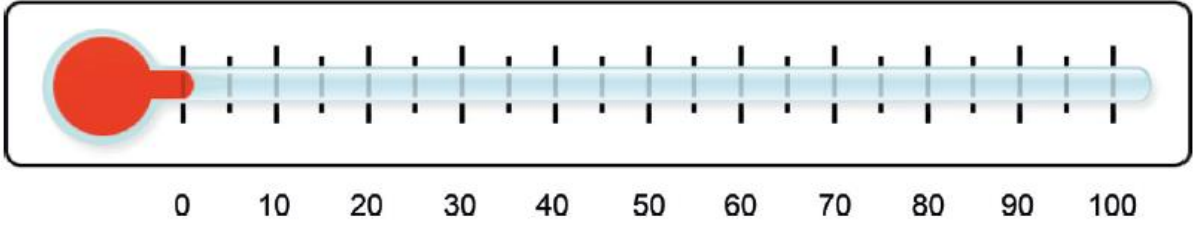

Duygu Termometresi Ölçümü

Aşağıdaki termometre belirli gruplara ilişkin duyguları değerlendirmeye yöneliktir. Grup üyelerine ilişkin en soğuk duygular 0 derecede, nötr duygular 50 derecede, en sıcak duygular ise 100 derecede temsil edilmektedir. Lütfen, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencileri hakkında genel olarak hissettiğiniz duyguları hangi derecede değerlendiriyorsanız o derecenin üzerine X işareti koyunuz.

Soğuk

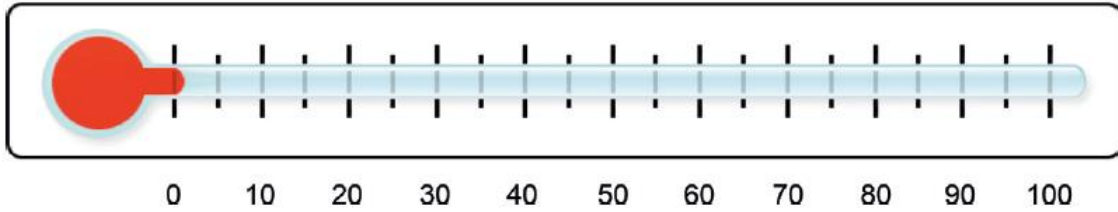
Kararsız Sıcak

Lütfen, Çukurova Üniversitesi öğrencileri hakkında genel olarak hissettiğiniz duyguları hangi derecede değerlendiriyorsanız o derecenin üzerine X işareti koyunuz.

Soğuk

Kararsız Sıcak

Grupla Özdeşleşme Düzeyine İlişkin Ölçüm

Aşağıda, eğitim aldığınız üniversitedeki öğrenci kimliğinize ilişkin çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her maddeyi dikkatlice okuyunuz ve okuduğunuz maddeye ne oranda katıldığınızı o maddenin yanında yer alan ifadelerden uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Genelde, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin öğrencisi olmaktan memnunum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin bir öğrencisi olarak, üniversite kimliğime ilişkin duygularım olumludur.	1	2	3	4	5	6	7
3. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin bir öğrencisi olmak, imajımın önemli bir parçasıdır.	1	2	3	4	5	6	7
4. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/ Çukurova Üniversitesinde öğrenci olduğum için çoğu zaman pişmanlık duyuyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5. Genellikle, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin öğrencisi olmaya değmediğini düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7

6. Kendimi nasıl hissettiğimin Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi/ Çukurova Üniversitesi öğrencisi olmamla pek ilgisi yoktur.	1	2	3	4	5	6	7
7. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin bir öğrencisi olmak, kendimi nasıl bir insan olarak gördüğümü belirlemede önemli bir rol oynamaz.	1	2	3	4	5	6	7
8. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinin/ Çukurova Üniversitesinin öğrencisi olmak, kimliğimin önemli bir göstergesidir.	1	2	3	4	5	6	7

Gruplar Arası Meşruiyet Algısına İlişkin Ölçüm

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde eğitim alan öğrenciler, öğrenim gördükleri kampüsün sahip olduğu fiziki yapı, ulaşım olanakları ve diğer öğrencilerle sosyalleşme alanları gibi konularda Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilere kıyasla daha sınırlı imkânlarla sahiptir. Aşağıda, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin koşullarına yönelik bazı ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadelerin doğru veya yanlış cevabı yoktur. Lütfen, her bir ifadeye katılma düzeyinizi 1’den 7’ye kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Çukurova Üniversitesi öğrencileri Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinden daha iyi durumda olmayı hak ediyorlar.	1	2	3	4	5	6	7
2. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin Çukurova Üniversitesi öğrencilerinden daha kötü durumda olmaları haksızlıktır.	1	2	3	4	5	6	7
3. İki üniversite arasındaki eşitsizlikler kabul edilebilir.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek statüde olmaya hakları vardır.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinden daha avantajlı koşullara sahip olmaları kabul edilebilir.	1	2	3	4	5	6	7

6. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin Çukurova Üniversitesi öğrencileri ile eşit olma talebi, anlaşılır bir istektir.	1	2	3	4	5	6	7
7. Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinden daha saygın olması, anlaşılır bir durumdur.	1	2	3	4	5	6	7

Kolektif Eylem Niyetine İlişkin Ölçüm

Aşağıda Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi ile ilgili çeşitli ifadeler yer verilmiştir. Lütfen, her bir ifadeye katılma düzeyinizi her cümlenin yanında verilen 1’den 7’ye kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin, Çukurova Üniversitesi öğrencilerine kıyasla ne kadar sınırlı olanaklara sahip oldukları konusunda daha iyi bilgilendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin Çukurova Üniversitesi öğrencilerine kıyasla dezavantajlı pozisyonunu değiştirmeye çalışan bir ekibin parçası olmak isterim.	1	2	3	4	5	6	7
3. İki üniversite arasındaki eşitsizlikleri azaltmak amacıyla hazırlanmış bir dilekçeyi imzalamayı düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
4. Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin, Çukurova Üniversitesi öğrencileri ile kıyaslandıklarında dezavantajlı pozisyonda kalmaları ile ilgili hazırlanan bir gösteriye katılmayı düşünürüm.	1	2	3	4	5	6	7
5. Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi öğrencilerinin Çukurova Üniversitesi öğrencilerine kıyasla dezavantajlı olan pozisyonlarını değiştirmeye çalışmak adına daha iyi organize olmaları ve birlikte çalışmalarını gerektiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7

DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz:

2. Yaşınız:

3. Öğrenim Gördüğünüz Üniversite:

4. Bölümünüz:

5. Sınıfınız:

6. E-posta adresiniz: (Araştırmacı ile paylaşacağınız bu bilgi yalnızca katılımcılara haftalık soruları hatırlatmak amacıyla yönlendirilecek gönderiler için kullanılacaktır. Kesinlikle gizli tutulacak bu verilerin hiçbir kişi veya kuruluşla paylaşılması söz konusu değildir.)

7. Şehirdeki diğer üniversitede eğitim alan öğrencilerle ile ne sıklıkla temas ediyorsunuz?

1   2   3   4   5   6   7

Hiç

Sıklıkla

8. Şehirdeki diğer üniversitede eğitim alan öğrencilerle olan geçmiş deneyimlerinizi ne kadar olumlu değerlendirirsiniz?

1   2   3   4   5   6   7

Hiç

Oldukça

9. Arkadaşlarınızın ne kadarı şehirde bulunan diğer üniversitede eğitim alıyor?

1   2   3   4   5   6   7

Hiçbiri

Arkadaşlarımla Çoğunluğu

10. Şehirdeki diğer üniversitede eğitim alan arkadaşlarınızla ne sıklıkta vakit geçiriyorsunuz?

1   2   3   4   5   6   7

Hiç

Sıklıkla

DeneySEL Manipülasyon Sırasında Kullanılan Veri Toplama Araçları

cevrekirliliginiazaltmaprojesi.com sitesi üzerinden deney gruplarına sunulan metinler katılımcıların karşlarına gelme sırasına göre aşağıda sunulmuştur.

Deney 1, Deney 2 ve Kontrol Gruplarının Hepsine Ortak Verilen Giriş Metni

Bu çalışma Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi Deniz ENİÇ'in, öğretim üyesi Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN danışmanlığında yürütülen doktora tezi araştırmasının devamı niteliğindedir. Sizlere öncelikle, araştırmanın ikinci adımı ile ilgili bilgi ve yönergeler sunulacaktır. **Verilen ifadeleri dikkatle okumanız, araştırmanın sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve buradan elde edilecek verilerin güvenilir olması açısından kritik öneme sahiptir.** Lütfen size sunulan ifadelerin tamamını dikkatlice okuduğunuzdan emin olunuz.

Statü Farklılığının Belirginleştirildiği Metin

Deney 1 ve Deney 2'ye Ortak Verilen Metin

Üniversite öğrencilerinin, öğrenim gördükleri şehirde söz konusu olan çevre problemlerine karşı duyarlı olmaları ve bir araya gelerek bu sorunlara ilişkin çeşitli öneriler sunmaları, çevre problemi konusunda atılabilecek önemli adımlardan biridir. Mevcut araştırma Adana ilinde artan çevre problemlerine karşı şehirdeki üniversite öğrencilerinin getirecekleri çözüm önerilerini incelemek amacıyla yürütülmektedir. Adana ilinde bulunan iki üniversiteden biri, 1973 yılında kurulan ve donanımlı öğretim kadrosu, geniş kampüsü, gelişmiş ulaşım ağı ve çok sayıda sosyalleşme alanı ile öğrencilerine önemli imkânlar sunan Çukurova Üniversitesi iken; diğeri 2011 yılında kurulan ve henüz gelişmekte olan Adana Alparaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesidir. Her iki üniversitenin öğrencileri, çevre problemlerinin çözümüne yönelik önerilerini sunmak üzere bu çalışmaya davet edilmişlerdir.

Kontrol Grubuna Verilen Metin

Üniversite öğrencilerinin, öğrenim gördükleri şehirde söz konusu olan çevre problemlerine karşı duyarlı olmaları ve bir araya gelerek bu sorunlara ilişkin çeşitli öneriler sunmaları, çevre problemi konusunda atılabilecek önemli adımlardan biridir. Mevcut araştırma Adana ilinde artan çevre problemlerine karşı şehirdeki üniversite öğrencilerinin getirecekleri çözüm önerilerini incelemek amacıyla yürütülmektedir. Bu kapsamda, Adana Alparaslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde öğrenim gören kişiler, çevre problemlerinin çözümüne yönelik önerilerini sunmak üzere bu çalışmaya davet edilmişlerdir.

DeneySEL Manipülasyonu Sağlamak için Hazırlanan Yönergeler

Deney Grubu 1’de Yer Alan Katılımcılara Sunulan Metin

Son yıllarda, çevre kirliliği Adana’nın başlıca problemlerinden biri haline gelmiştir. Çevre Mühendisleri Odası Adana Şube Başkanı, yaptığı açıklamada, Adana’nın çevresel açıdan birçok olumsuzlukla karşı karşıya geldiğini, özellikle kış aylarında yoğun bir hava kirliliğine maruz kaldığını ifade etmiştir. Dünya iklimini değiştiren çevre kirliliğini önlemek konusunda üniversiteli gençlere çok iş düşmektedir. Farklı üniversitelerde eğitim alan öğrencilerin çevre kirliliğini önlemek amacıyla bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları ve yaşadıkları şehirde uygulanabilecek yeni fikirler geliştirmeleri, çevre kirliliğinin azaltılması adına önemli bir adımdır. Bu amaç doğrultusunda, Adana’da öğrenim gören üniversite öğrencileri olarak sizleri dört kişilik gruplara ayıracağız ve sizden istediğimiz, bir aylık süre boyunca atandığınız grubun üyeleriyle çevrimiçi bir platformda bir araya gelip onlarla birlikte çalışarak, son dönemde Adana’da artan çevre kirliliği sorununa ilişkin çözüm önerileri sunmanızdır.

Bu araştırma kapsamında kullanacağınız rumuz Adana Öğrencileri Grubu 1 (veya Adana Öğrencileri Grubu 2, Adana Öğrencileri Grubu 3, Adana Öğrencileri Grubu 4). Lütfen, çevrimiçi ortamda yürütülecek bir aylık grup çalışması boyunca bu rumuzu kullanınız.

Deney Grubu 2’de Yer Alan Katılımcılara Sunulan Metin

Son yıllarda, çevre kirliliği Adana’nın başlıca problemlerinden biri haline gelmiştir. Çevre Mühendisleri Odası Adana Şube Başkanı, yaptığı açıklamada, Adana’nın çevresel açıdan birçok olumsuzlukla karşı karşıya geldiğini, özellikle kış aylarında yoğun bir hava kirliliğine maruz kaldığını ifade etmiştir. Dünya iklimini değiştiren çevre kirliliğini önlemek konusunda üniversiteli gençlere çok iş düşmektedir. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesinde eğitim alan öğrencilerin çevre kirliliğini önlemek amacıyla bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları ve yaşadıkları şehirde uygulanabilecek yeni fikirler geliştirmeleri, çevre kirliliğinin azaltılması adına önemli bir adımdır. Bu amaç doğrultusunda sizi, ikisi Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ve ikisi Çukurova Üniversitesi’nden olmak üzere dört kişilik karma gruplara atayacağız ve sizden istediğimiz, bir aylık süre boyunca grup üyelerinizle çevrimiçi bir platformda bir araya gelip onlarla birlikte çalışarak, son dönemde Adana’da artan çevre kirliliği sorununa ilişkin çözüm önerileri sunmanızdır.

Bu araştırma kapsamında kullanacağınız rumuz ATÜ 1(veya ATÜ 2/ÇÜ 3/ÇÜ2).Lütfen, çevrimiçi ortamda yürütülecek bir aylık grup çalışması boyunca bu rumuzu kullanınız.

Kontrol Grubunda Yer Alan Katılımcılara Sunulan Metin

Son yıllarda, çevre kirliliği Adana'nın başlıca problemlerinden biri haline gelmiştir. Çevre Mühendisleri Odası Adana Şube Başkanı, yaptığı açıklamada, Adana'nın çevresel açıdan birçok olumsuzlukla karşı karşıya geldiğini, özellikle kış aylarında yoğun bir hava kirliliğine maruz kaldığını ifade etmiştir. Dünya iklimini değiştiren çevre kirliliğini önlemek konusunda bireylere çok iş düşmektedir. Bireylerin çevre kirliliğini önlemek amacıyla bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları ve yaşadıkları yerlerde uygulanabilecek yeni fikirler geliştirmeleri, çevre kirliliğinin azaltılması adına önemli bir adımdır. Bu amaç doğrultusunda, her biri farklı bakış açılarına sahip bireyler olarak sizleri dört kişilik gruplara ayıracağız ve sizden isteğimiz, bir aylık süre boyunca atandığınız grubun üyeleriyle çevrimiçi bir platformda bir araya gelip onlarla birlikte çalışarak, son dönemde Adana'da artan çevre kirliliği sorununa ilişkin çözüm önerileri sunmanızdır.

Lütfen, çevrimiçi ortamda yürütülecek bir aylık grup çalışması boyunca kullanmak üzere kendinizi ifade ettiğini düşündüğünüz bir rumuz belirleyerek aşağıda yer alan bölüme yazınız.

Araştırma Hakkında Bilgilerin Sunulduğu Deney Gruplarının Tamamına Ortak Verilen Metin

Aşağıda çevrimiçi ortamda gerçekleşecek çalışmanın ilerleyişine ilişkin bilgiler sunulacaktır. Araştırma boyunca size sunulan bu bilgilere uygun şekilde hareket etmeniz, araştırmanın sürdürülmesi ve güvenilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir.

- Araştırmacı tarafından belirlenen sorular, çalışma süresince sizlere haftalık şekilde sunulacaktır. Sizden istenen, her bir soruya ilişkin yanıtınızı ilgili hafta içerisinde çevrimiçi platformda yayınlamanızdır. Her katılımcının programda yer alan soruların tamamına yanıt vermesi oldukça önemlidir. Haftalık soruları takip edebilmeniz amacıyla çalışmanın başında verdiğiniz iletişim kanallarına araştırmacı tarafından düzenli iletiler gönderilecektir.
- Bir aylık sürecin sonunda su, hava ve toprak kirliliği konularından birini seçmeniz ve söz konusu kirliliği azaltmak adına grubunuzda sunulan öneriler arasından birini belirlemeniz gerekmektedir. Grubunuzla birlikte karar vereceğiniz bu çözüm önerisine, grupta yer alan her üyenin onay vermesi ve katkı sağlaması gerekmektedir.
- Çözüm önerisi ile ilgili hazırlanacak metinde a. Grup tarafından seçilen çevre sorununun tanımlanması ve bu sorunun neden önemli olduğu, b. Söz konusu çevre probleminin azaltılması adına şehirde hangi önlemlerin alınması gerektiği ve ne gibi uygulamaların hayata geçirilebileceği konusunda bilgiler yer almalıdır.
- **Unutmayın ki, bu bir grup çalışmasıdır. Sürecin sonunda herkesin onayladığı çözüm önerilerine ulaşmak adına çevrimiçi ortamda bulunan diğer kişiler ile birlikte çalışmanız, onlara soru sormanız ve diğerlerinin yanıtları hakkında görüş bildirmeniz oldukça önemlidir.**
- Son olarak sizden, çevrimiçi çalışma grubunda yer alan diğer grup arkadaşlarınızla gerçekleştireceğiniz yazışmalarda araştırmanın başında belirlenen rumuzları kullanmanızı ve kimliğinize ilişkin bilgileri gizli tutmanızı rica ediyoruz.

Haftalık Tartışma Soruları

Çevrimiçi tartışma platformunda haftalık olarak yanıtlamanız gereken sorular aşağıda yer almaktadır. Lütfen her bir soruya ilişkin yanıtınızı ilgili alana yazınız. Bu araştırma, bir grup çalışması olduğu için grupta yer alan diğer arkadaşlarınızın yanıtları hakkında vereceğiniz geri bildirimler oldukça önemlidir.

1. Hafta Çevre Kirliliği

Çevre, dünya üzerinde yaşamını sürdüren canlılarının hayatları boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortamdır. Hava, su ve toprak bu çevrenin fiziksel unsurlarını; insan, hayvan, bitki ve diğer mikroorganizmalar ise biyolojik unsurlarını oluşturmaktadır. Doğal kaynakların aşırı ve yanlış kullanılması, tahrip edilmesi sonucunda çevrede dengenin olumsuz yönde bozulması ve birtakım sorunların ortaya çıkmasına *çevre kirliliği* adı verilmektedir.

Deney Grubu 1: Adana'da öğrenim gören üniversite öğrencileri olarak, çevre kirliliği sorunu sizin için ne ifade ediyor? Bu problemin neden ve sonuçlarına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Deney Grubu 2: Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan üniversite öğrencileri olarak, çevre kirliliği sorunu sizin için ne ifade ediyor? Bu problemin neden ve sonuçlarına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

Kontrol Grubu: Bir birey olarak, çevre kirliliği sorunu sizin için ne ifade ediyor? Bu problemin neden ve sonuçlarına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?

2. Hafta Hava Kirliliği

Havada katı, sıvı ve gaz şeklindeki yabancı maddelerin insan sağlığına, canlı hayatına ve ekolojik dengeye zarar verebilecek miktar, yoğunluk ve sürede atmosferde bulunması *hava kirliliği* olarak tanımlanır. Doğal nedenlerle veya insan faaliyeti sonucu atmosfere karışan kirleticiler, yeryüzündeki canlı hayatı olumsuz etkiler. Hava kirliliğine yol açan gazlar ozon tabakasının incelmeye sebep olur. Ozon tabakasının incelmeye sonucu Güneşin zararlı ultraviyole ışınları yeryüzüne ulaşır ve bu ışınlar biyolojik çeşitliliği olumsuz yönde etkiler.

Deney Grubu 1: Adana'da öğrenim gören üniversite öğrencileri olarak, hava kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

*Deney Grubu 2:*Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan üniversite öğrencileri olarak, hava kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

*Kontrol Grubu:*Bir birey olarak, hava kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

3. Hafta Su Kirliliği

Suların kimyasal ve fiziksel olarak kirlenme durumuna su kirliliği adı verilir. Su kirliliğinin her çeşidi, kirliliğin olduğu yer ve çevresinde yaşayan tüm canlılara zarar verir, türlerin, biyolojik toplulukların yaşamlarını tehdit eder, suya bağlı ekosistemlerde doğal dengenin bozulmasına neden olur. Sürdürülebilir bir dünya için su kirliliği ile ilgili bireysel ve toplumsal önlemler almak gerekir.

*Deney Grubu 1:*Adana’da öğrenim gören üniversite öğrencileri olarak, su kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

*Deney Grubu 2:*Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan üniversite öğrencileri olarak, su kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

Kontrol Grubu: Bir birey olarak, su kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

4. Hafta Toprak Kirliliği

Toprak kirliliği, insan faaliyetleri neticesinde toprağın doğal yapısının bozulması, fiziksel, kimyasal ve biyolojik bileşiminin olumsuz yönde değişmesi olarak tanımlanır. Toprak kirliliği ürün kalitesinin düşmesine, topraktaki organik ve inorganik maddelerin azalmasına ve dolayısıyla ekosistem dengesinin bozulmasına yol açar. Toprağın oluşması uzun bir süreçtir. 30 santimetre kalınlığında bir toprak tabakasının oluşması ancak binlerce yıl geçmesi ile mümkündür. Dolayısıyla, doğal kaynaklardan biri olan toprağın çok iyi korunması gerekir.

*Deney Grubu 1:*Adana’da öğrenim gören üniversite öğrencileri olarak, toprak kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

*Deney Grubu 2:*Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan üniversite öğrencileri olarak, toprak kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

*Kontrol Grubu:*Bir birey olarak, toprak kirliliğini azaltmak adına üniversite kampüslerinde ne gibi uygulamalar geliştirilebileceğini düşünüyorsunuz?

Müdahale Sonrası Ölçümlerde Eklenen Veri Toplama Araçları

Sosyal Bulunuşluk Hissine İlişkin Ölçüm

Aşağıda bir aylık süre boyunca çevrimiçi ortamda gerçekleştirdiğiniz grup etkileşimleri ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen, her bir ifadeye katılma düzeyinizi her cümlemin yanında verilen 1'den 7'ye kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarımla benim varlığımın farkında olduklarını düşündüm.	1	2	3	4	5	6	7
2. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarımla iletişim kurmaya istekliydim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarımla yaptıkları ilgimi çekti.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çevrimiçi etkileşimler sırasında benim yaptıklarımla arkadaşlarımla ilgisini çektiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çevrimiçi etkileşimler sırasında karşılıklı anlaşılabilirlik seviyemizin yüksek idi.	1	2	3	4	5	6	7
6. Çevrimiçi etkileşimler sırasında fikirlerimi diğer arkadaşlara açıkça gösterdiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7

7. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarım beni iyi anladılar.	1	2	3	4	5	6	7
8. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarımla ne düşündüklerini anlayabildim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Çevrimiçi etkileşimler sırasında birbirimizin fikirlerini saygıyla karşıladık.	1	2	3	4	5	6	7
10. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarımla fikirleri benim ne düşündüğümü etkiledi.	1	2	3	4	5	6	7
11. Çevrimiçi etkileşimler sırasında problemleri çözmek için birbirimize yardım ettik.	1	2	3	4	5	6	7
12. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarla fikir alışverişi yapmaktan hoşlandım.	1	2	3	4	5	6	7
13. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlardan yanıtları çabuk alabildim.	1	2	3	4	5	6	7
14. Çevrimiçi etkileşimler sırasında arkadaşlarla iletişim kurarken kendimi rahat hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
15. Çevrimiçi etkileşimler sırasında fikirlerim katıldığım grubun ilerlemesine yardım etti.	1	2	3	4	5	6	7
16. Çevrimiçi etkileşimler sırasında kendimi diğer arkadaşlara yakın hissettim.	1	2	3	4	5	6	7
17. Çevrimiçi etkileşimler sırasında kendimi katıldığım grubun bir parçası gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7

Çevrimiçi Grupla Özdeşleşme Düzeyine İlişkin Ölçüm

Aşağıda bir aylık süre boyunca çevrimiçi ortamda etkileşime girdiğiniz grup üyeleri ile ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen, her bir ifadeye katılma düzeyinizi her cümlenin yanında verilen 1'den 7'ye kadar derecelendirilmiş ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Oldukça katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Tartışma grubumda yer alan bireylerle benzer tutum ve değerleri paylaşıyorum.	1	2	3	4	5	6	7
2. Tartışma grubumda yer alan bireylere saygı duyuyorum.	1	2	3	4	5	6	7
3. Tartışma grubumda yer alan bireylerin ifade ettiği düşüncelerle ilgileniyorum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Tartışma grubumda yer alan bireylerden hoşlandım.	1	2	3	4	5	6	7
5. Genel olarak, tartışma grubumda yer alan bireyler ile özdeşleştim.	1	2	3	4	5	6	7

Gruplar Arası Temasın Değerlendirilmesi

Lütfen, çevrimiçi ortamda gerçekleştirdiğiniz etkileşimleri aşağıdaki boyutlar üzerinden değerlendirip kendi deneyiminize uygun olduğunu düşündüğünüz rakamı işaretleyiniz.

- **İlginç**

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

- **Tatmin edici**

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

- **Keyifli**

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

- **Kapsayıcı**

1	2	3	4	5	6	7
Hiç						Oldukça Fazla

Grup Temsillerine İlişkin Manipülasyon Kontrolünü Ölçmek Amacıyla Hazırlanan Maddeler

- Çevrimiçi çalışma ortamında etkileşime girdiğim kişileri bağımsız bireyler olarak algıladım.

1   2   3   4   5   6   7

Hiç Katılmıyorum

Kesinlikle Katılıyorum

- Çevrimiçi çalışma ortamında etkileşime girdiğim kişileri aynı grubun üyeleri olarak algıladım.

1   2   3   4   5   6   7

Hiç Katılmıyorum

Kesinlikle Katılıyorum

- Çevrimiçi çalışma ortamında etkileşime girdiğim kişileri iki ayrı gruptan oluşan daha büyük bir grubun üyeleri olarak algıladım.

1 2   3   4   5   6   7

Hiç Katılmıyorum

Kesinlikle Katılıyorum

İç Grubun Avantajlı/Dezavantajlı Konum Algısına İlişkin Maddeler

- Şehirdeki diğer üniversite ile kıyaslandığında öğrenim gördüğüm üniversitenin dezavantajlı konumda olduğuna inanıyorum.

1   2   3   4   5   6   7

Hiç Katılmıyorum

Kesinlikle Katılıyorum

- Şehirdeki diğer üniversite ile kıyaslandığında öğrenim gördüğüm üniversitenin avantajlı konumda olduğuna inanıyorum.

1

2

3

4

5

6

7

Hiç Katılmıyorum

Kesinlikle Katılıyorum

EK 2: cevrekirliliginiazaltmaprojesi.com İnternet Sitesi

Çevre Kirliliği Azaltma Projesi

Kullanıcı

Şifre

Giriş

Hesabınız yok mu? Şimdi kayıt ol!
Şifremi Unuttum ?

© 2019 Çevre Kirliliği Azaltma Projesi. Tüm hakları Saklıdır |

Ek 3: Deney Gruplarının Çevrimiçi Ortamda Yazışma Örnekleri

Deney 1

Rumuzunuz : Adana Öğrencileri-3

Kullanıcı : fugger
İşlemler

Adana Öğrencileri-3
Adana Öğrencileri-4
Adana Öğrencileri-1
Adana Öğrencileri-2

Soru ve Tartışma

c. Su kirliliği sorununa vatandaşların/kurumların/politikacıların dikkatini çekmek ve bu sorunu önleyecek/azaltacak uygulamaları hayata geçirmelerini sağlamak için siz Adana'daki öğrenciler olarak neler yapabilirsiniz?

Adana Öğrencileri-1
Adana'daki iki üniversiteden bu konuda duyarlı öğrencilerden oluşan karma bir çalışma grubu oluşturulabilir diye düşünüyorum. Bu çalışma grubu başta kitle iletişim araçlarını kullanarak su kirliliği konusuna ilgili çekekçiler diye düşünüyorum. Bunu yaparken de insanların fazla aşına olmadıkları nispeten ilk kez duyacakları kavramları kullanabileceğimizi düşünüyorum. Örneğin su kirliliği denildiği zaman genel olarak herkesin bir firmı oluşturma suya atılan ve çözüldüğüne inanılan plastikler düşünülüyor ve biz insanlar ve suda yaşayan canlılar onları mikropplastik olarak vücudumuzda depoluyoruz gibi insanları şarsacak bilgiler ile dikkat çekekçileriz ve insanın bana su kirliliğinin bu ve buna benzer yaşamımızı tehdit eden bir soru bilimiyen yönü mevcut.

Cevap ver

Adana Öğrencileri-2
Su kirliliğinden habersiz bir şekilde ne derece kötü etkilendiğimizi ve bu şekilde devam ettirilirse ileride daha da büyük sorunlar yaşayabileceğimizi insanlara bilimsel bilgiler ışığında duyurabiliriz, bence etkili olabilir.

Cevap ver

Adana Öğrencileri-3
Bir önceki sorunda kısaca değindiğim gibi insanları sorununu merkeze koymalıyız. Belediye ile ortak bir çalışma olarak mesela birkaç saatliğine muslukları temiz su yerine kirli su akısa ve bunun nedeninin insanların lavaboları döktüğü atık yağlar olduğunu söyleyebiliriz insanlarda su kirliliği bilincini daha çok sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Belediye konusunda şunu söyleyebilirim ki insanları tam olarak kazanmadıkları bilinci belediyelere ve politikacılara aşılamamız pek mümkün olduğunu düşünmüyorum. Ancak bununla beraber belediye ve politikacılara ulaşmak zorunda olduğumuz da yadsınmaz bir gerçek. Gerçek çevrelerden oluşan küçük gruplar kurulup birkaç küçük adım atıp bir sosyal medya duyarlılığı oluşturabileceğimizi düşünüyorum.

Cevap ver

Adana Öğrencileri-2
Katılıyorum, çünkü politikacılar da bizim gibi birer insanlar ve bizim gibi anne babalar tarafından yetiştiriliyorlar. Bir musubet bin nashattan iyidir. Gerçekten insanlarımızın bu sorunlarla karşılaşıp bu sorunları ciddiye alarak idrak etmeleri gerekiyor.

Cevap ver

Adana Öğrencileri-4
Bilinçlendirmeye her bölüm kendi sınıfında ve kapsayıcı olacak şekilde bir üst kademeye taşınmalı.

Cevap ver

Adana Öğrencileri-2
Bu iş bir bilimsel meselesi bu yüzden sayet ki yapılabilirse iki üniversite öğretmenleri ve öğrencileri hep beraber bir araya gelerek tüm şehirden temizlik çalışmaları yapılmalı ve bu olay cumartesi- pazar gibi bir günde daha fazla insanın şahit olup onlardan da yardım isteyerek büyütülebilecek haberlere çıkmamız sağlayacak bir organizasyon yapılabilir.

Deney

2

Rumuzunuz : ATU-1

Kullanıcı : ce52z
İşlemler

CÜ-1
CÜ-2
ATU-1
ATU-2

Soru ve Tartışma

a. Adana Alparstan Türkes Bilim ve Teknoloji Üniversitesinde/Çukurova Üniversitesinde eğitim alan üniversite öğrencileri olarak, sizlerin Adana'daki hava kirliliği sorunuyla ilgili gözlemlerinizi, deneyimleriniz, tespitleriniz nelerdir?

CÜ-1
Hızla gelişen sanayi kolları havayı kirlileten en büyük etken bunun yanı sıra araçların egzozları ve bacalardan çıkan gazlar da var.

Cevap ver

CÜ-2
Kış aylarında yakılan kaliteli kömür yaz aylarında tahli hasadından sonra yakılan anız Adanın havasını kirlileten en büyük iki sorun bence.

Cevap ver

ATU-2
Anız yakımı da yaz yazın sonunda aynı bir sorun oluşturuyor. Haslatın son zamanlarında denetimeler yapılmalı bu sorunun önüne geçilebilir.

Cevap ver

CÜ-1
Çiftçileri anız konusunda ciddi biçimde uyarmamız lazım o da yeterli olmazsa çeşitli sert cezalar konulması gerekir.

Cevap ver

CÜ-1
Çiftçileri anız konusunda ciddi biçimde uyarmamız lazım o da yeterli olmazsa çeşitli sert cezalar konulması gerekir.

Cevap ver

ATU-2
Kış aylarında şehrin bir kısmı hala kaliteli kömür yakılıyor ki bu da hava kirliliğine neden olan en büyük sorunlardan bir tanesi. Bu sorunu çözebilecek için doğal gaz imarına müsait olmayan imarlara katli sağlayıp doğal gazın geçmesini desteklenebilir.

Cevap ver

ATU-1
Sanayi bacalarından çıkan kirli hava ve ısıtmak için kullanılan kömürlerden dolayı olduğunu düşünüyorum.

Cevap ver

← Rumuzunuz : Onursal

Kullanıcı: Meyale
İşlemler

Onursal
Nur
Mol
büBuez

Soru ve Tartışma

a. Adana'da yaşayan birer birey olarak, sizlerin Adana'daki su kirliliği sorunuyla ilgili gözlemlerinizi, deneyimleriniz, tespitleriniz nelerdir?

büBuez
Her böl kaynakları değerlendirmeyi beceremediğimiz gibi su kaynaklarına da gerekli önem vermiyoruz. Sahip olunan kaynakların bakımının daha sık olması ve halkın ulaşabildiği yerlerde kaynakların temizliği için önlem alınması gerektiğini düşünüyorum.
Cevap ver

Onursal
Su bizim yaşamımız için vazgeçilmezdir. Aynı zamanda dolaylı olarak da bize temas ettiği noktalar var. İnsana temas eden her varlık gibi su da zarar görüyor bizden. Bu durumun çözümü diğer sorunlar da olduğu gibi yine eğitimden geçiyor. İnsanlara suyun hayatımızda ki önemini anlatmaya çalışmalıyız. 7'den 70'e herkese gerekli eğitim sağlanmalı.
Cevap ver

Mol
Adanın içme suyu temiz ve içilir olmakla beraber karatağ ve yumurtalık sahilleri temiz değil ve oldukça düzensiz.
Cevap ver

Nur
Gerekli bakımları zamanında ve olması gerektiği gibi yapılmadığını düşünüyorum. Bir kaç defa içmeye denedim. Ama hem tadı kötü hemde rahatsız edici yan etkilerini hissettim. Şehrin geneli kirliliği için suyunun da kirliliği beni şaşırtmıyor. Gerekli önlemler zamanında alınmadığı takdirde daha da kötüye gideceğini biliyorum.
Cevap ver

Nur
Gerekli bakımları zamanında ve olması gerektiği gibi yapılmadığını düşünüyorum. Bir kaç defa içmeye denedim. Ama hem tadı kötü hemde rahatsız edici yan etkilerini hissettim. Şehrin geneli kirliliği için suyunun da kirliliği beni şaşırtmıyor. Gerekli önlemler zamanında alınmadığı takdirde daha da kötüye gideceğini biliyorum.
Cevap ver

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Deniz		Eniç
Doğum Yeri ve Yılı	ANTAKYA		1990
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce		İyi
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2005	2008	Antakya Atatürk Lisesi
Lisans	2008	2013	Fatih Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Yüksek Lisans	2013	2015	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Doktora	2015	2020	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013	2014	Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Psikoloji Bölümü
2.	2014	2018	Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü
3.	2018	Halen	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Psikoloji Bölümü
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	-		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	-		
Yayınlar:	<p>Eniç D., Fıçıcı M. ve Çatıkaya P. (2015). The Effects of Social Anxiety on Stroop Test Performance, 14. Avrupa Psikoloji Kongresi'nde sunulan poster, 7-10 Temmuz 2015, Milano.</p> <p>Eniç, D. ve Tosun, L.P. (2015). Which is Worse: Hostile or Benevolent Sexism? The Relationships among Sexism, System Justification and Academic Performance, 14. Avrupa Psikoloji Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri, 7-10 Temmuz 2015, Milano.</p> <p>Eniç, D. ve Tosun, L.P. (2016). Cinsiyetçiliğe Maruz Kalmanın Sözel ve Sayısal Performans Üzerindeki Etkileri: Cinsiyetçilik, Akademik Performans ve Öfke Duygusu Arasındaki İlişki, 19. Ulusal Psikoloji Kongresinde sunulan poster, İzmir.</p> <p>Eniç, D. ve Tosun, L.P. (2016). - Korumacı ve Düşmanca Cinsiyetçiliğin Etkilerinin Sistemi Meşrulaştırma Kuramı Perspektifinden İncelenmesi, 19. Ulusal Psikoloji Kongresi'nde sunulan poster, İzmir.</p> <p>Eniç, D. ve Yanbolluoğlu, Ö. (2017). Etnik azınlıklara olan toleransta sosyal kimlik karmaşıklığı, gruplar arası temas ve gruplar arası tehdidin rolü, II. Sosyal Psikoloji Kongresi'nde sunulan poster, Mağusa.</p> <p>Eniç, D. ve Yanbolluoğlu, Ö. (2018). Sosyal Kimlik Karmaşıklığı Kuramı: Sosyal Kimliklerimiz Ne Denli Karmaşık?, Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 62-79.</p> <p>Eniç, D. (2018). Facebook Sosyal Sermayeyi Nasıl Etkiler?, Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 39-61</p> <p>Eniç, D. (2019). Karşıtlıktan ortaklığa: Önyargıyı azaltma yolu olarak yeniden</p>		

	sınıflandırma. Nesne, 7(14), 102- 126. DOI: 10.7816/nesne-07-14-07. Eniç, D. ve Tosun, L. P. (2020). Avantajlı ve Dezavantajlı Grup Üyelerinin Dış Grup Tutumları Ve Kolektif Eylem Yönelimlerinin Karşılaştırılması. 4. Çukurova Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi'nde sunulan sözlü bildiri, Adana.
İletişim (e-posta):	
	Tarih 02.07.2020 İmza Adı Soyadı